

PRIRUČNIK ZA SOCIJALNO I FINANSIJSKO OBRAZOVANJE

Co-funded by
the European Union

SLAŽEM SE – AKCIJA ZA PRAVA DJEVOJČICA NA RAVNOPRAVNOST I OSNAŽIVANJE!
IPA III / 2024 / 459-906

SADRŽAJ

Uvod.....	3
1. Uvod.....	4
Ciljevi priručnika.....	5
Ciljna grupa korisnika priručnika.....	5
2. Teorijski okvir.....	6
Ključni koncepti.....	7
Prava i odgovornosti.....	7
Osnaživanje.....	7
Socijalno i emocionalno učenje.....	7
AGREE analiza potreba u vezi sa socijalnim i finansijskim obrazovanjem mladih.....	8
3. Pedagoški pristup.....	10
Principi aktivnog učenja.....	11
Uloga neformalnog obrazovanja u izgradnji stavova mladih	11
4. Praktični alati i metode.....	12
Aktivnosti neformalnog obrazovanja.....	13
Savjeti za facilitaciju.....	13
Završna refleksija (debriefing).....	14
Uključivanje roditelja, škola i aktera iz zajednice.....	14
5. Vodič za trenere i fasilitatore.....	16
Priprema prostora za učenje (bezbjednost, etika, povjerljivost).....	17
Rad sa grupama mješovitog pola i raznolikih profila.....	17
Prevazilaženje otpora i facilitacija osjetljiva na traumu.....	18
6. Trening šablon.....	19
Petodnevni trening šablon.....	20
Trodnevni trening šablon.....	21
7. Resursi.....	22
Set alata i šabloni za radne materijale.....	23
Dobrodošlica i osnovne informacije, uvod u agendu, očekivanja i strahovi, pravila i aktivnosti za izgradnju tima.....	23
Ja, sebe, moj svijet: moja slika o sebi i identifikovanje mojih vještina.....	31
Moji ciljevi, moji snovi.....	34
Rušenje barijera.....	38
Rod, rodne uloge i poruke.....	41
Odnosi.....	46
Od ideje do akcije.....	53
Planiranje, štednja, trošenje.....	56
Budžetiranje.....	62
Digitalne finansije i rizici.....	68
Priprema projektne ideje.....	75

Ovaj Priručnik je razvijen u okviru regionalnog projekta “SLAŽEM SE – Akcija za prava djevojčica na ravnopravnost i osnaživanje!”, podržanog od strane Evropske unije. Projekat sprovodi Pomoć deci (Organizacija za podršku djeci i mladima) iz Srbije kao vodeći aplikant, u partnerstvu sa: Gruaja tek Gruaja iz Albanije, International Association of “Interactive Open Schools” iz Bosne i Hercegovine, Institute for Development of Civil Society – Innovate sa Kosova*[1], Sigurna ženska kuća iz Crne Gore, Volunteers’ Centre Skopje Sjeverne Makedonije, Kalben Korunma Altında Yetişen Gençler ve Koruyucu Aile Derneği iz Turske, i Ofensiva Tinerilor iz Rumunije.

Cilj projekta je da podrži i ohrabri učešće i uticaj civilnog društva u unapređenju prava žena i djevojčica, antidiskriminacije, regionalne saradnje i društvene kohezije kroz izgradnju kapaciteta, umrežavanje i zagovaranje za rodnu ravnopravnost i osnaživanje djevojčica na Zapadnom Balkanu i u Turskoj. Da bi se to postiglo, projekat jača lokalne, nacionalne i regionalne OCD kako bi se uključile u zagovaranje i lobiranje zasnovano na dokazima, da se udružuju i umrežavaju na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, i da razvijaju, testiraju i promovišu lokalne inicijative koje unapređuju kvalitet, odgovornost i prikupljanje sredstava, čime se povećava uticaj i doseg.

Poseban fokus stavljen je na prevenciju vršnjačkog rodno zasnovanog nasilja (RZN/SNNŽD) i na osnaživanje djevojčica kroz preduzetništvo.

U okviru projekta pripremaju se četiri tematska priručnika, koji se bave rodnom ravnopravnošću i antidiskriminacijom, socijalnim i finansijskim obrazovanjem za djevojčice (uključujući prevenciju vršnjačkog nasilja zasnovanog na rodu i preduzetništvo), vršnjačkom edukacijom i izgradnjom organizacionih kapaciteta OCD. Zajedno, oni čine koherentan paket namijenjen podršci organizacijama civilnog društva u njihovom radu sa mladima.

Ova publikacija, „Priručnik za socijalno i finansijsko obrazovanje“, jedan je od četiri priručnika razvijena u okviru projekta. Pripremljena je zajedničkim radom projektnog konzorcijuma, oslanjajući se na stručnost, iskustvo i komplementarne snage svih partnerskih organizacija.

Odricanje odgovornosti: Ova publikacija je sufinansirana od strane Evropske unije. Za njen sadržaj isključivo je odgovorna organizacija Pomoć deci i on ne odražava nužno stavove Evropske unije.

[1] Ovaj naziv je bez prejudiciranja statusa i u skladu je sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244/1999 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova

1.Uvod

Co-funded by
the European Union

Ciljevi priručnika

Cilj ovog priručnika je da pomogne lokalnim i nacionalnim organizacijama civilnog društva i njihovim omladinskim radnicima u osnaživanju mladih, posebno djevojčica. To podrazumijeva: 1. Razumijevanje potrebe za integrisanim pristupom socijalnim i finansijskim temama u svakodnevnom životu; 2. Prepoznavanje veze između prava i društvene odgovornosti prema sebi, porodici, grupi, školi/poslodavcu i široj zajednici; 3. Analizu problema, njihovih elemenata, uzroka i posljedica; 4. Primjenu koraka planiranja i budžetiranja socijalnih i finansijskih inicijativa; 5. Facilitaciju aktivnosti koje promovišu socijalno i finansijsko obrazovanje među mladima, posebno djevojčicama; i 6. Kreiranje i sprovođenje kampanja i akcija podizanja svijesti koje se bave socijalnim i finansijskim obrazovanjem i aktivizmom.

Ciljna grupa korisnika priručnika

Ovaj priručnik namijenjen je za:

- **Zaposlene i volontere organizacija civilnog društva** koji sprovode programe na nivou zajednice iz oblasti socijalnog i finansijskog obrazovanja;
- **Omladinske radnike i fasilitatore** koji rade u okruženjima neformalnog i informalnog obrazovanja;
- **Nastavnike i školsko osoblje** koje želi integrisati socijalno i finansijsko obrazovanje u školske aktivnosti i nastavni proces;
- **Lidere zajednice i vršnjačke edukatore** koji žele mobilisati kolektivnu akciju za društvene promjene;
- **Predstavnike lokalnih vlasti i institucija** odgovorne za mlade i za strategije prevencije rodno zasnovanog nasilja.

Priručnik se može koristiti u:

- **Trening programima i radionicama** za profesionalce i volontere;
- **Školskim programima** iz oblasti socijalnog i finansijskog obrazovanja;
- **Kampanjama podizanja svijesti u zajednici;**
- **Izgradnji organizacionih kapaciteta** za razvoj projekata.

2. Teorijski okvir

Co-funded by
the European Union

Ključni koncepti:

Prava i odgovornosti

Priručnik se zasniva na Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima i Konvenciji o pravima djeteta. Osnovna premisa je da smo svi jednaki, da svaka osoba treba da bude tretirana na isti način i da sva djeca imaju pravo na život, obrazovanje, zaštitu i učešće.

Dužnost je svake države da obezbijedi ostvarivanje ovih prava za sve ljude, ali i svaka osoba, dijete i odrasla osoba da ima društvenu odgovornost za dobrobit sebe, svoje porodice, škole / okruženja i šire zajednice.

Osnaživanje

Osnaživanje se može ispoljiti na različite načine. Jedan od njih je sposobnost uočavanja dostupnih prilika i posjedovanje znanja, vještina, informacija i snage za donošenje dobrih odluka koje omogućavaju da se te prilike iskoriste.

Osnaživanje znači i poznavati sebe, razumjeti svoje snage i slabosti, uočiti šta nas zadržava i preduzeti korake ka ostvarenju sopstvenih ciljeva.

Takođe podrazumijeva posjedovanje znanja, vještina i odgovarajućih stavova za mijenjanje stvari - za smanjenje društvenih nejednakosti, razvijanje projekata od ideje do realizacije.

Ovaj priručnik promoviše integrisani pristup socijalnom i finansijskom razvoju mladih. U tom cilju, vodi omladinske radnike i aktiviste iz civilnog društva kroz procese diskusije, praktičnog rada i refleksije sa mladima, posebno djevojčicama, o razumijevanju sebe, izgradnji pozitivne slike o sebi i samopouzdanja, te o pravima i odgovornostima koje svako od nas ima prema sebi, porodici, društvenim grupama i zajednici. Priručnik podstiče i planiranje i realizaciju projekata koje vode mladi, socijalnih i finansijskih inicijativa, kampanja zagovaranja i svih koraka neophodnih da se ti projekti sprovedu - od izbora teme, razvoja plana aktivnosti, budžetiranja, štednje i potrošnje, do prikupljanja podrške i sredstava.

Socijalno i emotivno učenje

Socijalno i emocionalno učenje (SEU) predstavlja sastavni dio ovog priručnika. Prema definiciji CASEL-a (2020), SEU je: "proces kroz koji mladi i odrasli stiču i primjenjuju znanja, vještine i stavove potrebne za razvoj zdravog identiteta, upravljanje emocijama i ostvarivanje ličnih i kolektivnih ciljeva, osjećanje i pokazivanje empatije, uspostavljanje i održavanje podržavajućih odnosa te donošenje odgovornih i brižnih odluka. SEU promoviše obrazovnu jednakost i kvalitet putem autentičnog partnerstva škole, porodice i zajednice, kako bi se obezbijedilo okruženje učenja zasnovano na povjerenju, saradnji, kvalitetnom kurikulumu i kontinuiranoj procjeni. SEU pomaže u adresiranju različitih oblika nejednakosti i osnažuje mlade i odrasle da doprinesu sigurnim, zdravim i pravednim zajednicama".

Kroz ovaj priručnik primjenjuju se ključna načela socijalnog i emocionalnog učenja. Fokus je na razvoju sljedećih kompetencija SEU-a, kako bi se osnažili mladi, posebno djevojčice:

- Samorazumijevanje
- Samoregulacija
- Socijalna svjesnost
- Vještine uspostavljanja odnosa
- Odgovorno donošenje odluka.

Da bismo bolje razumjeli ove kompetencije, u nastavku je opisano kako se one definišu:

Samorazumijevanje Sposobnost da se tačno prepoznaju sopstvene emocije, misli i vrijednosti, kao i način na koji one utiču na ponašanje. Obuhvata realnu procjenu sopstvenih snaga i ograničenja, zasnovanu na zdravom samopouzdanju, optimizmu i „mentalitetu rasta“.

Samoregulacija Sposobnost da se na uspješan način regulišu emocije, misli i ponašanja u različitim situacijama - što uključuje efikasno upravljanje stresom, kontrolu impulsa, planiranje i motivisanje sebe za ostvarenje planiranih aktivnosti. Obuhvata i sposobnost postavljanja i postizanja ličnih, akademskih, profesionalnih, socijalnih i finansijskih ciljeva.

Socijalna svjesnost Sposobnost da se zauzme perspektiva druge osobe i da se razvije empatija prema drugima, uključujući ljude različitih kultura i porijekla. Takođe podrazumijeva razumijevanje društvenih i etičkih normi ponašanja te prepoznavanje resursa i podrške, kao i ograničenja u porodici, školi i zajednici.

Vještine odnosa Sposobnost uspostavljanja i održavanja zdravih i kvalitetnih odnosa sa različitim pojedincima i grupama. Ovo uključuje jasno i efektivno komuniciranje, aktivno slušanje, saradnju, ravnopravan tretman oba pola, otpornost na neprimjeren društveni pritisak (posebno vezan za diskriminatorne rodne uloge), konstruktivno rješavanje konflikata te traženje i pružanje pomoći kada je potrebno.

Odgovorno donošenje odluka Sposobnost donošenja konstruktivnih odluka o ličnom ponašanju i društvenim interakcijama, zasnovanih na etičkim standardima, pitanjima bezbjednosti, rodnoj ravnopravnosti i društvenim normama. Obuhvata realnu procjenu posljedica različitih postupaka i razmatranje dobrobiti sebe i drugih.

Sve ove kompetencije smatramo ključnim za svakog mladog čovjeka, a posebno za djevojčice, kako bi bile osnažene da se bore protiv rodne neravnopravnosti i suprotstave rodno zasnovanom nasilju. Priručnik takođe pruža smjernice organizacijama civilnog društva i njihovim aktivistima kako bi pomogli mladima da steknu osnovno finansijsko obrazovanje, da ih se osnaži da uštede i mudro troše resurse, da znaju planirati, budžetirati i prikupljati sredstva za svoje inicijative i projekte.

S obzirom na to da u mnogim udaljenim sredinama i među mladima iz ranjivih grupa ne postoji dovoljno iskustva, znanja ni pristupa informacijama iz oblasti digitalnog finansijskog obrazovanja, priručnik usmjerava omladinske radnike iz lokalnih organizacija civilnog društva da podrže mlade u sticanju osnovnih znanja i vještina iz ove oblasti.

Nalazi AGREE analize potreba u vezi sa socijalnim i finansijskim obrazovanjem mladih

Sprovedena analiza potreba u svim zemljama Zapadnog Balkana i u Turskoj ukazala je na sljedeće potrebe u oblasti socijalnog i finansijskog obrazovanja mladih:

1. U oblasti zagovaranja i aktivizma

- Obezbijediti napredne obuke za osoblje i volontere organizacija civilnog društva o tehnikama zagovaranja, rodno odgovornom kreiranju politika, angažovanju mladih i programiranju zasnovanom na pravima.
- Podržati programe vršnjačke edukacije koji osnažuju mlade da vode aktivnosti prevencije, podižu svijest i izazivaju štetne norme unutar svojih vršnjačkih grupa.
- Uključiti mlade kao edukatore kroz vršnjačke radionice i kampanje.

2. U pogledu izrade materijala

- Podržati izradu praktičnih alata i publikacija od strane samih organizacija civilnog društva, uključujući priručnike, pozicione dokumente, kratke politike i smjernice za zagovaranje, kako bi se ojačao njihov uticaj i doprinos nacionalnim i lokalnim procesima kreiranja politika.

3. U pogledu tema koje treba obuhvatiti

- Sesije bi trebalo da obuhvata teme kao što su rodna ravnopravnost, razvoj djeteta, prevencija nasilja i komunikacijske strategije.
- Solidarnost;
- Poštovanje, zdravi odnosi i komunikacija;
- digitalna bezbjednost;
- emocionalna pismenost;

- inkluzivna pedagogija;
- socio-emocionalno učenje i dobrobit učenika;
- identifikacija, posljedice i prevencija rodno zasnovanog i vršnjačkog nasilja;
- građanski aktivizam, prava mladih i načini uticaja na javne politike;
- ekonomska nezavisnost;
- prepoznavanje nasilja;
- načini uticaja na javne politike;
- prevencija i zaštita od sajber nasilja;
- suočavanje sa sajberbulingom i govorom mržnje;
- žensko preduzetništvo;
- razvoj karijere;
- finansijsko, obrazovno, i mentorsko preduzetništvo;
- pristanak, rodne uloge i prevencija nasilja;
- preduzetnički programi, tržišno relevantne vještine, finansijska pismenost i samopouzdanje za pokretanje sopstvenih inicijativa ili pronalaženje zaposlenja;
- štednja

Ovi nalazi su uticali na razvoj ovog priručnika i odredili su teme koje on obrađuje.

3. Pedagoški pristup

Co-funded by
the European Union

Principi aktivnog učenja

Vigotskijeva teorija naglašava vođenje procesa učenja ljudi kroz njihovu interakciju sa nekim ko ima više znanja (MKO). Osoba sa više znanja može biti bilo ko sa boljim razumijevanjem zadatka ili koncepta koji osoba pokušava da završi ili nauči.

Joel Michael ističe da bi pet principa aktivnog učenja uvijek trebalo imati na umu kada želimo unaprijediti tuđe znanje, vještine ili utičemo na promjenu stavova. Ovi principi su definisani na sljedeći način:

1. Učenje podrazumijeva aktivnu izgradnju značenja od strane učenika. Ovo je dobro utvrđen princip koji ukazuje na to da učenici povezuju nove informacije sa onim što već znaju. Nove i stare informacije se povezuju u mentalne modele.
2. Učenje činjenica i učenje kako nešto uraditi dva su različita procesa. Ovaj princip objašnjava zašto učenici mogu poznavati skup činjenica, ali i dalje ne biti u stanju da te činjenice primijene na rješavanje problema. Da bi uspješno koristili znanje, učenici moraju imati prilike da vježbaju i dobijaju povratnu informaciju.
3. Neke naučene stvari su specifične za oblast ili kontekst u kome se uče, dok se druge lakše prenose u druga područja. Ključno pitanje je da li učenici mogu prenijeti ono što znaju iz jedne teme na drugu.
4. Pojedinci uče više kada uče sa drugima nego kada uče sami.
5. Smisljeno učenje se podstiče artikulisanjem objašnjenja, sebi, vršnjacima ili drugima. Izgovaranje ili zapisivanje odgovora, ideje ili nivoa razumijevanja pomaže učenju. Time postaje jasnije šta učenik razumije, a šta ne; dodatno, razumijevanje se produbljuje kada osoba mora da formuliše objašnjenje koje je njoj smisljeno.

Pristup aktivnom učenju u ovom priručniku, kao i u svim materijalima razvijenim u okviru AGREE projekta, zasniva se na ciklusu iskustvenog učenja: posmatraj, uradi, razmišljaj, teorijski konceptualizuj. S obzirom na to da svako ima različit stil učenja, ulazna tačka u aktivno učenje može biti bilo koja faza ciklusa.

Uloga neformalnog obrazovanja u izgradnji stavova mladih

U omladinskom radu i neformalnom obrazovanju, vršnjačka edukacija se sve više prepoznaje kao moćan alat za podsticanje osnaživanja, participacije i otpornosti zajednice.

Razlog primjene ovog pristupa u AGREE programu zasniva se na činjenici da:

- **Uticaj mladih na mlade je značajan:**

Adolescenti i mladi odrasli lakše usvajaju stavove, ponašanja i prakse kada dolaze od osoba sa kojima se mogu poistovjetiti.

- **Vršnjačka edukacija podstiče osnaživanje:** Ona pretvara mlade iz pasivnih primalaca informacija u aktivne kokreatore okruženja za učenje.

Popunjava praznine formalnog obrazovanja: Škole i druge institucije često nemaju dovoljno prostora da se bave osjetljivim temama (npr. rodna ravnopravnost, mentalno zdravlje, prevencija nasilja, interkulturalni dijalog, zdravi odnosi, životne vještine). Vršnjačka edukacija popunjava ovaj prostor pružajući bezbjedne, omladinske, participativne okvire za razgovor i refleksiju.

- **Doprinosi građanskoj angažovanosti:**

Učeci da fasilitiraju, edukuju i motivišu svoje vršnjake, mladi stiču liderske vještine koje koriste i izvan trening prostora, u svojim zajednicama.

Ovaj pristup takođe podstiče motivaciju za promjenu u samopercepciji, percepciji sopstvenih kapaciteta, stavovima, samopouzdanju i spremnosti na akciju. Za više informacija pogledati Priručnik o vršnjačkoj edukaciji.

4. Praktični alati i metode

Co-funded by
the European Union

koje se bave potencijalno osjetljivim temama. Snažno vjerujemo da je učešće dječaka jednako važno kao i učešće djevojčica u ovim aktivnostima. Održiva promjena u pravcu pravednijih i zdravijih rodni normi neće biti moguća bez njihove aktivne uključenosti.

Rad sa ozbiljnim temama kao što je nasilje

Stvaranje okruženja povjerenja i povjerljivosti je od izuzetne važnosti ako želite da učesnici otvoreno učestvuju u razgovorima o ličnim pitanjima. Posebna pažnja mora se posvetiti tokom realizacije aktivnosti koje direktno obrađuju seksualno i rodno zasnovano nasilje. Prije takvih aktivnosti, zapitajte se šta ćete uraditi ako otkrijete (ili posumnjate) da je neko od učesnika žrtva takvog nasilja. Trebalo bi unaprijed znati kojoj instituciji se možete obratiti, to može biti zdravstveni radnik, crkva, socijalna služba ili nadležni organi. Uvijek prvo razgovarajte sa učesnikom i tražite njegovu/njenu saglasnost, a po potrebi i saglasnost roditelja/staratelja, prije bilo kakvog daljeg postupanja.

Rad sa osjetljivim finansijskim pitanjima

Učesnici mogu osjećati da su pitanja koja se tiču njihovih ličnih finansijskih ili finansijskih navika previše osjetljiva ili narušavaju njihovu privatnost. Da biste izbjegli otpor ili neprijatnost u grupi, uvedite generičnu osobu (npr. jedan imaginarni mladić i jedna imaginarna djevojka), pa neka učesnici povezuju različite finansijske situacije, navike ili izazove sa njima. Na ovaj način možete razgovarati o nezdravim, štetnim ili nepovoljnim finansijskim obrascima bez osjećaja da je neko lično izdvojen ili prozvan.

Debriefing

Debriefing je strukturisana refleksija koju vodi fasilitator nakon aktivnosti, a povezuje lična iskustva učesnika sa širim konceptima.

Debriefing je srce vršnjačke edukacije. Bez njega, aktivnosti mogu biti zabavne, ali ostaju površne.

Refleksija pomaže učesnicima da analiziraju iskustvo, izvuku značenje i primijene ga na stvarni život, zato je ona ključni dio debriefinga.

Ako ste planirali dovoljno vremena, ponekad možete napraviti kratko sumiranje aktivnosti postavljanjem jednostavnih pitanja poput dolje navedenih. Preporučuje se imati kratku debriefing aktivnost na kraju dana (često nazvanu check-out), ili na početku sljedećeg dana.

Vodeća pitanja za facilitatore:

- Osjećanja: Kako si se osjećao/la tokom aktivnosti/dana? Koje emocije su se pojavile?
- Zapažanja: Šta si primijetio/la da se dešava u gupi?
- Analiza: Zašto misliš da se to dogodilo? Koje obrasce možemo uočiti?
- Povezivanje: Kako se ovo odnosi na situacije iz tvoje škole, zajednice ili online života?
- Primjena: Šta bi mogao/la da uradiš drugačije u stvarnoj situaciji?

Ovaj pristup omogućava postepeni prelazak od ličnih osjećanja do šire analize, osiguravajući da se učesnici osjećaju bezbjedno prije nego što se suoče sa apstraktnijim idejama.

Uključivanje roditelja, škola i aktera iz zajednice

Naravno, učenje i promjena ponašanja ne zavise samo od interakcije između fasilitatora i učesnika. Širi obrazovni kontekst, uključujući dom i lokalnu zajednicu, oblikuju roditelji, vjerske vođe, drugi zainteresovani akteri i oni koji imaju uticaj u zajednici.

Aktivnosti neformalnog obrazovanja

Savjeti za fasilitaciju

Atmosfera povjerenja, sigurnosti uključivanja i učešća

Učesnici neće dobro učiti niti razviti potrebne vještine i stavove da postanu uspješni akteri promjene dok ne formiraju snažan osjećaj grupnog identiteta. Takođe, neće otvoreno govoriti o osjetljivim temama niti iznositi svoje mišljenje ako se ne osjećaju bezbjedno u grupi. Potrebno im je vrijeme da shvate da se aktivnosti ovog programa vode potpuno drugačijim pravilima i normama od onih koje poznaju iz škole. Drugim riječima, potrebno je dati im vrijeme da prilagode svoja očekivanja. Naš rad sa učesnicima mora početi porukom da ovaj program nije samo za njih, već o njima. To znači da je proces zasnovan na njihovom ličnom iskustvu, kao i na spremnosti da ga podijele sa drugima.

Zadržati lokalni pristup

- Koristiti jednostavan jezik kad god je to moguće, uključujući lokalne jezike kada je to potrebno.
- Ohrabrite učesnike da odgovaraju na pitanja i rezimiraju svoje stavove koristeći sopstveni dijalekat i izraze.
- Koristite primjere iz stvarnog života i lokalne studije slučaja. Slobodno prilagodite primjere, priče, scenarije i druge sadržaje vašem kontekstu.

Kreiranje inkluzivnog okruženja

- Obezbjedite da okruženje za učenje bude zasnovano na međusobnom poštovanju, povjerenju i prijatnoj atmosferi. Poželjno je postaviti osnovna pravila tokom prvog susreta (npr. upravljanje vremenom, kašnjenje, korišćenje telefona, pravila grupnog rada).
- Naučite imena učesnika što je brže moguće! To olakšava komunikaciju i držanje pažnje.
- Neke teme iz ovog Priručnika mogu biti osjetljive za pojedine učesnike. Poštujte njihovu privatnost i budite upoznati sa lokalnim procedurama u slučaju pojave problema vezanih za nasilje nad djevojkama/ženama. Prije bilo kakve reakcije, razgovarajte sa učesnicima, pribavite njihovu saglasnost, a po potrebi i saglasnost roditelja/staratelja.
- Budite strpljivi! Ponovite informacije ako učesnici ne razumiju; budite spremni da promijenite metodu rada ako trenutna ne funkcioniše.
- Redovno tražite povratnu informaciju nakon svake aktivnosti kako biste procijenili šta učesnici najviše vole, na koje metode najbolje reaguju i šta bi željeli češće da rade u budućim aktivnostima.

Kako izvući maksimum iz ovog Priručnika

Ovaj Priručnik je zamišljen prvenstveno kao resurs koji vam pomaže da mladima pružite kvalitetne i relevantne sadržaje. Modularan je, i ako se određene teme obrađuju na drugom mjestu ili nisu relevantne za grupu, možete preskočiti pojedine aktivnosti. Materijale slobodno prilagođavajte prema potrebi. Svjesni smo da predloženo trajanje sesija ponekad neće biti izvodljivo i da vam može biti potrebno više vremena da obradite pojedine teme. Neke aktivnosti možete pojednostaviti, prilagoditi grupama sa slabijom pismenošću ili koristiti samo dijelove aktivnosti kao dopunu materijala koje već imate. Vi ste ekspert, i najbolje znate kako da maksimalno iskoristite ovaj resurs.

Osjetljivost aktivnosti vezanih za rod i seksualno i reproduktivno zdravlje

Posebnu pažnju treba obratiti na aktivnosti koje se tiču seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava (SRHR), roda i ličnih prava. Neke aktivnosti je bolje raditi u grupama istog pola, kako bi se učesnici osjećali dovoljno slobodno da učestvuju u razgovoru. Možda ćete željeti unaprijed obavijestiti učesnike kada će se obrađivati teme

Ako želimo da ovo okruženje bude podsticajno i podržavajuće za naše napore, potrebno je uvjeriti ove aktere u benefite koje program donosi mladim učesnicima, ali i široj zajednici, u pogledu zdravlja, dobrobiti i finansijske sigurnosti.

Partnerske organizacije dosljedno preporučuju održavanje sastanaka sa ključnim akterima prije početka rada. Roditelji treba da budu pripremljeni za sadržaje koje će njihova djeca učiti, naročito kada je riječ o osjetljivim temama. Takođe, možda ćete željeti unaprijed da najavite da će i dječaci i djevojčice učestvovati u sesijama koje ih podstiču da preispituju štetne rodne norme radi stvaranja pravednijeg i ravnopravnijeg društva.

Pokazalo se da je mnogo produktivnije i efikasnije, u smislu promjene znanja, vještina i stavova kada se radionice i treninzi na teme prevencije nasilja i zagovaranja za lokalne promjene organizuju zajedno za nastavnike, roditelje, predstavnike zajednice i mlade, uz učešće svih kao ravnopravnih učesnika.

Još je korisnije kada se tokom rada stvaraju miješane male grupe, u kojima su sve ciljne grupe zastupljene zajedno i rade ravnopravno na zadacima tokom treninga ili radionice.

Što više uspijete da dobijete povjerenje i podršku lokalnih lidera i drugih aktera, to će vaš rad vjerovatno biti uspješniji

5. Vodič za trenere i fasilitatore

Co-funded by
the European Union

Priprema prostora za učenje (bezbjednost, etika, povjerljivost)

Razgovor o nečijoj samopercepciji, odnosima ili finansijskim navikama može biti veoma osjetljiv i emotivan. Zato je izuzetno važno stvoriti bezbjedan, etički prostor za učenje, gdje je povjerljivost zagarantovana i gdje se učesnici osjećaju slobodno da dijele svoja razmišljanja i iskustva.

Da biste stvorili takvo okruženje, fasilitatori treba da obrate pažnju na nekoliko ključnih aspekata:

- Uvijek radite u timovima – na svim treninzima treba da rade dva trenera/fasilitatora koji zajedno vode trening
- Fizički aspekti prostora – obezbijedite lako dostupan prostor, po mogućnosti sa pokretnim namještajem i sjedenjem u krugu, što podstiče ravnopravnost i otvorenost
- Vrijeme i tajming – važno je “pročitati prostor”. To znači da treba da osjetite nivo energije učesnika, da uvedete brze, jednostavne energizatore, „proboj leda“ i druge zajedničke aktivnosti kako biste izgradili/održali koncentraciju, fokus i pozitivnu energiju grupe na teme o kojima razgovarate.
- Pravila bez osuđivanja – sa učesnicima uspostavite osnovna pravila na početku rada. Ključno je stvoriti atmosferu u kojoj nikakva samocenzura ili cenzura ne bi spriječile učesnike da razgovaraju o svojim iskustvima, stavovima ili mislima o različitim osjetljivim temama. Osnovna pravila nisu samo tehnička, već se tiču i procjena, stereotipa ili držanja samo jednog načina rada i izražavanja tih načina kao jedinog „ispravnog“.
- Međusobno povjerenje i poštovanje – Takođe morate da budete primjer nepristrasnog, otvorenog stava prema onome što učesnici govore. Budite svjesni da je govor tijela ponekad „glasniji“ od riječi i obratite pažnju da pokažete i budete primjer brižnog govora tijela.
- Pravilo četiri zida – Veoma je važno da učesnici osjećaju da se ništa što kažu ili podijele neće pričati van prostorije u kojoj se o tome razgovara. Povjerljivost je zajednička odgovornost i obaveza, tako da bi ovo trebalo da bude jedno od najvažnijih osnovnih pravila koja se zajednički uspostavljaju i poštuju tokom cele obuke i nakon nje.
- Refleksivan stav – Trebalo bi da podijelite samoispitivanje i sopstveni put učenja u vezi sa vašim društvenim i emocionalnim učenjem ili izgradnjom navika samokontrole nad finansijama i planiranjem. Ovo stvara atmosferu međusobnog iskustva učenja i pruža učesnicima dovoljno prostora da otvoreno razgovaraju o sopstvenim izazovima i iskustvima.

Rad sa grupama mješovitog pola raznolikim grupama

Društvene, rodne i porodične uloge su složena, osjetljiva pitanja o kojima treba razgovarati. I razlikuju se od porodice do porodice, od generacije do generacije, fizičkog okruženja u kojem ljudi žive, kulturnih normi, kao i od jedne do druge verske grupe.

U raznovrsnim i mješovitim grupama, možete početi sa specifičnim grupisanjem učesnika kako biste omogućili da se izraze razlike i uticaji pod kojima učesnici žive (možete grupisati dječake i djevojčice zajedno dok pravite jednu mješovitu grupu i zamoliti ih da urade isti zadatak kako bi se pojavile razlike u viđenju rodnih uloga povezane sa polom i pružile prostor za zajedničku diskusiju). Ili možete voditi odvojene diskusije sa djevojčicama i dječacima ako smatrate da bi se jedna ili druga grupa mogla osjećati neprijatno javno govoreći o izazovima prikupljanja informacija, a zatim nastaviti sa cijelom grupom navodeći informacije koje ste sami prikupili od svake grupe kako se niko ne bi osećao izloženo).

Veoma je važno pripremiti različite moguće pristupe, „skenerati“ grupu prije početka dana/radionice ili obuke i na osnovu tih informacija odabrati najprikladniji pristup.

U krajnjoj liniji, prilagođavanje različitim grupama znači **održavanje osnovnih vrijednosti vršnjačke edukacije – učešća, osnaživanja i inkluzivnosti – uz istovremeno prilagođavanje alata publici.**

Osjetljivost fasilitatora na sastav grupe često određuje da li vršnjačka edukacija ostaje dostupna i efikasna za sve.

Rješavanje otpora i trauma-senzitivna fasilitacija

Otpor je oblik odbijanja, poricanja ili povlačenja koji se javlja kada se učesnici osjećaju izazvano; u fasilitaciji, otpor se posmatra kao prilika za učenje.

Otpor se često pojavljuje onda kada učesnici imaju osjećaj da se dovodi u pitanje njihov pogled na svijet. Na primjer, neko može reći: „Diskriminacija je preuveličana; i muškarci pate.“ Umjesto da se takva izjava odbaci, fasilitator treba da validira doprinos, zatraži primjere i zatim pozove ostale da podijele slična ili suprotna iskustva. Ovakav pristup doprinosi uravnoteženoj diskusiji, smanjuje defanzivnost i pokazuje da su različite perspektive dobrodošle i cijenjene.

Ponekad učesnici mogu podijeliti bolna iskustva isključenosti ili traume. U takvim situacijama fasilitator treba da im se zahvali na povjerenju, dopusti tišinu i nježno usmjeri refleksiju. Cilj nije da se neprijatnost „preskoči“, već da se drži prostor u kojem učesnik može biti saslušan i u kojem grupa može pokazati empatiju. Jednostavno pitanje poput: „Šta možemo naučiti iz ovog iskustva?“ pomaže grupi da poveže empatiju sa uvidom.

Stvaranje okruženja povjerenja i povjerljivosti od ključnog je značaja ukoliko želite da učesnici otvoreno učestvuju u razgovorima o ličnim temama, bilo emotivnim, socijalnim ili finansijskim. Posebna pažnja mora se posvetiti aktivnostima koje se direktno bave seksualnim i rodno zasnovanim nasiljem. Prije realizacije takvih aktivnosti, važno je postaviti sebi pitanje:

Šta ću uraditi ako otkrijem ili posumnjam da je neki učesnik žrtva nasilja? Fasilitator treba unaprijed da zna kojoj se instituciji može obratiti. Kao što je gore pomenuto to može biti: zdravstveni radnik u zajednici, vjerski vođa, centar za socijalni rad, školski psiholog, nadležni organi. Uvijek prvo razgovarajte sa učesnikom i zatražite njegovu/njenu saglasnost, a po potrebi i saglasnost roditelja/staratelja, prije bilo kakvog daljeg postupanja.

6. Trening šablon

Co-funded by
the European Union

Obuka iz socijalnog i finansijskog obrazovanja planirana je da traje tri dana za mlade, dok je za buduće vršnjačke trenere predviđena obuka u trajanju od pet dana, jer će oni kasnije biti ti koji će voditi treninge za mlade. Zbog toga predstavljamo dva modela obuke: šablon za petodnevni trening za trenere iz socijalnog i finansijskog obrazovanja, i šablon za trodnevnu obuku mladih

Šablon za petodnevni trening

Dan 1	Dan 2	Dan 3	Dan 4	Dan 5
Dobrodošlica & Osnovne informacije, Uvod u program, Očekivanja & Strahovi, Pravila i izgradnja tima	Check in (kako smo danas?)	Check in (kako smo danas?)	Check in (kako smo danas?)	Check in (kako smo danas?)
	Rod, rodne uloge i poruke	Planiranje, Štednja, Trošenje	Davanje i primanje povratne informacije	Fasilitatorske aktivnosti od strane učesnika
	Veze	Budžetiranje	Priprema projektong plana	Presentacija projektnog plana
Ja, sebe, moj svijet: moja slika, identifikovanje mojih vještina	Zajednica, moje mjesto u mojoj zajednici	Digitalne finansije	Prezentacija projektog plana	Fasilitatorske aktivnosti od strane učesnika
Moji ciljevi, moj san			Priprema za fasilitatorske aktivnosti	Fasilitatorske aktivnosti od strane učesnika
Rušenje barijera	Od ideje do akcije	Digitalni rizici		Fasilitatorske aktivnosti od strane učesnika
Check Out (provjera stanja na kraju dana)	Check Out (provjera stanja na kraju dana)	Check Out (provjera stanja na kraju dana)	Check Out (provjera stanja na kraju dana)	Evaluacija, zatvaranje i sertifikati

Šablon za trodnevni trening

Dan 1	Dan 2	Dan 3
Dobrodošlica & Osnovne informacije, Uvod u program, Očekivanja & Strahovi, Pravila i izgradnja tima	Check in (kako smo danas?)	Check in (kako smo danas?)
	Rod, rodne uloge i poruke	Budžetiranje
	Veze	Digitalne finansije i rizici
Ja, sebe, moj svijet: moja slika, identifikovanje mojih vještina	Zajednica, moje mjesto u mojoj zajednici	Priprema projektnog plana
Moji ciljevi, moj san	Od ideje do akcije	Fasilitatorske aktivnosti od strane učesnika
Rušenje barijera	Planiranje, štednja, trošenje	Fasilitatorske aktivnosti od strane učesnika
Check Out (provjera stanja na kraju dana)	Check Out (provjera stanja na kraju dana)	Evaluacija, zatvaranje i sertifikati

7. Resursi

Co-funded by
the European Union

U ovom odjeljku su predstavljeni primjeri aktivnosti koje se mogu sprovesti tokom obuke, na osnovu teme koja se obrađuje. Postoji više aktivnosti po odjeljku i temi nego što bi se moglo sprovesti u jednoj obuci, tako da svaki tim facilitatora treba da izabere aktivnosti koje najbolje odgovaraju konkretnoj grupi polaznika. Na osnovu informacija dobijenih: a) unaprijed, b) na osnovu „čitanja“ potreba grupe i c) informacija koje su učesnici dali tokom odjeljka „Nade, strahovi i doprinos“ prvog dana, stvarna aktivnost se može prilagoditi ili promijeniti sve dok se odeljci zadržavaju i poštuju njihov redosled.

Alati i šabloni za rad

Dobrodošlica i osnovne informacije, Uvod u agendu, Očekivanja i strahovi, Pravila i izgradnja tima

Dobrodošlica i osnovne informacije

Treneri treba da se predstave, organizacija u kojoj rade, a da bi se stvorila opuštajuća atmosfera, uvijek je dobro dodati neku zanimljivu činjenicu o njima ili njihovom iskustvu kao trenera/fasilitatora. Osnovne informacije vezane za obuku uključuju vremenski okvir za svih pet/tri dana, da li je planirano zajedničko slobodno vrijeme (kao što je razgledanje grada ili obrok van prostorija za obuku), temu i teme obuke i očekivanja trenera da se što više zabave dok razgovaraju o ozbiljnim temama.

Uvod u agendu

U ovoj fazi agenda treba da se predstavi samo okvirno, kroz teme, bez detaljnog ulaska u aktivnosti i satnicu.

Dobro je da svaki trener/fasilitator predstavi dio agende, kako bi učesnici od početka vidjeli da će oba trenera biti aktivno uključena u sve dijelove programa.

Očekivanja, doprinosi i strahovi

CILJEVI: Da bi se učesnicima omogućilo da podijele sve brige ili strepnje koje imaju. Takođe, da im se omogući da navedu šta se nadaju da će postići od radionice. Da bi se podstakao osjećaj jednakog vlasništva nad radionicom i da se doprinosom sopstvenog iskustva i znanja obogati proces obuke.

MATERIJALI: Unaprijed pripremljen papir za flipčart sa crtežom drveta, jabuka, lišća i crva isječenih od papirića sa stikericama, 3-5 komada po učesniku, markeri za sve.

VRIJEME: 10 minuta

OPIS:

Put the rest in the middle, and tell the participants to feel free to take more if they need. Nacrtajte veliko drvo na flipčart papiru prije početka sesije. Isijecite 3-5 papira ili samolepljivih listića po učesniku u tri oblika: jabuke, lišće i crve. Primjere možete pronaći ispod. Stavite flipčart sa drvetom u sredinu kruga. Recite učesnicima da nakon sklapanja ugovora treba da se dogovore i oko detalja. Podijelite jabuke, lišće i crve među učesnicima. Ostatak stavite u sredinu i recite učesnicima da slobodno uzmu još ako im je potrebno.

Objasnite šta da pišu na papirima – po jednu stvar za svaki papir – i dajte im nekoliko minuta da rade u tišini.

- **Jabuke:** učesnici treba da napišu svoja očekivanja od obuke. Šta ih zanima? Kada će biti zadovoljni na kraju obuke? Šta žele da požnju?
- **Lišće:** učesnici treba da napišu svoj doprinos uspjehu obuke. Podstaknite ih da podijele svoje znanje, iskustvo, entuzijazam – to će ih uključiti i

- prebaciti fokus sa pasivne pozicije „šta ja dobijam“ na situaciju obostrane saradnje.
- Crvi: učesnici treba da razmisle o tome čega se plaše, šta žele da izbegnu tokom obuke.

Kao fasilitator, trebalo bi da izbegavate davanje previše konkretnih primjera ili stavljanje riječi u usta učesnicima.

Kada su učesnici spremni, jedan po jedan odlaze u sredinu i stavljaju jabuke i lišće na zeleni dio drveta, a crve na korijenje, glasno izgovarajući šta su napisali. Na kraju ove sesije, drvo se stavlja na zid i ostavlja se za poslednju sesiju. Tokom sesije evaluacije, učesnici će se vratiti na stablo jabuke, ubrati svoja očekivanja, ako će se ona ispuniti, i proveriti da li su mogli da ispune svoje doprinose i izbegnu svoje strahove. Ova aktivnost daje okvir obuci.

Grupna pravila

CILJEVI: Osnažiti učesnike tako što će im omogućiti da uspostave smjernice za vođenje radionice.

Podstaci osećaj jednakog vlasništva nad radionicom.

MATERIJALI: Flipčart papir i nekoliko markera

VRIJEME: 15 minuta

OPIS:

- Počnite tako što ćete zamoliti učesnike da sjednu u krug. Postavite flipčart i olovku u sredinu. Zamolite ih da predlože pravila koja regulišu ponašanje i mjerenje vremena za radionicu. Često će početi tako što će razmišljati o pravilima koja će regulisati njihovo sopstveno ponašanje. Ako ih sami ne ponude, možete predložiti smjernice u vezi sa mjerenjem vremena, grubošću, agresivnošću, psovanjem, pušenjem i mobilnim telefonima. Pokušajte da im ne stavljate reči u usta.
- Podstaknite ih da predlože smjernice koje regulišu vaše i ponašanje ostalih fasilitatora. Učesnici treba od početka da osjete da će radionica biti zasnovana na dijalogu između jednakih.
- Dok učesnici daju predloge, prvo pitajte grupu da li se slažu sa idejom, a zatim da li se slažu sa formulacijom. Fasilitirajte kako biste postigli konsenzus – uključivanje ljudi u donošenje odluka će im pomoći da se kasnije uključe u proces.
- Pozovite svakoga ko je doprinio ideji da dođe u sredinu i napiše smernice. Pomaže u stvaranju bolje atmosfere ako su pravila pozitivna, a ne negativna. Na primer, „Moramo uvek govoriti ljubazno“ umjesto „Bez psovanja“.
- Kada završite sa prikupljanjem pravila, zamolite sve učesnike da priđu i simbolično ga potpišu kao da bi to bio ugovor. Zatim okačite poster na zid mesta održavanja obuke i ostavite ga do kraja obuke.

SAVJET: Neka nastavnici nacrtaju smjernice umjesto da ih napišu, npr. tako što će napraviti sliku/ikonu mobilnog telefona ili cigarete precrtanu linijom.

Izgradnja tima

PORIJEKLO IMENA

CILJEVI: Da se malo dublje upoznamo, da uspostavimo odnos jedni sa drugima, da shvatimo da ima više zajedničkih stvari u nama nego što smo mislili.

MATERIJALI: Nema

Vrijeme: 10 minuta

OPIS:

- Uparite učesnike, poželjno na način da se oni koji se manje poznaju upare. Jedna osoba u paru počinje tako što kaže drugoj: a) svoje ime; b) ko je dao ime osobi; c) poreklo/značenje imena. Zatim druga osoba u paru radi isto. Kada svi parovi završe,

neka sjednu i neka svaka osoba svima ispriča informacije o svom paru.

LJUDSKI BINGO

CILJEVI: Da se malo dublje upoznamo, da nastavimo da uspostavljamo odnose jedni sa drugima, da shvatimo da u nama postoji mnogo više zajedničkih stvari nego što smo mislili.

MATERIJALI: Kopije listova Ljudskog binga i olovke za svakog ulesnika

VRIJEME: 10 minuta

Objasnite učesnicima da, iako su već naučili ponešto o porijeklu imena, postoji još mnogo zanimljivih stvari koje mogu saznati jedni o drugima. Pitajte ih da li poznaju pravila igre „Bingo“. Svaki učesnik dobija olovku i svoj Bingo listić. Na listu se nalazi 25 izjava koje se mogu odnositi na različite ljude.

Potrebno je da pronađu pet osoba za koje je izjava tačna i da ih natjeraju da potpišu polje. Na istom papiru jedan učesnik može da potpiše samo jednom. Cilj je da se pronađe pet čija su polja poravnata u redu, koloni ili dijagonalno. Pet u cijeloj tabeli – BINGO. Ako neko ima, treba da vikne bingo, kako bismo znali ko je bio prvi. Ko može da sakupi više od jednog Binga?

Kada učesnici završe zadatak ili vrijeme istekne, zaustavite aktivnost i provjerite ko je sakupio najviše potpisa. Možete dodijeliti nagradu pobjedniku.

BINGO – RADNI LIST

Pronađi nekoga ko... i zamoli ga/je da se potpiše u polje! Zapamti: od svake osobe možeš dobiti samo jedan potpis.

KO VEĆ ZNA ŠTA ŽELI DA BUDE U ŽIVOTU	KO UMIJE DA KLIZA	KO KOD KUĆE RAZDVAJA OTPAD?	KO VOLI DA SE BAVI SPORTOM?	KO ZNA PJESMU NAPAMET?
KO IMA ISKUSTVA U OMLADINSKOM AKTIVIZMU?	KO JE DANAS POPIO DVIJE ŠOLJE KAFFE?	KO ZNA NEKI MAĐIONIČARSK I TRIK?	KO JE TRENUTNO ZALJUBLJEN?	KO MRZI DA USTAJE RANO UJUTRU
KO JE BIO VAN EVROPE	KO SE BAVI NEKIM ZANATSKIM RADOVIMA	KO JE VEĆ KUKVAO ZA VIŠE OD 5 OSOBA	KO REDOVNO ŠTEDI NOVAC	KO VOLI ČOKOLADU
KO JE ISKUSIO KAMPOVANJE	KO UMIJE DA SVIRA MUZIČKI INSTRUMENT	KO JE UČESTVOVAO U RENOVANJU STANA	KO VOLI DA IDE U BIOSKOP	KO VOLI PSE
KO ZNA ŠTA ZNAČI REČ: OSNAŽIVANJE	KO SE SELIO VIŠE OD DVA PUTA U ŽIVOTU	KO VOLI ŠETNJU U PRIRODI	KO MOŽE DA SVIRA BILO KOJI INSTRUMENT	KO IMA NAJMANJE DVA/JE BRAT/SESTA RA

OSTRVO MONOMULTI (3 kulture)

Vježba u kojoj se susrijeću tri različite kulture i moraju sarađivati.

CILJEVI: situation povećati svijest o različitosti i posljedicama; započeti diskusiju o tome kako se nositi sa razlikama; iskusiti multikulturalnu situaciju.

MATERIJAL: karton, makaze, ljepilo, olovke, kartice sa ulogama (1 za svaku grupu), 3 seta posmatračkih pitanja.

VRIJEME: 45 minuta

UPUTSVO

Grupa se dijeli u 3 grupe. Svaka grupa dobija svoju karticu sa ulogom i ima 10 minuta da pripremi svoju kulturu prema opisu na kartici. Na svim karticama sa ulogama piše da to treba vježbati veoma temeljno. Nakon ove pripreme cijela grupa se ponovo okuplja.

Zatim trener daje instrukciju (5 min.):

Ogromna oluja u ovom području izazvala je potonuće vašeg broda na dno okeana. Uspjeli ste da doplivate do ovog pustog ostrva. Čini se da su i drugi brodovi nastradali, jer ste već primijetili da su se i grupe iz drugih brodova uspjele iskrcati ovdje.

Ostrvo je veoma planinsko i izgleda da postoji samo jedno mjesto na kom je moguće živjeti. To znači da morate živjeti zajedno sa drugim grupama koje su stigle na ostrvo. Zbog lokacije ostrva, ne očekuje se da će pomoć stići prije kraja sljedećeg mjeseca. Dakle, morate preživjeti najmanje pet nedjelja.

Hrana izgleda da nije problem. Raste mnogo voća i ima raznih životinja za lov.

Prva briga je izgraditi sklonište u kojem svi ljudi mogu spavati i sakriti se u slučaju jake kiše i oluje, i koje vas može zaštititi od divljih životinja. Važno je uraditi to što je brže moguće, jer je ovo područje poznato po iznenadnim promjenama vremenskih uslova. Moraćete to uraditi zajedno sa drugim grupama jer nema dovoljno prostora ni materijala da se izgradi više od jednog skloništa.

Materijal za izgradnju skloništa: karton, makaze, ljepilo, lenjiri i olovke. Sklonište mora biti stabilno i visoko najmanje 100 cm, široko najmanje 150 cm. Treba da ima krov i, naravno, vrata.

Imate 20 minuta da izgradite sklonište.

Pitanja za posmatračke:

(svaka kultura ima jednog posmatrača)

- * Kako oni 'praktikuju' svoju kulturu?
- * Da li postoje razlike u tome kako ljudi praktikuju svoju ulogu u ovoj kulturi?
- * Da li uspijevaju da rade sa drugim kulturama?
- * Na koje glavne probleme nailaze u radu sa drugima?

Posmatrači daju povratnu informaciju (maks. 2–3 min.) o svojim ličnim zapažanjima svojoj kulturnoj grupi tokom evaluacije u malim grupama.

Evaluacija

Kulturne grupe – 5-10 minuta

- Kako ste se osjećali tokom simulacije?
- Šta mislite o procesu izgradnje?
- Da li je bilo trenutaka kada ste se osjećali ?
- Šta mislite o karakteristikama drugih kultura?
- 3-4 minuta povratne informacije posmatrača

Debriefing u plenumu – 5 minuta

- Možete li vidjeti vezu između ove simulacije i stvarnosti?
- Šta možemo naučiti iz ove simulacije? – zapisati rezultate na flipčart
- opciono: fokus na činjenice, osjećanja, interpretacije

DISKUSIJA:

Nakon aktivnosti vrijedi zastati na trenutak i zamoliti učesnike da razmisle o tome šta su naučili iz aktivnosti. *Šta je bilo najiznenađujuće što ste saznali jedni o drugima? Koje iskustvo je bilo zanimljivo? Šta vam je bilo najvažnije? Zašto? Podijelite svoja razmišljanja.*

COLDONIA

U vašoj kulturi „inteligencija” i „vrijedan rad” su centralne vrijednosti. Druge kulture vas smatraju „hladnim”. Ali vi sebe vidite kao veoma uspješnu i bogatu zemlju, prvenstveno zbog vašeg veoma efikasnog načina rada. Ne diskutujete o osjećanjima, volite intelektualne debate zasnovane na logičnim argumentima. Pokazivanje osjećanja smatra se djetinjastim. Samokontrola se vidi kao važna osobina. Religija je potpuno nestala iz vaše zemlje i smatra se „glupom” i „gubljenjem vremena”. Pozdravljate druge ljude tako što ih gledate u oči. Sloboda prostora je veoma važna u Coldoniji. Zbog toga nikada ne dodirujete ljude prilikom pozdravljanja ili komunikacije i ne volite da budete dodirivani. Dodirivanje drugih ljudi koristi se samo kao poziv za seksualni odnos, koji u Coldoniji ima malo moralnih implikacija i uglavnom se praktikuje kao oblik opuštanja i fizičke aktivnosti. Vaš govor tijela odražava vašu kulturu. Koristite samo male geste; leđa su vam uspravna i uvijek ostajete mirni. U Coldoniji je sasvim normalno prekinuti drugu osobu kad god osjetite potrebu za tim. Važna karakteristika Coldonijaca je da su veoma voljni i da smatraju svojim zadatkom da poučavaju i treniraju druge kulture kako bi im pomogli da postanu jednako efikasne i uspješne kao vi. Kad god imate priliku da podučavate druge kulture, vi to radite. Coldonija je poznata po izgradnji velikih naftnih platformi i ogromnih mostova. Pošto je vaše ponašanje vama prirodno, ne možete ga objasniti strancima. Sada imate 10 minuta da se pripremite u svojoj grupi. Uvježbajte ponašanje! Takođe, postarajte se da postoji jedna stvar u vašem izgledu koja pokazuje da ste iz iste zemlje (npr. način odijevanja, način na koji sređujete kosu itd.). Veoma je važno dobro uvježbati jer će vam to biti potrebno u nastavku.

TURTELINA

U Turtelini su „prijateljstvo” i „briga jedni o drugima” važne vrijednosti. Turtelijanci stalno pokazuju svoja osjećanja i lična osjećanja su uvijek centralna tema u komunikaciji. Vaše lice i vaši gestovi pokazuju kako se osjećate. Uvijek se međusobno dodirujete. Kada razgovarate s nekim, držite ga za uho. Stojite blizu druge osobe. Udaljenost veća od 30 cm smatra se nepristojnom. Kada pozdravljate nekoga, stavljate njegovu ili njenu ruku na svoje srce. Svaka referenca na seks je tabu i smatra se uvredljivom.

Vrijeme je veoma važno u Turtelini. Nikada se ne žurite. Volite da radite svojim tempom. Kada radite zajedno, prvo želite biti sigurni da je atmosfera dobra. Zato stalno pitate druge kako se osjećaju i obavještavate ih o svojim osjećanjima. Prekidanje ljudi dok govore smatra se nepristojnim. Čekate dok ne završe svoju priču. Kada ljudi prekidaju vas, osjećate se odbačeno i reagujete veoma emotivno.

Turtelina je dobro poznata po svojim okruglim, šarenim građevinama. Kuće se uvijek grade u okruglim oblicima jer to odražava prijateljstvo i harmoniju.

Pošto je vaše ponašanje vama prirodno, ne možete ga objasniti strancima.

Sada imate 10 minuta da se pripremite u svojoj grupi. Uvježbajte ponašanje! Takođe, postarajte se da postoji jedna stvar u vašem izgledu koja pokazuje da ste iz iste zemlje (npr. način odijevanja, način na koji sređujete kosu itd.). Veoma je važno dobro uvježbati jer će vam to biti potrebno u nastavku.

SMILIA

U Smiliji su „pristojnost“ i „prijateljstvo i harmonija“ najvažnije vrijednosti. Ne volite konflikte; rasprave smatrate nepristojnim ponašanjem. Zato ne znate za riječ „ne“. Čak i kada se ne slažete, kažete „da“. Uvijek se osmjehujete ljudima, čak i kada vam se njihov stav ne dopada.

Kada radite zajedno i neko od vas zatraži da uradite nešto što ne želite, kažete „da“, ali uvijek pronađete način da to ne uradite.

Smilija je veoma religiozna zemlja. U svakodnevnom životu to znači da se često molite. Svakih pet minuta prekidate sve što radite da biste se okupili i obožavali svoje bogove. To radite tako što sjedite zajedno i zviždite.

Smilijanci se pozdravljaju tako što trljaju noge jedni o druge. Dok razgovarate, vaša stopala ili noge uvijek su u dodiru sa stopalima ili nogama drugih. Ne dodirujete se iznad struka; na primjer, nije dozvoljeno dodirivati ramena, glave, ruke ili nadlaktice.

Imate veoma striktna pravila u vezi sa alatima i materijalima. Karton i makaze su muški i žene ih ne smiju koristiti. Lenjiri i olovke su ženski i muškarci ih ne smiju koristiti. Ljepilo mogu koristiti oba pola.

Smilija je poznata po svojim slikama i unutrašnjim dekoracijama.

Pošto je vaše ponašanje vama prirodno, ne možete ga objasniti strancima.

Sada imate 10 minuta da se pripremite u svojoj grupi. Uvježbajte ponašanje! Takođe, postarajte se da postoji jedna stvar u vašem izgledu koja pokazuje da ste iz iste zemlje (npr. način odijevanja, način na koji sređujete kosu itd.). Veoma je važno dobro uvježbati jer će vam to biti potrebno u nastavku.

Ja, ja sam, moj svijet: moja slika o sebi, prepoznavanje mojih vještina

CILJ: Uvažiti bogatstvo osobina koje posjeduju i koje im mogu pomoći u definisanju njihove budućnosti; imenovati i opisati najmanje dvije svoje snage; imenovati i opisati najmanje tri važna događaja i/ili osobe koje su uticale na njihov identitet; reflektovati kako ponašanje drugih utiče na našu sliku o sebi; opisati osobu koja želi da postane za pet godina.

METODOLOGIJA: Start: Pozorišna igra (Mašina); Nauči: crtanje; vježba pripovijedanja (Slika o sebi - kako drugi utiču na nju, Drvo života); Razmisli: dramska vježba

VRIJEME: 120 minuta

MATERIJAL: list flipčart papira i marker za svakog učesnika; unaprijed pripremljeno Drvo života kao model; lopta ili zgužvani papir; set karata

NAPOMENE ZA PRIPREMU

Drvo života (u aktivnosti Nauči) je duga vježba. Njegov uspjeh zavisi od toga da li se učesnici osjećaju dovoljno sigurno da dijele lične informacije. Kako je ovaj čas ključan za uspješno formiranje tima, predvidjeli smo dva sata. Ako to ne možete organizovati, možda ćete morati razmotriti izvođenje ove aktivnosti kroz dva časa.

Moguće je da učesnici ranije nisu imali mnogo iskustva u pričanju o sebi, posebno na pozitivan i afirmativan način. Prvo će htjeti da vide kako vi demonstrirate aktivnost. Zbog vremena potrebnog za crtanje drveta i pripovijedanje priče, možda ćete morati podijeliti učesnike u najmanje dvije manje grupe.

POČETAK

MAŠINA (15 MIN)

1. Počnite igrom na temu individualnih snaga. Ova igra se zasniva na tome da svaki učesnik napravi drugačiji zvuk ili gest. Recite im da se igra zove Mašina.
2. Zamolite grupu da zamisli ogromnu mašinu - kao što je motor traktora - sa mnogo različitih djelova. Svaki dio pravi drugačiji pokret i zvuk. Recite grupi da će oni napraviti takvu mašinu.
3. Formirajte širok krug. Jedna osoba ulazi u sredinu kruga i počinje praviti ponavljajući pokret i zvuk. Nakon pet sekundi sljedeća osoba ulazi i dodaje drugačiji zvuk i pokret. Nastavite tako u krug, u razmacima od pet sekundi, dok svi ne postanu dio mašine, ponavljajući svoje individualne zvuke i ritmove.
4. Zamolite učesnike da reflektuju o igri. Šta bi ona mogla da pokaže o našim individualnim snagama i zajedničkom radu?
5. Predložite im da su snage bilo koje pozitivne osobine koje nas čine onakvima kakvi jesmo. To su osobine koje su nam pomogle da prođemo kroz sve pozitivne i negativne događaje u životu i da postanemo ljudi kakvi smo danas. Istaknite da svako ima snage.

Savjet za fasilitatora

Veoma je važno da ljudi sačekaju pet sekundi prije nego što se uključe. To im daje vremena da osmisle zvuk i pokret koji se razlikuju od prethodne „komponente” ili je dopunjuju. Takođe je veoma važno ići redom oko kruga u jednom smjeru. Ako to ne uradite, svi će uletjeti u sredinu u isto vrijeme. Igra je najzabavnija kada se Mašina gradi pažljivo, dio po dio. Važno je i da niko ne bude glasnjiji od drugih. Svi treba da mogu da vide i čuju sve ostale.

DRVO ŽIVOTA

Zagrijavanje - Razgovor (10 minuta)

1. Okupite učesnike u krug za razgovor o pripovijedanju priča.
2. Pitajte učesnike da li ikada pričaju priče o sebi. Kada i zašto? Kakav je to osjećaj? Ili, zašto ne? Šta nas sprječava da pričamo priče o sebi?
3. Objasnite da će danas početi da pričaju priče o sebi i svojim životima.
4. Okupite učesnike dovoljno blizu da mogu da vide vaše Drvo života i objasnite im ga.

Drvo života (45 minuta)

1. Zatim dajte svakom učesniku list flipčart papira i marker, i zamolite ih da nacrtaju obrise drveta. Uvjerite one koji nisu sigurni u svoje vještine crtanja da ovo nije umjetnička vježba i da drvo služi samo kao osnova za njihovo pripovijedanje. Dajte im pet minuta.
2. Korijenje drveta predstavljaće formativne uticaje učesnika. Dajte im pet minuta da zapišu odakle dolaze i sve faktore koji su doprinijeli da se formiraju ili postanu ono što jesu danas. Zamolite ih da razmisle o tome šta ih je do sada oblikovalo, kao na primjer:
 - Odakle dolaze: kraj, rodni grad, etc.
 - Njihova kultura: jezik, religija, etc.
 - Organizacije/škole kojima su pripadali.
3. Zatim im skrenite pažnju na tlo u podnožju drveta. Ovo predstavlja njihove rutine i ponašanje. Dajte im pet minuta da zapišu stvari koje biraju da rade na sedmičnom nivou (ne stvari koje moraju da rade). Ne postavljajte ograničenja njihovim odgovorima, ali ih ohrabrite da navedu bar jednu stvar koja ima veze sa zarađivanjem novca/ostvarivanjem prihoda.
4. Zatim dajte učesnicima pet minuta da na stablo napišu sve svoje talente i vještine. Kružite prostorijom i ohrabrujte ih da budu otvoreni. Uvjerite ih da mogu napisati i stvari za koje misle da bi bili dobri ako bi imali vremena da ih razviju.
5. Zatim zamolite učesnike da odvoje pet minuta da na grane napišu sve svoje težnje: svoje nade, snove i želje. One mogu biti lične, zajedničke ili za cijelo čovječanstvo. Ohrabrite ih da budu maštoviti i optimistični. Mogu razmišljati i o dugoročnim i o kratkoročnim ciljevima. Zamolite ih da bar jednu granu posvete nadama, snovima i željama koje se odnose na njihovu buduću sposobnost da pokrenu preduzeće ili na neki drugi način ostvare prihod i zarađuju za život.
6. Zatim neka učesnici na lišće napišu imena ljudi koji su njihova podrška i saveznici, koji su im značajni na pozitivan način. To mogu biti prijatelji, porodica itd. Ohrabrite ih da jedno lišće posvete nekome ko bi im mogao pomoći da pokrenu preduzeće ili da im pruži koristan savjet. Dajte im pet minuta za ovo.
7. Na kraju, zamolite učesnike da odvoje pet minuta da na plodove napišu sve svoje unutrašnje snage koje bi im mogle pomoći da uspiju u životu, društveno ili ekonomski. Ako se učesnici muče sa idejama, navedite primjere: hrabrost, velikodušnost, ljubaznost, vrijednost itd.

Dijeljenje (15 minuta)

1. Ohrabrite svakog učesnika da izađe i ispriča svoju priču koristeći svoje Drvo života.
2. Ako je grupa velika, može biti efikasnije da radite u dvije grupe.

Refleksija

JA U TRI RAZLIČITE ŽIVOTNE DOBI

1. Objasnite učesnicima da će izvesti igru uloga, glumeći sebe u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.
2. Postavite tri stolice ispred grupe i objasnite da svaka predstavlja jedan period u njihovom životu.
3. Recite im: „Prva stolica predstavlja ono što ste bili prije pet godina, druga predstavlja osobu koja ste danas, a treća predstavlja osobu koju se nadate da ćete biti za pet godina u budućnosti.” Ako nema stolica, jednostavno postavite tri obilježja (npr. kamenčiće) u liniju na tlo da simbolizuju svaku fazu.
4. Zamolite ih da govore najviše jedan minut o svom životu prije pet godina, naglašavajući stvari koje su voljeli da radi i u kojima su bili dobri. Zatim ih zamolite da pređu na drugu stolicu i isto urade za sadašnjost: objasni šta danas vole da rade i u čemu su trenutno dobri. Na trećoj stolici, zamolite ih da opišu osobu koju se nada da će postati za pet godina, naglašavajući vještine i/ili dostignuća koja bi idealno stekao do tada.
5. Ako radite sa velikom grupom, podijelite učesnike u manje grupe za ovu vježbu. Potrudite se da nadgledate i posmatrate.
6. Kada svi učesnici prođu kroz tri stolice, brzo ih okupite u veliki krug i

zamolite svaku osobu da naglas izgovori makar jedan konkretan korak koji bi trebalo da preduzme da bi ostvarila ono što je pomenula na trećoj „stolici“ u prethodnoj igri. Na primjer, ako je neko rekao na trećoj stolici: „Za pet godina želio/željela bih da imam uspješnu pekaru“, sada bi mogao/mogla da kaže: „Počni da štediš!“ Ako je drugi učesnik rekao na trećoj stolici: „Želio/željela bih da pomognem maminom biznisu oko knjigovodstva“, sada bi mogao/mogla da kaže: „Vrati se u školu.“

SLIKA I SLIKA O SEBI

Materijal: Špil karata (bez jokera)

Fasilitatori će objasniti pravila:

1. Svaka karta u špilu ima svoju vrijednost:
 - a) od 2 do 6, karte označavaju pripadanje nižoj društvenoj grupi,
 - b) od 7 do 10, karte označavaju pripadanje srednjem nivou društva,
 - c) karte od Žandara (Jack) do Kralja i Asa označavaju viši nivo društva. As je najjača karta.
2. Učesnicima će biti ponuđeno da izaberu kartu iz špila (koji je položen na sto ili licem okrenutim nadolje) bez gledanja u to koju kartu izvlače.
3. Moraju da drže kartu na čelu okrenutu tako da ostali učesnici mogu da je vide.
4. Učesnici počinju da se kreću prostorijom dok drže kartu na čelu.
5. Kada učesnik naiđe na nekog ko ima kartu koja pripada nižem društvenom nivou, treba jednostavno da ignoriše tu osobu, bez obzira na to koliko mu se ta osoba obraća. Kada naiđe na osobu koja ima kartu koja označava srednju društvenu klasu, pozdrav treba da bude srdačan i pristojan, ali ne previše intiman. Kada naiđe na osobu sa kartom visokog društvenog nivoa, učesnik treba da bude izuzetno prijateljski nastrojen, da pokuša da pozdravi tu osobu zagrljajem, poljupcem, širokim osmijehom, kao da je veoma srećan što je sreo tu osobu.
6. Nakon minut ili dva, kada svi učesnici budu imali priliku da sretnu većinu drugih, biće zamoljeni da se svrstaju u tri grupe (nižeg, srednjeg ili visokog društvenog nivoa) na osnovu toga kako su bili pozdravljeni od strane drugih. Kada formiraju grupe, mogu da pogledaju svoje karte.
7. Zatim slijedi krug diskusije o tome kako su se osjećali i zašto su se svrstali u određenu grupu.
8. Proces se ponavlja.
9. Nakon drugog kruga, karte se polažu na sto/pod okrenute licem nagore, i učesnici mogu da izaberu kartu koju žele i da se grupišu u skladu s tim.

Debriefing počinje pitanjem zašto su izabrali određenu kartu kad su imali slobodu izbora. Sljedeće pitanje je: koji zaključak mogu izvući iz ove vježbe - kako se formira njihova slika o sebi, kako slika koju drugi imaju o njima utiče na njihovu samosliku i kako to utiče na njih?

Moji ciljevi, moji snovi

CILJ: Opisati razliku između ciljeva i snova; Identifikovati jedan realan cilj i tri konkretna koraka ka ostvarenju tog cilja; Opisati kako novac utiče na njihove ciljeve u smislu štednje, investiranja ili pozajmljivanja; Postaviti jedan cilj vezan za posao, kao što je dobijanje posla, pokretanje preduzetničkog poduhvata ili dalje obrazovanje;

METODOLOGIJA: Početak: Studije slučaja, Učenje: Timska igra rešavanja problema, Refleksija:

Postavljanje ciljeva

VRIJEME: 90 minuta

MATERIJAL: Papirići aktivnosti za „Kreni ka svojim ciljevima“; Tabela za Mapiranje Ciljeva na flipčartu; Olovke i papir

NAPOMENE ZA PRIPREMU

- Slobodno promijenite imena likova u dvjema studijama slučaja u početnoj aktivnosti, ili napišite studije slučaja koje su bolje prilagođene vašem kontekstu, ako vam to odgovara.
- Za „Kreni ka svojim ciljevima“ (u aktivnosti Učenja), treba unaprijed pripremiti pet papirića aktivnosti. Svaki papirić opisuje različitu grupnu aktivnost. Aktivnosti bi trebalo da postaju sve zahtjevnije.

Evo pet koje možete koristiti:

- Poređajte se po godinama, bez govora.
- Napravite listu svih zemalja/država/gradova koje ste posjetili.
- Zajedno otpjevajte cijelu pjesmu.
- Napravite papirni avion koji može letjeti najmanje pet metara.
- Premjestite komad papira s jednog kraja prostorije na drugi bez korišćenja ruku, tako da svaki učesnik makar jednom dodirne papir.
- Završna aktivnost, "Mapiranje ciljeva", zahtijeva da učesnici prepisu tabelu sa primjera koji ste nacrtali na flipčartu. Unaprijed pripremite svoju tabelu jer će vam trebati kao primjer.

START

ŠTA BISTE VI URADILI? (15 MINUTA)

1. Pročitajte sljedeća dva scenarija grupi. Nakon svakog, zamolite učesnike da podijele savjet koji bi dali toj osobi.

MARKO

Marko je sedamnaestogodišnji dječak čiji je cilj da postane računovođa. Dobro mu ide u školi, ali njegova porodica nema puno novca i žele da im pomogne pokrivanjem kućnih troškova tako što će naći posao. On je veoma fokusiran i spreman da pravi žrtve kako bi ostvario svoj cilj.

MARINA

Marina je šesnaestogodišnja djevojka koja štedi novac da bi studirala za medicinsku sestru. Jednog dana čuje da joj je stric preminuo, a njen otac je zamoli da pomogne platiti troškove sahrane. Marina oduvijek želi da postane medicinska sestra, ali voli svoju porodicu i želi da ih podrži. Šta bi trebalo da uradi?

2. Zamolite učesnike da razmisle šta svaka osoba želi da postigne, na koje prepreke nailazi i kako bi ih mogla prevazići.

NAUČI

IDI ZA SVOJIM CILJEVIMA (60 MINUTA)

1. Podijelite učesnike u timove od pet ili šest.
2. Postavite pet kartica aktivnosti „Idi za svojim ciljevima” ravnomjerno po prostoriji, počevši od lakše aktivnosti, a zatim postepeno teže.
3. Zamolite svakog učesnika da imenuje jedan cilj koji ima za budućnost.
4. Uputite ih da zamisle da dostizanje kraja prostorije predstavlja ostvarivanje njihovih ciljeva. Da bi došli do svojih ciljeva, izvešće niz aktivnosti koje moraju biti završene prije nego što mogu da krenu naprijed.
5. Izaberite jednog učesnika da pročita svaki papirić sa aktivnošću grupi.
6. Podstaknite učesnike da rade zajedno kao tim i da budu kreativni u ispunjavanju aktivnosti. Uvjerite se da su svi učesnici uključeni i da je svaka aktivnost u potpunosti ispunjena prije nego što pređu na sljedeću.
7. Na kraju, razgovarajte o preprekama sa kojima su se učesnici suočili u dostizanju svojih ciljeva u igri i o tome kako su se nosili sa njima.
8. Sljedeća pitanja mogu se koristiti kao vodič da podstaknu diskusiju:
 - Koja je razlika između cilja i sna? Zašto je važno imati oboje?
 - Koje prepreke možete da očekujete u ostvarivanju svojih ciljeva? Kako ćete se nositi sa tim preprekama?
 - Da li je ljudima potreban novac da bi ostvarili svoje ciljeve? Zašto ili zašto ne?
 - Ko su ljudi koji vam mogu pomoći da dostignete svoje ciljeve? Ko su ljudi koji vas mogu spriječiti da ih dostignete?

REFLEKSIJA (15 minuta)

1. Dajte svakom učesniku list papira i olovku.
2. Pokažite učesnicima vaš crtež tabele za Mapiranje Ciljeva na flipčartu i zamolite ih da je prepisu.
3. Zamolite ih da identifikuju cilj vezan za posao i da ga napišu na vrh svog papira. Ovo može biti cilj vezan za dobijanje posla, pokretanje biznisa ili dalje obrazovanje.
4. Uputite učesnike da identifikuju četiri koraka koja moraju preduzeti da bi ostvarili svoj cilj. Ohrabrite ih da identifikuju načine na koje je novac uključen u svaki od tih koraka.
5. Dajte im nekoliko minuta da to urade, a zatim vodite diskusiju koristeći neka od sljedećih pitanja:
 - Šta znači postaviti „realan“ cilj?
 - Koje korake možete odmah preduzeti da vam pomognu da dostignete svoj cilj? Koje korake možete preduzeti za godinu dana? A za pet godina?
 - Koji koraci zahtijevaju novac?
 - Kako ćete zaraditi ili uštedjeti dovoljno novca da dostignete svoj cilj?
 - Odakle ćete pozajmiti novac ili investirati novac da biste ostvarili svoj cilj?
 - Koji resursi su dostupni (novac, stipendije, prakse, krediti itd.) da vam pomognu da ostvarite svoj cilj?
 - Koje žrtve možete podnijeti kako biste ostvarili svoj cilj?
6. Ohrabrite učesnike da ove papire stave negdje gdje će ih redovno vidjeti kako bi se podsjećali na svoj cilj i na korake potrebne da ga ostvare.
7. Uzmite 10 minuta za ovu aktivnost, a zatim otprilike pet minuta da pregledate ključna znanja iz lekcije:
 - Cilj je ono što se nadamo da ćemo postići u vezi sa poslom, obrazovanjem, zdravljem.
 - Snovi su također važni, ali možda nijesu uvijek realni.
 - Pažljivo planiranje je potrebno da bismo ostvarili svoje ciljeve. Moramo postaviti realne ciljeve i identifikovati korake potrebne da ih ostvarimo.
 - Moramo identifikovati kako novac utiče na naše ciljeve i početi planirati kako da obezbijedimo sredstva potrebna da ih postignemo.

Goal	MAPIRANJE CILJEVA		
FOUR STEPS I MUST TAKE	MONEY I WILL NEED FOR EACH STEP	HOW I WILL GET THIS MONEY	TIMEFRAME: HOW LONG WILL THIS STEP TAKE
1.			
2.			

Razbijanje barijera

CILJ: Učesnici uče kako da identifikuju moguće probleme i eksperimentišu sa rješenjima za njihovo prevazilaženje: Identifikuju barijere koje ih mogu spriječiti da dostignu svoje ciljeve i identifikuju izvodljiva rješenja. Objasne izazovnu situaciju iz koje su se oporavili i tako „probili“ jednu od svojih barijera. Koriste tehniku Teatra Slike (Image Theatre) za slične vježbe kritičkog mišljenja i rješavanja problema u drugim aktivnostima.

METODOLOGIJA: Početak: Teatar Slike; Učenje: Teatar Slike; Refleksija: Priča, Diskusija

VRIJEME: 90 minuta

MATERIJAL: Nema

NAPOMENE ZA PRIPREMU

Ova aktivnost uvodi učesnike u metodologiju Teatra Slike. Nadamo se da se sjećate ove metode iz sopstvene obuke. Preporučuje se da prije početka aktivnosti pogledate sljedeću kratku animaciju za podsjećanje: <https://www.youtube.com/watch?v=j0qWF3hiZNc>

Takođe bi trebalo ponovo da pročitate kratke studije slučaja o Marku i Marini iz sesije „Moji ciljevi, moji snovi“ prije nego što započnete ovu lekciju.

POČETAK

GRUPE I SLIKE (15 MINUTA)

1. Zamolite grupu da se kreće po prostoriji. Zatim ih zamolite da se brzo grupišu u parove, trojke, četvorke ili bilo koji broj koji izgovorite.
2. Kada to nekoliko puta uvježbaju, objasnite da od sada moraju raditi u apsolutnoj tišini.
3. Zatim im recite da ćete, pored broja, izgovoriti i sliku. Oni moraju da se grupišu u odgovarajući broj i da stvore sliku koja prikazuje ono što ste izgovorili.
4. Objasnite im da ne smiju da se pomjeraju, niti da proizvode bilo kakav zvuk. Nije im dozvoljeno da koriste ikakve predmete. Samo mogu koristiti svoja tijela.
5. Predložena lista grupisanja/slika za igru:
 - 1 – majka i dijete
 - 2 – otac i dijete
 - 3 – muškarac i dvije ovce
 - 4 – bend
 - 5 – vjenčanje
 - 6 – fudbaler koji daje go
 - 8 – pauk
 - Svi – grupa školske djece i vozač u školskom autobusu

UČENJE

PRVI DIO: UČENJE METODA TEATRA SLIKE (30 MINUTA)

1. Počnite tako što ćete demonstrirati zamrznutu sliku ili grupnu sliku. Zamolite četiri volontera da izađu i sjednu u red. Recite im da ćete ih „vajati“, tj. postavite ih u određeni položaj i oni treba da taj položaj zadrže. Istaknite da ne treba da se pomjeraju, govore ili koriste bilo kakve predmete osim svojih tijela. Možda bi bilo dobro da ih postavite tako da izgledaju kao četiri muzičara, kako bi posmatrači lakše razumjeli šta radite.
2. Sada postavite publici (drugim učesnicima koji posmatraju) sljedeća pitanja:
 - Šta vidite?
 - Ko su ove osobe?

- Gdje se nalaze?
 - Zašto to mislite?
3. Nastavite sa ovom diskusijom dok ne čujete različita tumačenja o tome šta se dešava na slici.
 4. Podijelite učesnike u podgrupe od po četiri ili pet. Recite im da sami rade pet minuta pripremajući tri zamrznute slike koje predstavljaju sljedeće ideje:
 - Nešto što me rastužuje.
 - Nešto što me plaši.
 - Nešto što me čini srećnim.
 5. Naglasite da, kada naprave svoje slike, publika treba da razumije zašto se ljudi na slici osjećaju tužno, uplašeno ili srećno. Drugim riječima, slika mora da ispriča priču.
 6. Kada budu spremni, pozovite jednu grupu u prostor koji svi mogu da vide i zamolite ih da prikažu svoje tri slike redosljedom kojim žele, bez otkrivanja publici koja je koja.
 7. Dok učesnici prikazuju svaku sliku, postavljajte pitanja predložena u nastavku.

PITANJA KOJA BI FASILITATOR TEATRA SLIKE MOGAO DA POSTAVI:

- Šta vidite?
- Ko su ove osobe?
- Šta se dešava? Zašto to kažete?
- Gdje se nalaze? Zašto to mislite?
- Da li je ovo realistična situacija? Da li je to slika koju prepoznajete iz sopstvenog života ili zajednice?
- Da li je slika jasna?

Nastavite pitati: “Zašto to mislite?” i “Ko ima drugačiju ideju?”

8. Pokušajte da pogledate što je više grupa moguće, držeći se vremenskog ograničenja. Vjerovatno nećete imati vremena da pogledate sve grupe.

SAVJET FASILITATORU

Podsjetite ih da njihova slika treba da bude vidljiva cijeloj publici i da bi stoga trebalo da bude „otvorena“, kao otvorena knjiga. Član grupe okrenut leđima publici često to može da onemogućiti. Ohrabrite učesnike da prave dinamične slike sa interesantnim kompozicijama.

PRIMJENA METODA TEATRA SLIKE (30 MINUTA)

1. Okupite učesnike radi kratkog razgovora. Zamolite ih da se prisjete sesije: Moji ciljevi, moji snovi!
Pitajte ih:
 - Šta se sjećaju iz Markove priče? A iz Marijine priče? (Napomena: ako ste mijenjali imena u originalnoj aktivnosti, obavezno upotrijebite ta ista imena i ovdje.)
 - Koji su bili njihovi ciljevi?
 - Koje prepreke su bile između njih i njihovih ciljeva?
2. Sada zamolite učesnike da se prisjete nekih ciljeva koje su postavili za svoju budućnost. Saslušajte oko pet/šest odgovora.
3. Pitajte učesnike misle li da će njihove ciljeve biti lako ostvariti. Pitajte ih da li u životu uvijek

sve ide po planu. Pokušajte da naglasite činjenicu da, dok se trudimo da ostvarimo svoje ciljeve, gotovo sigurno ćemo naići na prepreke; vrlo malo vrijednih stvari u životu dolazi lako.

4. Podijelite učesnike u grupe od pet do šest i objasnite da treba da slušaju dok svaki član grupe ukratko opisuje jedan od svojih ciljeva i moguću barijeru ili prepreku koja može omesti uspješno ostvarivanje tog cilja. Svaka grupa zatim treba da izabere jedan od tih primjera i napravi sliku koja ga prikazuje, vodeći računa da jasno prikaže barijeru ili prepreku.
5. Nakon deset minuta, okupite učesnike i zamolite jednu grupu da pokaže svoju sliku. Postavite sljedeća pitanja:
 - Šta vidite?
 - Ko su ove osobe?
 - Šta rade?
 - Šta mislite da pokušavaju da postignu?
 - Koja je prepreka koja im stvara probleme?
 - Kako mislite da se osjećaju?
6. Zamolite učesnike koji posmatraju sliku (publiku) da kažu šta misle da ljudi na slici mogu da urade kako bi riješili svoj problem. Kada čujete nekoliko prijedloga, zamolite volontera da izađe i preuredi sliku tako da pokaže moguće rješenje.
7. Nastavite sa ovom vježbom dok ne vidite više slika i dok se ne eksperimentiše sa pronalaženjem rješenja za prikazane probleme.

REFLEKSIJA

1. Okupite učesnike oko sebe i pročitajte im sledeću priču:

KRALJ I PAUK

Davno je živio jedan kralj. Vodio je mnoge bitke i pobjeđivao ih. Ali jednom je bio teško poražen. Pobjegao je sa bojišta da bi spasio život. Sklonio se u jednu pećinu kako bi se sakrio. Bio je pun tuge i razočaranja i izgubio je svaku nadu i želju za borbom. Odlučio je da zauvijek ostane u pećini.

Ali jednog dana vidio je pauka u pećini. Pokušavao je da dosegne svoju paučinu na krovu pećine. Pauk je šest puta pokušao da dođe do svoje mreže, ali je svaki put skliznuo i pao sve do poda. Kralj se sada zainteresovao i počeo pažljivo da posmatra pauka. Bio je iznenađen kada je vidio da pauk nije gubio hrabrost, već je nastavljao svoje napore da se popne do mreže. U sedmom pokušaju, pauk je uspio da dostigne svoj cilj.

Ovaj događaj podigao je kralju duh. Stekao je novu snagu i svježiu hrabrost. Okupio je svoju vojsku i vodio još jednu bitku. Ovoga puta borio se sa novom energijom i samopouzdanjem, i uspio je osloboditi svoju zemlju i vratiti se u svoj zamak.

2. Pitajte učesnike šta misle da je pouka ove priče. Šta nas može naučiti o dostizanju naših ciljeva?
3. Pitajte ih koliko je puta pauk morao da se popne prije nego što je stigao do svoje mreže.
4. Pitajte ih kako bi se oni osjećali kada bi šest puta zaredom pokušali da nešto postignu i ne uspiju.
5. Zaključite podsjećanjem učesnika da je malo vjerovatno da ćemo uspjeti iz prvog pokušaja i da će nam vrlo često biti potrebno više pokušaja da bismo uspjeli. Uvjerite ih da je ova sposobnost da se oporavimo, istrajemo i ustrajemo, jedna od najvažnijih osobina koje možemo razviti u životu.

Rod, rodne uluge i poruke

CILJ: Učesnici će nastojati da istraže značenja, uvjerenja i stereotipe povezane sa muškarcima i ženama; Opisaće razliku između pola i roda; Ispitaće individualne stavove o rodnim razlikama, ulogama i nejednakostima; Diskutovaće o rodnim normama i njihovom uticaju na život i odnose žena i muškaraca; Diskutovaće o uticaju rodnih normi na načine na koje žene i muškarci izražavaju; Preispitaće kako stavovi o rodu utiču na ponašanje.

METODOLOGIJA: Zauzmite stav, razmišljanje

VRIJEME: 120 minuta

MATERIJAL: Flipčart i markeri, olovka i papir, široka selotejp traka

NAPOMENE ZA PRIPREMU

- Rodna nejednakost je veliki problem ljudskih prava širom svijeta, i onaj koji ima izrazito negativne finansijske posljedice. Rodna nejednakost se opravdava i održava kroz rodne uloge.
- Tokom čitavog života dobijamo poruke o tome kako bismo trebalo da se ponašamo kao žene i muškarci. Neke od tih poruka i očekivanja su bezazlene, druge manje bezazlene. Štetne rodne poruke doprinose društvenim problemima poput neželjene trudnoće, polno prenosivih infekcija i nasilja.
- Važno je poštovati tuđe stavove o rodu, ali ih takođe treba izazvati i dovesti u pitanje ako su ti stavovi i vrijednosti štetni za njih ili za druge. U ovoj sesiji, učesnici imaju priliku da odluče šta za njih znači biti muškarac ili žena.

POČETAK

BREINSTORMING O RODNOJ SVIJESTI (30 MINUTA)

1. Obavijestite učesnike da ćete sada igrati igru koja će im pomoći da jasnije razmišljaju o tome šta čini muškarce i žene različitim, kao i o načinima na koje među njima nema razlike.
2. Postavite muški i ženski simbol na vrh dva stupca na tabli ili flipčart papiru.
3. Objasnite da ćete izgovarati određene rodne oznake (npr. „dječak“, „žena“, „muškarac“, „djevojka“). Osoba na koju pokažete mora odmah reći riječ koju povezuje sa tom rodnom oznakom. (Npr. vi kažete „dječak“ i kažete Eminino ime; Emina kaže „pantalone“.). Trebaće vam dva volontera sa olovkama koji stoje pored flipčarta i spremni su da zapisuju riječi koje učesnici izgovaraju u odgovarajuće kolone.
4. Nakon nekoliko minuta, zamolite učesnike da nastave vježbu, ali da daju odgovore u kontekstu poslova. (Npr. vi kažete „žena“ i kažete Petru; Petar kaže „sekretarica“. Ili kažete „muškarac“ i kažete Jasmini; Jasmina kaže „pilot“.)
5. Nakon još nekoliko minuta, zamolite učesnike da počnu davati odgovore u kontekstu kućnih poslova.
6. Nakon još nekoliko minuta, tražite odgovore u kontekstu uloga u porodici i zajednici.
7. Nakon još nekoliko minuta, tražite odgovore u kontekstu odnosa.
8. I nakon još nekoliko minuta, tražite odgovore u kontekstu seksualnosti.
9. Nastavite vježbu dok se ne generišu i zapišu dvije liste riječi pod naslovima Muško i Žensko.

10. Sada zamolite učesnike da pogledaju liste i odluče koje od riječi se zaista ne mogu odnositi na oba pola, i muškarce i žene. U ovom procesu diskusije, možda ćete morati da pokažete da i muškarci i žene mogu da rade bilo koji posao. Uklonite sve riječi koje se mogu odnositi na oba pola.
11. Na kraju bi trebalo da ostanu samo riječi koje opisuju fizičke osobine ili su povezane sa tijelom, kao što je „dojenje“ pod ženama ili „karcinom prostate“ pod muškarcima.
12. Iskoristite ovu vježbu kako biste izveli definicije roda kao isključivo društvenog ili kulturnog konstrukta koji se razlikuje širom svijeta, i pola kao isključivo fizičke definicije. Na primjer, društvo možda ne odobrava da djevojke postanu pilotkinje. Ali to je samo kulturno očekivanje. Ne postoji fizički razlog zbog kojeg žene ne bi mogle da upravljaju avionima. U nekim zemljama ženama nije dozvoljeno da voze automobile. Znamo, naravno, da su žene sposobne da voze automobile.
13. Uvjerite učesnike da razumiju da kultura jednostavno znači pravila o tome kako se muškarci i žene ponašaju, i da smo mi ta pravila izmislili. Informišite ih da iz historije i posmatranjem drugih zemalja znamo da ta pravila takođe možemo i promijeniti. U stvari, proces stvaranja pravednijeg društva upravo je to: mijenjanje pravila. Širom svijeta, kultura je stvorila pravila koja ograničavaju izbor žena i daju im manje pristupa resursima nego muškarcima. Obavijestite učesnike da su to neka pravila koja svi mi treba da mijenjamo.

UČITI

DIKTAT O RODNOJ NERAVNOPRAVNOSTI (30 MINUTA)

1. Prije početka sesije, trebalo bi da nasumično rasporedite listiće sa diktiranjem o rodnoj neravnopravnosti na četiri zida sobe (vidjeti dolje).
2. Podijelite učesnike u timove od po tri. Sada izbrojte članove svakog tima: 1,2,3. Objasnite da su svi učesnici sa brojem 2 pisci. Oni - i samo oni - treba da imaju olovku i papir.
3. Objasnite da su članovi tima označeni brojevima 1 i 3 trkači. Njihov zadatak je da trče po prostoriji. Kada pronađu papirić na zidu, moraju ga pročitati i zapamtiti. Ne smiju ga zapisivati niti fotografisati svojim telefonima. Kada ga zapamte, trče nazad do svog pisca da mu ispričaju šta su zapamtili. Pisac zatim zapisuje.
4. Dajte svim timovima vremena da pročitaju i prodiskutuju svoje odgovore prije nego što pređete na sljedeću aktivnost.

DIKTATNI LISTAŠIĆI ZA NERAVNOPRAVNOST POLA

Zbog nejednakog pristupa obrazovanju, žene čine više od dvije trećine svih nepismenih osoba.

U mnogim državama zakoni zabranjuju ženama da poseduju zemlju.

U prosjeku, žene zarađuju samo 77% od onoga što muškarci zarađuju za isti posao.

Nejednaka zakonska prava ostavljaju žene ranjivim na nasilje. Očigledan primjer je činjenica da u nekim zemljama zakon o silovanju ne važi za bračne parove.

40% mladih žena u Južnoj Aziji i Africi udaje se do 18. godine. Dječji brak povećava rizik od medicinskih problema tokom porođaja. Zapamtite, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (UDLJP) navodi da svi imamo pravo da izaberemo svog partnera.

U nekim zemljama, žene uopšte nijesu podstaknute da se bave sportom ili određenim sportovima.

BRAINSTORMING: PONAŠAJ SE KAO ŽENA / PONAŠAJ SE KAO MUŠKARAC (25 MINUTA)

1. Pitajte muške učesnike da li im je ikada neko rekao da se „ponašaju kao muškarci“. Zamolite ih da podijele neka iskustva kada im je neko to ili nešto slično rekao. Pitajte: „Zašto mislite da su vam to rekli?“ i „Kako ste se zbog toga osjećali?“
2. Zatim pitajte ženske učesnice da li im je ikada neko rekao da se „ponašaju kao žena“ ili „ponašaju kao dama“. Zamolite ih da podijele iskustva kada im je neko to ili nešto slično rekao. Pitajte: „Zašto mislite da su vam to rekli?“ i „Kako ste se zbog toga osjećale?“
3. Objasnite da, proučavajući ih, možemo početi da uviđamo kako društvo stvara veoma različita pravila o tome kako djevojke/žene i dječaci/muškarci treba da se ponašaju. Objasnite da se ta pravila ponekad nazivaju „rodne norme“ jer određuju šta društvo smatra „normalnim“ u smislu šta žene/djevojke i muškarci/dječaci treba da misle, osjećaju i rade. Navedite da ova pravila ograničavaju živote i djevojaka i dječaka time što dječake drže u njihovoj „kutiji muškarca“, a djevojke u „kutiji žene“.
4. Označite prazan flipčart: Ponašaj se kao muškarac. Pitajte grupu šta se dječacima/muškarcima govori o tome kako treba da se ponašaju. Zapišite njihove ideje na flipčartu. (Moguće ideje pogledajte ispod)
5. Kada grupa više nema prijedloga, vodite petominutnu diskusiju uz sljedeća pitanja:
 - Koje od ovih poruka mogu biti štetne? Zašto? Diskutujte o svakoj posebno.
 - Kako život u „kutiji“ utiče na zdravlje dječaka, posebno njihovo seksualno zdravlje (npr. prevencija HIV-a i SPI)?
 - Šta se dešava dječacima koji ne slijede pravila u kutiji? Šta ljudi govore o njima? Kako ih tretiraju?
 - Koji bi mogli biti pozitivni aspekti života van kutije za dječake?
6. Zatim na drugi prazan flipčart napišite naslov Ponašaj se kao dama. Pitajte grupu šta se djevojkama/ženama govori o tome kako bi trebalo da se ponašaju. Zapišite ideje na flipčart.
7. Kada grupa više nema prijedloga, vodite petominutnu diskusiju uz sljedeća pitanja:
 - Koje od ovih poruka mogu biti štetne? Zašto? Diskutujte o svakoj posebno.
 - Kako život u kutiji utiče na zdravlje djevojaka, posebno na njihovo seksualno zdravlje (npr. prevencija HIV-a, SPI i trudnoće)?
 - Šta se dešava djevojkama koje ne slijede pravila u kutiji? Šta ljudi govore o njima? Kako ih tretiraju?
 - Koji bi mogli biti pozitivni aspekti života van kutije za djevojke?

SAVJETI ZA FASILITATORA:

Kutija ispod prikazuje moguće odgovore. Pokušajte da podstaknete učesnike da sami navedu ove odgovore, a ako to ne uspijete, uvedite ih u diskusiju.

LISTA PONAŠAJ SE KAO MUŠKARAC/PONAŠAJ SE KAO DAMA

PONAŠAJ SE KAO MUŠKARAC	PONAŠAJ SE KAO DAMA
Budi jak	Budi pasivna i tiha
Ne plači	Budi negovateljica i domaćica
Budi hranitelj porodice	Ponašaj se seksi ali ne previše seksi
Drži stvari pod kontrolom i ne odustaj	Budi pametna, ali ne previše pametna
Imaj seks kada želiš	Slijedi muško vođstvo
Imaj seks sa mnogo partnera	Zadrži svog muškarca, pruži mu seksualno zadovoljstvo
Imaj mnogo djevojaka	Ne žali se
Primaj seksualno zadovoljstvo od žena	Ne pričaj o seksu
Imaj djecu	Udaj se
Oženi se	Imaj djecu
Preuzimaj rizike	Budi lijepa/atraktivna
Ne traži pomoć	Budi viđena, ne saslušana
Koristi nasilje za rešavanje sukoba	Budi emotivna i osjetljiva
Pij	Budi zainteresovana u svoj izgled
Puši	
Ignoriši bol	
Ne pričaj o svojim problemima	
Budi hrabar	
Donosi odluke za druge ljude	

PROMJENA DRUŠTVA IZAZIVANJEM RODNIH ULOGA (20 MINUTA)

- Zatim podijelite učesnike u grupe od po tri. Objasnite da treba da kreiraju sopstvene definicije rodne ravnopravnosti. Kako bi oni objasnili ovaj pojam nekoj osobi? Dajte im pet minuta da napišu nekoliko rečenica svojim riječima. Zatim neka jedan volonter iz svake grupe izađe i napiše njihovu definiciju na flipčart.
- Sada dodajte svoju definiciju kao ispod.

Rodna ravnopravnost je osnovno ljudsko pravo. Svi treba da budu jednako tretirani i da ne budu diskriminirani na osnovu pola. Ovo je neophodna osnova za miran, prosperitetan i održiv svijet.

3. Zatim postavite učesnicima sljedeća pitanja:

- Ako žena radi ono što joj muškarac kaže, da li se to smatra ravnopravnošću?
- Ako žene rade sav kućni posao, a muškarci ništa, da li je to rodna ravnopravnost?
- Ako više trošimo na obrazovanje dječaka nego djevojčica, da li je to rodna ravnopravnost?
- Kako možemo educirati druge o rodnoj ravnopravnosti?

4. Vratite učesnike u njihove grupe i zamolite ih da naprave brainstorming listu razloga zašto je rodna nejednakost štetna. Dajte im pet minuta, a zatim saslušajte njihove odgovore. Ako nijedna

nijedna od grupa nije pomenula ekonomski razvoj, možda ćete željeti da objasnite da, time što se ne obezbjeđuje zdrav razvoj i obrazovanje polovine svjetskog potencijala i radne snage, društva plaćaju ogromnu cijenu za rodnu nejednakost. Rodna nejednakost usporava ekonomski razvoj zemalja.

- Objasnite da time što se ženama i djevojčicama obezbijedi jednak pristup obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, dostojanstvenom radu i zastupljenosti u političkim i ekonomskim procesima donošenja odluka ne samo da činimo naša društva pravednijim i efikasnijim, već i stvaramo jače ekonomije.

REFLEKSIJA

TRANSFORMISANJE NAŠEG PONAŠANJA (15 minuta)

- Pitajte učesnike da li misle da su muškarci i žene sposobni za transformaciju, da promijene svoje ponašanje kako bi se oslobodili svih ograničenja koja im nameću rodne uloge.
- Objasnite da ćete pročitati listu različitih načina ponašanja. Ako učesnici misle da je opisano ponašanje tipično za tradicionalne rodne uloge, treba da pređu na stranu sa DA, gdje ste stavili traku na pod. Ako misle da to ponašanje opisuje nekoga ko se transformisao ili oslobodio tradicionalnih rodni uloga, treba da pređu na stranu sa NE. Ako nijesu sigurni, mogu stati na samu traku.
- Poslije svakog opisa, dajte učesnicima nekoliko sekundi da reaguju i da se pomjere. Zatim pitajte par volontera da objasne zašto su izabrali baš tu stranu.
- Evo liste koju treba da koristite:

LISTA PONAŠANJA

PONAŠANJE	TRANSFORMISANO ILI TRADICIONALNO?
Biti pasivan i tih	Tradicionalno za žene
Ponašati se grubo, biti jak	Tradicionalno za muškarce
Biti asertivan komunikator	Transformisano
Korišćenje nasilja za rešavanje sukoba	Tradicionalno za muškarce
Biti emotivan na konstruktivan način i kada je to prikladno	Transformisano
Ostati vjeran jednom partneru	Transformisano
Ne pričati o problemima	Tradicionalno za muškarce
Redovno koristiti kondome	Transformisano
Redovno se testira na HIV	Transformisano
Ne plakati	Tradicionalno za muškarce
Birati školu i posao na osnovu ličnog interesovanja	Transformisano
Odlagati intimne aktivnosti dok oba partnera nijesu spremna	Transformisano
Javno podržavati ravnopravnosti između muškaraca i žena	Transformisano
Podsticati druge da prepoznaju štetna rodna očekivanja i da se mijenjaju	Transformisano

Kada prođete kroz cijelu listu, vratite se i ponovo pročitajte primjere transformisanog ponašanja. Pitajte učesnike da li bi takvo transformisano ponašanje važno za muškarce, žene ili podjednako za oboje. Pomozite im da vide da bi, u svakom od ovih slučajeva, transformisano ponašanje bilo prikladno za bilo koji pol.

5. Pitajte učesnike da li mogu da predlože druge primjere transformisanog ponašanja.
6. Pitajte učesnike šta smatraju prednostima ili koristima od oslobađanja od tradicionalnih rodnih uloga. Pokušajte da izvučete primjere koji se odnose i na mentalno i na fizičko zdravlje.
7. Na kraju, vodite grupnu diskusiju koristeći sljedeća pitanja:
 - Kako stavovi naše porodice i prijatelja utiču na naše mišljenje o ulogama djevojčica i dječaka?
 - Kako mediji utiču na očekivanja o tome kako bi djevojčice i dječaci trebalo da se ponašaju, osjećaju i djeluju? Kako mediji prikazuju dječake? Kako prikazuju djevojčice?
 - Kako možete u svom životu osporiti neka od štetnih očekivanja koja društvo ima o tome kako bi se dječaci trebalo ponašati? Kako možete osporiti neka od štetnih očekivanja koja društvo ima o tome kako bi se djevojčice trebalo ponašati?

Odnosi

CILJ: Učesnici će naučiti da prihvataju prijateljstva koja stvaraju pozitivne vršnjačke odnose i da odbacuju ona koja su obilježena negativnim odnosima / negativnim pritiskom vršnjaka; Opisace zašto im je potrebno prijateljstvo; Definisaće zdrav i nezdrav odnos; Identifikovaće pozitivne i negativne oblike pritiska vršnjaka; Opisace načine da se suprotstave negativnom pritisku vršnjaka. Aktivnosti pomažu učesnicima da diskutuju o tome šta čini zdravo/prihvatljivo i nezdravo / neprihvatljivo ponašanje u romantičnim odnosima; Učesnici će naučiti da uvijek imaju slobodu da prekinu nasilan odnos; Definisaće i identifikovati zdrava i nezdrava ponašanja u odnosima; Naveći karakteristike zdravog odnosa koje smatraju važnim za sebe; Identifikovati ponašanja koja bi bila „crvena zastava“ i razlog da prekinu odnos; Opisati korake koji mogu pomoći nekome ko se suočava sa nezdravim ponašanjem u odnosu

MATERIJAL: Tri A4 table sa natpisima: ZDRAVO, NEZDRAVO i NESIGURNO, Odštampane studije slučaja (ako se koristi grupni rad), Flipčart sa nedovršenim rečenicama, olovke i papir.

METODOLOGIJA: Igra miješanja (minge game), rad u malim grupama, debata „zauzmi stav“.

MOJI PRIJATELJI

VRIJEME: 60 MINUTA

INFORMACIJA ZA FASILITATORA

Za početnu aktivnost Pridruži se ekipi, provjerite da li učesnici razumiju termin „pritisak vršnjaka“.

Objasnite da je to situacija kada nešto radimo jer osjećamo da naši prijatelji ili druge osobe očekuju od nas da to uradimo. Pritisak vršnjaka može biti pozitivan ili negativan. Podstaknite učesnike da navedu neke lične primjere.

Prije aktivnosti, postavite tri A4 table koje ćete koristiti u aktivnostima učenja (ZDRAVO, NEZDRAVO i NESIGURNO) na tri različita zida prostorije.

Za studije slučaja u aktivnosti Suprotstavi se masi možda ćete morati da objasnite značenje riječi „asertivan“. Jednostavna definicija je: „osoba koja ima ili pokazuje samouvjerenost i snažnu ličnost“. Zatražite od učesnika nekoliko brzih primjera asertivnog ponašanja. Pomozite im da shvate da su biti asertivan i biti šefovski nastrojen dve različite stvari.

Postoje dva načina za sprovođenje vježbe „Učenje“. Možda ćete željeti da naglas pročitate svaku studiju slučaja, a zatim postavite pitanja za diskusiju prije nego što pređete na sledeću studiju slučaja. Ako grupa ima viši nivo pismenosti, pokušajte da ih podijelite u grupe od pet ili šest, svaka sa studijom slučaja. Nakon deset minuta, svaka grupa može da predstavi svoju studiju slučaja i odgovore na pitanja za diskusiju koja su smislili.

PRIDRUŽI SE EKIPI

1. Zamolite učesnike da tiho hodaju po prostoriji. Recite im da ćete izgovoriti kategoriju „omiljenih stvari“ (vidjeti prijedloge ispod) i da, kada je izgovorite, treba da počnu uzvikivati svoju omiljenu stvar iz te kategorije.
2. Zatim treba da formiraju grupe sa učesnicima sličnih izbora (onima koji uzvikuju isto što i oni). Ukažite učesnicima da je važno da prave sopstvene izbore, a ne da samo slijede svoje prijatelje.
3. Predložene kategorije „omiljenih stvari“ uključuju:
 - sportski tim
 - muzičar/bend
 - metoda kontracepcije
 - boja
 - hrana
 - piće
 - film
 - profesija
 - uzor
 - TV ili radio program
4. Nakon tri minuta, postavite grupi sljedeća pitanja:
 - Kako je bilo biti dio velike grupe? Kako je bilo biti sam ili daleko od prijatelja?
 - Da li je neko osjetio pritisak da se pridruži grupi iako to nije bila njegova/njena omiljena stvar?
 - Kako se osjeća pritisak vršnjaka? Koji su primjeri pritiska vršnjaka koje ste lično iskusili?
 - Koji su primjeri pritiska vršnjaka u vezi sa zabavljanjem/odnosima?
 - Kako se možete suprotstaviti pritisku vršnjaka?

ZDRAVI I NEZDRAVI ODNOSI

1. Ukažite na tri znaka koja ste postavili na zidove (HEALTHY, UNHEALTHY, UNSURE).
2. Objasnite učesnicima da ćete naglas čitati različite primjere prijateljstava. Moraće da odluče da li to opisuje zdravu ili nezdravu vezu, ili ako nisu sigurni, tako što će izabrati da stanu ispred jednog od tri znaka. Zatim će biti zamoljeni da objasne svoju odluku. Podsetite grupe da nema tačnih ili pogrešnih odgovora.
3. Nakon što pročitate svaku izjavu, dajte učesnicima 30 sekundi da razmisle i izaberu znak ispred kojeg će stati. Kada učesnici izaberu svoje pozicije, zamolite nekoliko dobrovoljaca sa svakog znaka da objasne svoju odluku. Ograničite svoju ulogu na pitanja: „Zašto tako mislite?“ i „Ko ima drugačiju ideju?“ Koristite primjere navedene u nastavku ili svoje ako ste ih pripremili:
 - Vaš prijatelj vas čini da se osećate dobro u svojoj koži.
 - Tvoj prijatelj ne želi da se družiš ni sa kim drugim.

- Trošiš sav svoj novac kada si sa prijateljem.
- Prijatelj te pritiska da učiš za ispite.
- Prijatelj te pritiska da imaš momka/djevojku.
- Prijatelj nikada nije upoznao tvoje roditelje.
- Prijatelj priča samo o sebi i nikada ne postavlja pitanja o tvom životu.
- Prijatelj radi sve što kažeš.
- Prijatelj krade hranu iz prodavnice i daje ti je.
- Prijatelj priča o pripadnicima suprotnog pola na način koji te čini neprijatnim.
- Prijatelj je uvijek tu za tebe, čak i u teškim vremenima.

Iako vrijeme dozvoljava, zamoli učesnike da navedu neke osobine zdravih i nezdravih veza i da ih navedu na flipčartu.

Opcija 2

1. Pokaži učesnicima dve kolone na flipčartu označene sa ZDRAVO i NEZDRAVO. Zamoli grupu da predloži riječi koje bi okarakterisale zdravu vezu, npr. „iskrenost“. Podstakni ih da navedu druge riječi za koje misle da bi opisale zdravu vezu. Zapiši ove riječi u kolonu ZDRAVO.
2. Sada ih zamolite da navedu riječi koje bi opisale nezdrav odnos, npr. „laganje“ ili „varanje“, i da ih zapišu u kolonu NEZDRAVO. Vaša popunjena tabela bi mogla izgledati otprilike ovako:

ZDRAVO	NEZDRAVO
Iskrenost	Laganje
Komunikacija	Loša komunikacija
Jednakost	Varanje
Poštenje	Nasilje
Povjerenje	Naređivanje

3. Pregledajte spisak riječi u koloni ZDRAVO. Istaknite da svako ima pravo da uživa u vezama sa ovim karakteristikama i da bi svi trebalo da se tako ponašamo u svojim vezama.
4. Ako učesnici već nisu predložili ove riječi, naglasite da važne karakteristike zdravih veza uključuju sledeće: poštovanje, jednakost, odgovornost i iskrenost.
5. Skrenite im pažnju na kolonu NEZDRAVO i istaknite da su nezdrave veze suprotnost zdravih. U zdravim vezama, oba partnera su srećna što su sa drugom osobom. U nezdravim vezama, jedan ili oba partnera su nesrećni zbog problema u vezi koji se ne rešavaju.
6. Podijelite grupu u parove. Zamolite svaku osobu da podijeli primjer zdrave veze i primer nezdrave veze sa svojim partnerom. Primjeri mogu biti iz njihovog sopstvenog života ili iz života ljudi koje poznaju. Međutim, istaknite da ne treba navoditi imena, posebno ako su učesnici iz male zajednice.

IZJAVE O SITUACIJAMA U ODNOSIMA (15 MINUTA)

1. Istaknite tri znaka postavljena na zidu (ZDRAVO, ZAVISNO i NEZDRAVO). Objasnite da

je ovo „raspon odnosa“ koji će se koristiti da bi se razgovaralo o ponašanju u odnosima.

Objasnite da se i prijateljstvo i romantični odnos često mogu nalaziti bilo gdje na ovom rasponu, između zdravog i nezdravog.

2. Objasnite da ćete čitati različite izjave koje opisuju zamišljene odnose. Nakon što čuju izjavu, učesnici treba da stanu ispred onog od tri znaka za koji smatraju da je najprikladniji.
 3. Zatim pročitajte sljedeću izjavu: „Nikada se ne slažeš sa svojim prijateljem ili partnerom.“ Dajte im 30 sekundi da razmisle, a zatim da stanu ispred jednog od tri znaka.
 4. Kada učesnici izaberu svoju poziciju, zamolite nekoliko volontera da objasne svoje odgovore. Nastavite sa pitanjima: “Zašto to misliš?” i “Ko ima drugačiji odgovor”.
 5. Prođite kroz sledeću listu izjava o situacijama u vezi nasumičnim redosledom.
 6. Ako je potrebno, podsjetite učesnike na neke kvalitete zdrave veze (npr. poštovanje, jednakost, odgovornost i iskrenost) i pitajte ih da li dotična situacija pokazuje te kvalitete.
- Provodiš neko vrijeme sam/sama bez svog prijatelja ili partnera.
 - Zabavno ti je kada si sa svojim prijateljem ili partnerom.
 - Tvoj partner je i dalje blizak sa svojim/svojom bivšim partnerom.
 - Osjećaš se sve bliže i bliže svom partneru.
 - O seksu se ne razgovara.
 - Jedna osoba obično donosi svaku odluku za prijatelje ili par.
 - Ostajete u vezi jer je bolje nego biti sam.
 - Vi imate kontrolu i možete da radite šta želite.
 - Jedna osoba udara drugu da bi je naterala da posluša u vezi.
 - Pričate o problemima kada se pojave u prijateljstvu ili vezi.
 - Često se raspravljate i svađate.
 - Tvoj partner te primorava na seks kada ti to ne želiš.
 - Tvoj partner te vara.
 - Tvoj prijatelj ili partner te vrijeđa / naziva pogrdnim imenima.
 - Tvoj partner ponekad prijeti da će te fizički povrijediti.
 - Tvoj partner te je namjerno fizički povrijedio.

NEZAVRŠENE REČENICE ZA ZDRAVO PONAŠANJE U ODNOSIMA I GRANICA PREKO KOJE NE PRELAZIM (15 MINUTA)

- 1. Pokažite flipčart na kojem ste napisali ove četiri nedovršene rečenice:

1. Za mene, tri važna ponašanja u zdravoj vezi su: _____.

2. Za mene, najvažniji tip ponašanja u zdravoj vezi je: _____ jer _____.

3. Tri nezdrava tipa ponašanja koja ne bih tolerisao od svog partnera u vezi su: _____.

4. Granica preko koje ne prelazim je ponašanje koje je štetno za vas i koje ne bi trebalo da prihvatite. Ako se susretnete sa takvim ponašanjem, trebalo bi odmah da odete od njega. Za mene, granica preko koje ne prelazim je: _____ jer _____.

2. Neka dobrovoljci pročitaju svaku rečenicu naglas. Uvjerite se da svi učesnici razumiju četiri rečenice.
3. Zamolite ih da rade sami pet minuta, razmišljajući o tome kako bi završili svaku rečenicu i zapišite odgovore u svoje sveske.
4. Kružite po prostoriji i podržavajte učesnike ako imaju poteškoća sa zadatkom.
5. Kada se uvjerite da su svi spremni, zamolite nekoliko dobrovoljaca da podijele kako su završili svaku od četiri rečenice.

SUPROTSTAVI SE MASI (20 minuta)

1. Počnite tako što ćete pitati grupu šta se podrazumijeva pod rečju „asertivan“. Da li riječ ima pozitivne ili negativne konotacije? Da li je to važi i za dječake i za djevojčice?
2. Pokušajte da iznesete neke primjere asertivnog ponašanja. Ponovo pitajte da li je u ovoj kulturi dozvoljeno da djevojčice budu asertivne. Ako je odgovor „ne“, pitajte kako se na asertivne djevojčice gleda.

Zatim, predložite da su asertivnost i šefovski nastrojenost dvije različite stvari. Možda biste željeli da ponudite sledeću definiciju asertivnosti kao „imati ili pokazivati samouvjerenost i snažnu ličnost“. Postoje dva načina za sprovođenje ove vježbe. Možete jednostavno pročitati svaku studiju slučaja grupi, a zatim sa njima proći kroz pitanja za diskusiju. Ili, ako grupa ima viši nivo pismenosti, možete pokušati da ih podijelite u grupe od pet ili šest ljudi, svaka sa studijom slučaja. Nakon deset minuta, svaka grupa treba da predstavi svoju studiju slučaja i odgovore na pitanja za diskusiju koja su smislili.

STUDIJE SLUČAJA

Džonova priča

Džon je pomalo stidljiv i nesiguran u sebe. Ima grupu prijatelja sa kojima voli da bude. Veoma je zahvalan što su ga ovi dječaci prihvatili. Osjeća se bezbjedno u njihovom društvu, iako ga neke stvari koje rade čine duboko u sebi nesrećnim. Uprkos tome, on se pridružuje svakoj aktivnosti koju predlože jer želi da im udovolji. Jednog dana učiteljica najavljuje da se novi dječak, Samuel, pridružio razredu. Samuel sjedi sam sa oborenim očima, ne razgovara ni sa kim i izgleda stidljivo i nervozno. Džon ga pogleda i tačno zna kako se Samuel osjeća. Često se i sam osjećao isto. Za vrijeme odmora, dječaci mogu vidjeti Samuela kako stoji sam. Jedan od njih predlaže da odu i ukradu mu majicu kao način da mu „požele dobrodošlicu“ u njegovu novu školu.

Kako mislite da se Džon osjeća? Zašto?

Šta mislite da bi Džon trebalo da uradi? Koji savjet biste mu dali Džonu?

Da li ste ikada bili u situaciji koja vas podsjeća na ovu? Šta ste tada uradili?

Šantalina priča

Šantal pokušava da zaradi nešto novca kako bi pomogla sa porodičnim troškovima i nada se da će malo uštedjeti kako bi mogla da pokrene mali posao. Na kraju, posle nedelja traženja, pronalazi posao konobarice u lokalnom kafiću. Jedne večeri, dok ide na posao, prolazi pored grupe prijatelja na uglu ulice. Njihova vođa je Prudens. Visoka je, atraktivna i sportska, i svi je gledaju sa divljenjem. Iskreno, većina djevojaka je pomalo uplašena od nje. Prudens vidi Šantal kako dolazi i upozorava ostale djevojke. Počinju da joj se smiju i rugaju joj se. „Kako smiješno izgledaš radeći u tom kafiću“, viču. „Konobarica! Da li tako želiš da provodiš vrijeme? Bolje bi ti bilo da baciš tu ružnu uniformu u rijeku i malo se zabaviš sa nama. Sada idemo na ples. Da si nam stvarno prijateljica, pošla bi sa nama umjesto da ideš na posao.“ Šantal se uspravlja, gleda Prudens u oči i kaže mirnim, jasnim glasom: „Ovaj posao možda nije mnogo, ali će mi pomoći da ostvarim svoje snove. Nadam se da ćeš se zabaviti na plesu, a možda mogu da ti se pridružim neke druge večeri kada ne budem radila.“ Zatim se ljubazno osmjehuje i odlazi dalje.

Da li je Šantal uradila pravu stvar? Zašto tako mislite?

Da li biste njeno ponašanje opisali kao slabo ili snažno? Zašto?

Da li je Šantal bila gruba, namjerno neprijatna ili bezobzirna prema Prudens i njenoj ekipi? Zašto ili zašto ne?

Koja je razlika između asertivanog ili šefovskog ponašanja?

Elizabetina priča

Elizabet i Džon su u vezi nekoliko mjeseci. Džon je Elizabetin prvi ozbiljni momak, i ona voli što je stariji. Džon ima auto, a takođe ima i posao sa skraćenim radnim vremenom, što znači da mogu da idu na mjesta i rade stvari koje neki od njenih mlađih prijatelja ne mogu. Džon je upravo kupio Elizabet novi mobilni telefon za njen rođendan. Ona voli kada čuje Džona kako razgovara sa svojim prijateljima i naziva Elizabet svojom djevojkom. Njih dvoje su se zabavljali, ali još nisu imali seks jer se Elizabet plaši da zatrudni. Džon je počeo da vrši veći pritisak na nju da ima seks i postaje sve frustriranija. Elizabet se plaši da bi, pošto je Džon stariji, mogao da raskine sa njom ako uskoro ne popusti pred njegovim željama za seksom. Kada podijeli svoje brige sa prijateljima, svi joj kažu da bi trebalo da ima seks sa njim. „On je tako sladak i ima auto i posao“, kažu. „Da li stvarno želiš da ga izgubiš?“

Šta misliš da bi Elizabet trebalo da uradi?

Ako Elizabet odluči da nema seks sa Džonom, šta bi joj otežalo da istraje u toj odluci?

Šta bi joj pomoglo da sprovede svoju odluku da nema seks?

Ako odluči da kaže „ne“ Džonu, koji savjet biste joj dali kako da mu to kaže? Ako odluči da kaže „da“ Džonu, koji savjet biste joj dali?

SAMO RECI „NE“ (20 minuta)

1. Zamolite jednog dobrovoljca da stane na kraj sobe.
2. Zamolite ostale učesnike da stanu blizu jedan drugom na suprotnom kraju sobe. Na vaš znak, ova grupa učesnika treba da počne brzo i odlučno da hoda prema dobrovoljcu. Trebalo bi da imaju ljutit izraz lica.
3. Objasnite usamljenom dobrovoljcu da čim se osjeti neprijatno zbog približavanja grupe, treba da podigne ruku, dlanom okrenutim ka spolja, i da im komanduje „Ne!“.
4. Čim dobrovoljac izda ovu komandu, grupa mora da se zamrzne. Podstaknite što više učesnika, koliko vrijeme dozvoljava, da odigraju ulogu usamljenog dobrovoljca.
5. Podstaknite ih da eksperimentišu sa različitim načinima da kažu „ne“. Mogu to reći nežno, ali autoritativno, ili mogu to izreći kao komandu. To je njihov izbor.
6. Postavite grupi neka od sledećih pitanja:
 - Kako ste se osjećali kada je gomila marširala prema vama?
 - Kako ste se osjećali kada ste ih natjerali da stanu?
 - Navedite neke primjere kada vam je bilo teško da se oduprete pritisku vršnjaka govoreći „ne“ prijateljima?
 - Da li ste ikada morali nekome da kažete „idi“ ili „ostavi me na miru“?
 - Da li ste sigurni da možete reći svojim prijateljima „ne“ ili „nemoj“? Da možete da odete kada vam nije prijatno ili ste uplašeni? I da možete da ispričate nekom drugom šta se dogodilo?
 - Kada nekome kažete „ne“, da li je potrebno da podignete glas?

RAZMISLITE

1. Pokušajte da provedete otprilike pet minuta razgovarajući o ovim poslednjim pitanjima:
 - Zašto je važno imati prijatelje?
 - Kako naši prijatelji pozitivno utiču na nas? Kako prijatelji negativno utiču na nas?
 - Koje su najvažnije osobine koje treba tražiti kod prijatelja?
 - Šta možete učiniti ako ste u nezdravoj vezi?
 - Kako možete biti dobar prijatelj drugima?
2. Na kraju, brzo pregledajte ključne pouke iz lekcije:
 - Naši prijatelji su veoma važni, posebno sada kada prolazimo kroz mnoge promjene u našim životima.
 - Naši odnosi utiču na naše ponašanje i utiču na našu budućnost. Pozitivni odnosi utiču na nas da donosimo zdrave izbore, a negativni odnosi na nas utiču da donosimo nezdrave izbore.
 - Možemo birati svoje prijatelje.
3. Vodite grupnu diskusiju o nezdravom ponašanju u vezama tako što ćete razmotriti sledeća tri pitanja:

PROBLEM #1: NASILJE

- Zašto mislite da neki ljudi povređuju ili kontrolišu svoje partnere?
- Kako nasilje može uticati na vezu?
- Kako nasilje može povećati rizik od neželjene trudnoće?
- Kako nasilje može povećati rizik od polno prenosivih infekcija i HIV/SIDE?

PROBLEM #2: KOMUNIKACIJA

- Zašto je komunikacija tokom romantične veze važna? Kako komunikacija pomaže paru da spriječi trudnoću?
- Ako neko ima loše komunikacijske vještine, kako bi to moglo uticati na njegovu sposobnost da spriječi trudnoću?
- Šta treba da se desi da bi par utvrdio da li oboje žele ili ne žele seks? Zašto?

PROBLEM#3: TRAŽENJE POMOĆI!

- Da li mislite da bi nekome u nezdravoj vezi moglo biti teško da je prekine?
 - Šta bi nekome otežalo prekid nezdrave veze?
 - Koji savjet biste ponudili nekome u ovoj poziciji?
 - Zašto mislite da neki ljudi ostaju u nezdravim vezama? Da li su razlozi različiti za djevojčice i dječake?
4. Objasnite učesnicima da se odluke u zdravoj vezi donose zajedno i da nijedna osoba ne dominira vezom. S druge strane, nezdrave veze često karakteriše loša komunikacija i nejednako donošenje odluka. Ovo može izuzetno otežati otvoreni razgovor o seksualnom ponašanju i kontracepciji i može jednog ili oba partnera izložiti većem riziku od polno prenosivih infekcija, HIV-a, pa čak i neplanirane trudnoće. Istaknite da se zdravi odnosi zasnivaju na jakoj komunikaciji, iskrenosti, jednakosti, odgovornosti i međusobnom poštovanju. Naglasite učesnicima važnost praktikovanja zdravog ponašanja u odnosima, očekivanja istog od svog partnera i prijatelja i neostajanja u nezdravoj vezi.
5. Pitajte učesnike kako bi mogli da primijene ono što su danas naučili u svom životu.

Od ideje do akcije

CILJ: Naše zajednice utiču na to kako doživljavamo sebe i svijet oko nas. Svi smo dio mnogih zajednica: naše škole, mjesta gdje živimo, klubova ili timova kojima pripadamo, naših vjerskih ili kulturnih grupa i naše zemlje. Naše zajednice nam mogu dati razlog za ponos, i postoje trenuci kada ostavljamo po strani svoje individualne potrebe zarad većeg dobra zajednice. Međutim, biti dio zajednice ne znači prihvatanje svega u vezi sa njom. Možete preispitati, kritikovati i reformisati svoje zajednice u korist svih ljudi u vašoj zajednici. Ova aktivnost izaziva učesnike da razmisle o svojim zajednicama i da razgovaraju o tome kako da naprave pozitivne promjene u njima, da identifikuju različite zajednice čiji su dio, da opišu aspekte svoje zajednice koje vole i aspekte koje bi želeli da promijene, podvučeno konceptom poštovanja različitosti i da objasne načine na koje mogu da učestvuju u razvoju svojih zajednica.

METODOLOGIJA: Početak: Tiha debata, Učenje: Drvo problema, Razmišljanje: Pjesma o drvetu

VRIJEME: 90 minuta

MATERIJAL: Papir, olovke, Flipčart papir, marker, Dodatni papir

NAPOMENE ZA PRIPREMU

U ovoj aktivnosti podstičemo učesnike da počnu da razmišljaju o tome kako bi mogli da se nose sa problemima u svojim zajednicama i da naprave prvi korak ka osmišljavanju i pokretanju preduzetničkog projekta. Ovo je prva sesija u kojoj se od učesnika traži da naprave Drvo problema (tokom vježbe Učenje), tako da ćete morati da demonstrirate cijeloj grupi kako da ga kreiraju. Možda će vam pomoći ako ste već razmislili o problemu zajednice koji će učesnici prepoznati. Nadamo se da ćete se sjetiti ove vježbe sa vaše obuke.

Možda biste željeli da pogledate ovu kratku animaciju za osvežavanje znanja koja se može naći na YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=SsW8cPW7Lvo&index=6&list=PLbStL7WwRvM_qSe1MDUPh8hNoxu1Xb2n , ili na

platformi za osvježavanje znanja: <http://www.education.aflatoun.org/>

Ako nemate flipčartove i markere, jednostavno nacrtajte dvije kolone na tabli (za početnu aktivnost). Napišite po jedno pitanje na početku svake kolone. Ako imate samo jedan štapić krede, uradite vježbu kao brejnstorm, gdje učesnici iznose ideje, a jedan volonter ih zapisuje.

TIHA DEBATA (20 MINUTA)

1. Postavite dva lista flipčart papira, na svakom sa po jedno od sledeća dva pitanja napisana na njima, po prostoriji:
 - Šta znači riječ „zajednica“?
 - Kojih zajednica ste dio?
2. Zamolite učesnike da napišu svoje odgovore i komentare na stranicama flipčarta. Kako prelaze sa jednog pitanja na drugo, trebalo bi da odgovore i na komentare drugih. Na primer, ako je neko napisao „Gdje živite?“ na prvom listu pitanja, neko drugi može da napiše „Da, ali šta je sa vašom religijom?“. Neko drugi može zatim da komentariše taj komentar i tako dalje.
3. Nakon odgovarajućeg vremena, završite ovu vežbu.
4. Zatim, podijelite učesnike u dvije grupe i dajte svakoj grupi po jedan papir sa flipčarta, tražeći od njih da pogledaju sve što je napisano. Zatim treba da sumiraju glavne komentare za ostatak grupe.
5. Dajte svakoj grupi oko dva minuta da predstavi svoj rezime.

DEMONSTRACIJA DRVA PROBLEMA O PITANJIMA ZAJEDNICE (25 MINUTA)

1. oristeći marker, nacrtajte obris drveta – sa jasnim i lako prepoznatljivim korijenima, granama itd. – na velikom papiru.
2. Uvjerite se da učesnici mogu da prepoznaju korijene i grane. Pitajte ih kakvu ulogu korijenje igra u drvetu (na primjer: hrani ga i čini da drvo raste).
3. Napišite ili nacrtajte naziv problema na deblu drveta. (Trebalo bi da bude problem zajednice koji će grupa prepoznati, npr. nedovoljno čiste vode, previše odbačenih plastičnih kesa, mjesto bezbjedno za decu da se igraju itd.)
4. Sljedeći korak je identifikovanje uzroka problema. Zamolite učesnike da identifikuju uzroke postavljajući pitanja poput: „Zašto je problem tu?“ i „Koji su uzroci ovog problema?“ Saslušajte njihove odgovore i zamolite ih da obrazlože svoje razloge postavljajući pitanja poput: „Zašto to mislite?“ i „Ko ima drugačije mišljenje?“
5. Kada se učesnici dogovore oko uzroka, napišite ga direktno na korenje.
6. Sada ponovite postupak tako što ćete ih zamoliti da identifikuju posledice. Ponovo ih zamolite da obrazlože svoje odgovore postavljajući pitanja poput „Zašto to mislite?“ i „Ko ima drugačije mišljenje?“
7. Napišite posljedice na granama.
8. Kada je dijagram spreman, zamolite učesnike da objasne cijelu stvar. Takođe ih zamolite da razmisle o dijagramu i šta on znači.
9. Ako imate vremena, započnite diskusiju među učesnicima istražujući moguća „rješenja“ za rješavanje uzroka i posljedica problema. Jasno stavite do znanja da mnogi ljudi mogu biti odgovorni za mnoga od ovih rješenja.
10. Kada odredite neka rješenja, možete preći na akcije koje ljudi mogu preduzeti.

Možete čak dodati rješenja na drvo u obliku voća.

RAD U GRUPI (30 MINUTA)

1. Sada kada ste završili demonstraciju, vrijeme je da dozvolite učesnicima da vježbaju korišćenje metode. Zamolite ih da formiraju grupe od četiri do šest ljudi i dajte svakoj grupi list flipčart papira i olovku.
2. Zamolite grupe da nacrtaju veliku sliku drveta sa korijenom, stablom i granama.
3. Zatim, zamolite grupe da razgovaraju o nekim problemima sa kojima se susreću u svojim zajednicama i da se dogovore oko jednog (možda najčešćeg u njihovim zajednicama) koji će napisati na stablu drveta.
4. Zamolite grupe da razgovaraju o uzrocima ovog problema i da ih napišu na korijenu.
5. Zatim, zamolite grupe da razgovaraju o posledicama problema i da ih napišu na granama.
6. Zamolite svaku grupu da predstavi svoje Drvo problema i postavite neka od sledećih pitanja nakon njihove prezentacije:
 - Da li se neko suočio sa ovom vrstom problema u svojoj zajednici? Šta ste uradili?
 - Da li neko želi da razgovara o uzrocima ili posledicama problema?
 - Kao mladi ljudi, šta možemo da uradimo da bismo se pozabavili ovim izazovom u našoj zajednici?
 - Koju ideju za svaki problem možemo pretvoriti u akciju?

SWOT TESTIRANJE NAŠIH PROJEKTNIH IDEJA (30 MINUTA)

- Uputite učesnike zainteresovane za realizaciju projekta u grupama da obilaze prostoriju i pronalaze druge učesnike koji su zainteresovani za iste projektne ideje.
- Recite im da imaju deset minuta da formiraju grupe.
- Prošetajte i uvjerite se da nijedan učesnik nije isključen.
- Dok to rade, postavite četiri SWOT test lista flipčarta, po jedan u svaki ugao prostorije.

SWOT TEST FLIPČART LISTOVI

FLIPČART 1: JAČE

- Koje su naše vještine, talenti i sposobnosti?
- Koje resurse imamo da bismo mogli da postavimo ovaj projekat i uspješno ga sprovedemo?
- Da li imamo znanje ili iskustvo u ovoj oblasti?

FLIPČART 2: SLABOSTI

- Koje vještine, talenti i sposobnosti su nam potrebne, a koje još nemamo?
- Koji resursi su nam potrebni, a koje nam trenutno nedostaju?
- Da li nam nedostaje znanje ili iskustvo?

FLIPČART 3: MOGUĆNOSTI

- Koga možemo zatražiti za pomoć i podršku? Koga poznajemo sa stručnošću u ovoj vrsti projekta/odluka/vrste posla?
- Koje snage možemo pretvoriti u mogućnosti?
- Koje vještine, talente i sposobnosti možemo razviti?
- Koga bismo mogli zamoliti da obezbijedi potreban novac za naš projekat?

FLIPČART 4: PRIJETNJE

- Koje su tri stvari koje bi mogle poći po zlu sa našim planom?

5. Podsjetite učesnike da su svi sada izabrali jednu ideju za projekat i da će svako raditi kao dio grupe koja je izabrala određenu ideju.
6. Sada objasnite da će svi dobro razmisliti o svojoj predloženoj ideji za projekat iz različite perspektive. Želite da razmisle o četiri pitanja. Za ovu vježbu, zamolite učesnike da rade unutar svoje projektne grupe.
7. Zamolite sve grupe da otrče u drugi ugao. Obavijestite ih da imaju pet minuta da razgovaraju o pitanjima koja tamo pronađu.

SAVJET ZA FASILITATORA

Ako u grupi postoji veoma nizak nivo pismenosti, zamolite učesnike koji znaju da čitaju da stanu u svaki ugao i objašnjavaju pitanja onima koji posjete taj ugao.

8. Posle pet minuta, pljesnite rukama da biste signalizirali da svi treba da otrče u drugi ugao i ponovite postupak. Ponavljajte ovo dok svi ne posjete sva četiri ugla i ne razgovaraju o svakom pitanju.

9. Vratite učesnike u krug i postavite sledeća pitanja:

- Šta vam je vježba otkrila o vašoj predloženoj projektnoj ideji?
- Koliko ste sigurni u svoje planove projektne ideje sada kada ste uradili ovu vežbu?

10. Ukratko, podsjetite učesnike da su sada sprovedi dvije aktivnosti:

- Prva je zahtijevala od njih da razmisle o pitanjima koja bi trebalo da postave sebi o svojim idejama za projekat kako bi odlučili da li su dobre ili ne.
- Druga im je pomogla da razmisle o snagama, slabostima, prilikama i prijetnjama sa kojima se mogu susresti. Izrazite nadu da im je ovo pomoglo da razjasne svoje razmišljanje.

11. Zamolite učesnike da promijene svoje planove projekata na osnovu svega što su naučili iz SWOT testa. Obavijestite ih da imaju rok do sledećeg dana da promijene svoj plan.

Planiranje, štednja, trošenje

CILJ: Ova aktivnost upoznaje učesnike sa konceptom štednje novca. Štednja je važna vještina koja nam pomaže da akumuliramo vrijednu imovinu i vježbamo discipline planiranja i upravljanja našim resursima. To su vještine koje su neophodne u mnogim oblastima našeg života. Ovaj kurikulum promovise holistički pristup štednji, sa širokom definicijom koja uključuje ne samo novac, već i druge materijalne i nematerijalne resurse. Aktivnost „Pametna štednja“ istražuje štednju drugih resursa, vodeći učesnike u planiranju i vježbanju njihovih vještina štednje. Učesnici će identifikovati i rangirati po prioritetu tri ili više razloga zašto ljudi štede novac; identifikovati tri ili više ciljeva štednje i postaviti ciljeve štednje.

METODOLOGIJA: Izrada plana štednje, diskusija u paru i grupna diskusija

VRIJEME: 90 minuta

MATERIJAL: Lopta ili smotan papir, tri velika lista papira, svaki sa jednim od sledećih naslova:

Lična upotreba, Neočekivani događaji i Buduće mogućnosti, Radni list za plan štednje

NAPOMENE ZA PRIPREMU

Molimo vas da odvojite vrijeme da učesnici urade obje glavne aktivnosti učenja u ovoj lekciji. Ako je vrijeme ograničeno, nastavite sa ovom aktivnošću prije nego što pređete na sledeću sesiju.

- Kao fasilitator, budite spremni da osporite nerealne ciljeve i imajte na umu da bi to moglo obeshrabriti mlade ljude. Podstičite realistično razmišljanje i planiranje.

ODGOVORITE NA LOPTICU (15 MINUTA)

1. Postavite učesnicima sledeća pitanja:

- Da li odrasli štede i ako jeste, za šta štede?
- Da li mladi štede i ako jeste, za šta štede?
- Zašto je važno razmišljati o kamatnim stopama i inflaciji prilikom štednje?

SAVET FASILITATORA:

Kamata je dodatni novac koji finansijska institucija ili grupa za štednju isplaćuje štediši kao procenat od njihove ukupne štednje, obično na mesečnom ili godišnjem nivou. Pronalaženje dobre kamatne stope može učiniti da vaš novac brže raste. Inflacija je promjena cena artikala tokom vremena. Često to znači da novac gubi vrijednost tokom vremena jer ne možete kupiti toliko za isti iznos. Ako je inflacija visoka, možda je bolje štedeti artikle koji povećavaju vrijednost umjesto gotovine ili pronaći dobru kamatnu stopu da bi se uravnotežila inflacija.

2. Obavijestite učesnike da će podijeliti svoje lične priče o štednji igrajući igru „Odgovorite na lopticu“.

3. Zamolite ih da stanu u krug i objasnite da ćete reći nedovršenu rečenicu i baciti loptu nekome u krugu. Osoba koja uhvati loptu mora da dovrši rečenicu. Na primer, kažete: „Odrasli štede da bi...“ i bacite loptu. Osoba koja uhvati loptu dovršava rečenicu govoreći „...kupi kuću“.

4. Zatim, ta osoba ponavlja istu nedovršenu rečenicu i baca loptu drugoj osobi u krugu koja mora dati svoj odgovor prije nego što ponovi proces sa nekim novim.

5. Zamolite volontera da zabilježi odgovore.

6. Nastavite da bacate loptu, održavajući stvari živim tempom i mijenjajući početak rečenice tako da uključuje i:

- Mladi ljudi često štede da bi...
- Štednja vam može pomoći...
- Kamatne stope su...
- Inflacija je...

7. Postavite listove papira sa sledećim kategorijama na prednji dio sobe:

- Lična upotreba (npr. štednja za prijatelja ili člana porodice)
- Neočekivani događaji (npr. iznenadna bolest ili neočekivani svadbeni poklon)
- Buduće mogućnosti (npr. kurs obuke)

8. Zabilježite svaki odgovor dat tokom bacanja lopte i neka grupa odluči kojoj od tri kategorije pripada svaki odgovor, pomažući im da shvate da štednja može biti zasnovana na kratkoročnim ciljevima, dugoročnim ciljevima i hitnim stvarima.

9. Pregledajte šta je do sada obrađeno na lekciji:

- Zašto ljudi štede?
- Zašto odrasli štede novac?
- Zašto je važno štedeti ako želite da započnete projekat?

- Kolika je vrijednost redovne štednje?
- Pored novca, koje druge resurse ljudi štede?

PRAVLJANJE PLANA ŠTEDNJE (30 MINUTA) Savjet: za ovu vježbu, možda biste željeli da uparite učesnike koji imaju visok nivo pismenosti sa onima koji imaju nizak nivo pismenosti.

1. Uputite učesnike da se podijele u grupe od po 5. Podsjetite ih na ciljeve koje su postavili ranije u aktivnosti.
2. Zamolite ih da podijele svoje ciljeve i snove sa članovima grupe. Dajte svakoj grupi kopiju radnog lista plana štednje (pogledajte primjer ispod, ali obavezno koristite lokalnu valutu i cijene) ili im dajte flipčart list da naprave svoj.
3. Zamolite učesnike da rade zajedno u svojim grupama kako bi razmislili o tome kako mogu da razviju plan štednje koji će im pomoći da ostvare svoje ciljeve i snove.
4. Objasnite da će razmatrati sledeće:
 - Koje snove i ciljeve su već identifikovali u prethodnim aktivnostima? (Sesija 2. Moji ciljevi, moji snovi)
 - Da li su ovi snovi i ciljevi i dalje isti ili su se promijenili?
 - Koliko novca će im biti potrebno da bi postigli ove ciljeve?
5. Zamolite učesnike da identifikuju tri cilja: dva kratkoročna (KR) cilja i jedan dugoročni (DR) cilj. Podsetite ih da kratkoročni ciljevi mogu zahtijevati nekoliko nedelja ili do šest meseci, dok dugoročni ciljevi mogu zahtijevati od šest meseci do nekoliko godina.
6. Zamolite ih da napišu tri cilja u odvojenim redovima u levoj koloni Radnog lista plana štednje.
7. Zamolite učesnike da odluče koliko je svaki cilj važan i da ih rangiraju po redosledu prioriteta (1 kao „najvažniji“, 3 kao „najmanje važan“).
8. Zamolite volontera da podijeli jedan od svojih ciljeva i da popuni svoj primjer Radnog lista plana štednje zajedno sa grupom: utvrđujući da li je u pitanju kratkoročni ili dugoročni cilj; kada će im biti potreban novac; koliko je važan; potreban iznos; iznos koji treba uštedeti svake nedelje ili meseca da bi se postigao cilj; i izvor zarade.
9. Uputite svakog učesnika da prođe kroz isti proces sa svojim ciljem, radeći sa članovima svoje grupe. Prošetajte i pružite pomoć onima kojima je potrebna.
10. Na kraju, zamolite učesnike da udvostruče vrijeme koje su sebi dali da ostvare svoje ciljeve i da ponovo izračunaju iznos koji treba da uštede svake nedelje ili meseca.
11. Ponovo okupite grupe i usmjerite cijelu grupu ka diskusiji koristeći sledeća pitanja:
 - Kakva je bila vaša reakcija kada ste izračunali iznos koji vam je potrebno da uštedite svake nedelje ili svakog meseca da biste postigli svoj cilj najvišeg prioriteta?
 - Šta se desilo sa iznosom novca koji ste morali da uštedite svake nedelje ili meseca kada ste udvostručili vrijeme potrebno za štednju za svoj cilj?
 - Šta možete naučiti iz ovih proračuna? (Odgovor: Čak i ako vaši ciljevi imaju visoku cijenu, često ih možete postići redovnim odvajanjem novca).
 - Kako će vam pomoći izrada plana štednje?
 - Šta ćete raditi drugačije sada kada znate kako da napravite plan štednje?

RADNI LIST ZA PLANA ŠTEDNJE

CILJ	DO KADA	VAŽNOST	POTREBNE UŠTEDE	IZNOS ZA UŠTEDU NEDELJNO/M ESEČNO	KAKO ZARADITI
Kupiti cipele	6 nedjelja	1	EUR 90	15 EUR nedeljno	Šetanje pasa
Kupiti novi telefon	1 godina	2	EUR 800	16 EUR nedeljno	Uštedite od podučavanja učenika
Kupi piće i kolače za prijatelja	2 mjeseca	3	EUR 80	10 EUR nedeljno	Rad u skladištu

RAZMIŠLJANJE (15 MINUTA)

1. Zamolite učesnike da se podijele u parove kako bi podijelili tri ključna razloga za štednju i tri lična cilja štednje.
2. Zamolite dva ili tri para da daju povratne informacije grupi.
3. Da biste procijenili stavove učesnika nakon aktivnosti i diskusija o razmišljanju unaprijed, određivanju prioriteta ciljeva i pravljenju plana štednje, dajte im sledeća uputstva:
 - Zamolite one koji ne namjeravaju da štede da stave ruke na glavu.
 - Zamolite one koji nameravaju da štede da podignu ruke.
 - Zamolite one koji nisu sigurni da li treba da sjede skrštenih ruku.
4. Na kraju, pitajte učesnike zašto je važno razmišljati o kamatama i inflaciji prilikom štednje.

UČENJE O TROŠENJU

CILJ: Odgovorno trošenje ide ruku pod ruku sa odgovornim štednjom. To je vještina koja takođe zahtijeva disciplinu i pažljivo planiranje. Svi smo čuli priče o prijateljima ili članovima porodice (kao i vladama i bankama!) koji su previše trošili ili živjeli iznad svojih mogućnosti, sa mnogim stresnim posledicama. Ova aktivnost upoznaje učesnike sa praktičnim koracima odgovornog trošenja novca: počinjući da razmišljaju o svojim „potrebama“ i „željama“ za trošenjem; identifikujući ključne prioritete u trošenju i razlikujući „potrebe“ za trošenjem (neophodne) i „želje“ za trošenjem (poželjne); razumijevajući šta znači „odgovorno trošenje“; razumijevajući da je balansiranje prihoda i rashoda važno kada se pokušava efikasno upravljati novcem.

METODOLOGIJA: Igra rangiranja karata, budžetiranje za pojedinca, grupna diskusija

MATERIJAL: Kartice sa potrebama i željama za trošenjem, listovi i markeri za flipčart, ljepljive papiriće, flipčart

NAPOMENE ZA PRIPREMU

- Možete pripremiti setove kartica sa potrebama i željama za trošenjem prije aktivnosti ili, ako je prikladno, učesnici mogu sami isjeći materijale na kartice. Ako je potrebno, prilagodite kartice svom kontekstu.
- Sačuvajte listove sa zamišljenim prijateljima koje učesnici naprave jer ćete ih ponovo koristiti u drugoj aktivnosti.

UVODNA DISKUSIJA (10 MINUTA)

1. Postavite učesnicima sledeća pitanja:

- Koje su glavne stvari na koje odrasli troše novac?
- Na šta mladi troše novac?
- Šta znači „odgovorno trošenje“?

2. Dajte učesnicima dva minuta po pitanju da brzo podele svoje odgovore sa osobom pored sebe.

3. Zatražite povratne informacije posle svakog pitanja i zabilježite odgovore na flipčartu.

4. Razgovarajte o sličnostima i razlikama između navika potrošnje mladih i odraslih.

6. Razgovarajte o idejama učesnika o tome šta znači odgovorno trošenje. Nakon toga, nastavite sa aktivnošću Potrebe i želje za trošenjem.

IGRA RANGIRANJA KARTICA: POTREBE I ŽELJE U TROŠENJU (20 MINUTA)

1. Podijelite učesnike u grupe od četiri do pet.

2. Dajte svakoj grupi set kartica Potrebe i želje za trošenjem.

3. Zamolite ih da sortiraju kartice u tri gomile: neophodna potrošnja ili „potrebe“; poželjna potrošnja ili „želje“; i srednju gomilu koja odražava potrebe za trošenjem koje se nalaze negde u sredini (npr. rođendanski poklon za prijatelja).

4. Pozovite grupe da podijele šta su stavili u gomilu neophodnih stvari. Pitajte grupu kao cjelinu da li se svi slažu?

5. Šta su stavili u poželjnu gomilu? U srednju gomilu?

6. Proverite gdje su grupe stavile karticu „Štednja za budućnost“ i podvucite važnost štednje za buduće potrebe.

7. Razgovarajte o tome kako se neke stvari možda ne smatraju neophodnim, a ipak su važne za opšte blagostanje (npr. hobiji i odmori).

8. Objasnite da će se učesnici ponovo osvrnuti na ove „želje“ i „potrebe“ u vezi sa trošenjem u sledećoj sesiji „Kreiranje budžeta“.

POTREBE I ŽELJE U TROŠENJU

SAPUN	TELEVIZOR
5G MOBILNI TELEFON	SOK
CIPELE	HIGIJENSKI ULOŠCI
OGRLICA	ŠTEDNJA ZA BUDUĆNOST
LOSION	DONJI VEŠ
NAUŠNICE	HRANA
PAMETNI SAT	VODA

ZAMIŠLJENI PRIJATELJ (44 MINUTA)

1. Ovo je grupna aktivnost u kojoj će učesnici kreirati hipotetički budžet za zamišljeni lik.

2. Podijelite učesnike u grupe od po četiri ili pet.

3. Dajte svakoj grupi prazan papir za flipčart i nekoliko markera različitih boja.
4. Zamolite grupu da odredi jednog ili dva učesnika koji će biti umetnici i da kreiraju „osobu/lik“ crtanjem slike tipičnog adolescenta ili osobe njihovih godina.
5. Zamolite ih da daju svojoj osobi ime, godine i druge karakteristike. Takođe bi trebalo da razmisle o ličnosti, interesovanjima i strastima svog lika.
6. Zatim, objasnite da učesnici treba da identifikuju šest potencijalnih izvora prihoda za svoju osobu. To može biti bilo šta što smatraju prikladnim i realnim za njihov lik: džeparac, pokloni od rođaka ili novac koji zarađuju. Zamolite ih da napišu šest izvora prihoda na levoj strani svog lika.
7. Kada to urade, zamolite ih da razmisle o tome koji su tipični troškovi ove mlade osobe i da odluče o šest stvari na koje bi ta osoba realno trošila novac. Objasnite da treba da napišu šest izvora rashoda na desnoj strani svog lika.
8. Kada završe, zamolite grupe da predstavljaju svoje zamišljene mlade ljude ostalima, uključujući ime svog lika, godine, interesovanja, izvore prihoda i troškove.
9. Postavite svakoj grupi sledeća pitanja:
 - Da li vaša mlada osoba ima redovne izvore prihoda?
 - Da li vaša mlada osoba ima dovoljno novca da pokrije sve svoje troškove?
 - Koji je njihov omiljeni način trošenja novca?
10. Pozovite ostale učesnike da postavljaju druga pitanja o zamišljenoj mladoj osobi.
11. Nakon što se sve grupe predstavljaju, pitajte: „Da li postoje neki drugi izvori prihoda koje mladi ljudi imaju, a koje još nismo pomenuli?“
12. Dajte učesnicima još nekoliko minuta da zapišu sve dodatne izvore prihoda ili troškove na odgovarajućoj strani svojih slika.
13. Sada zamolite učesnike da troškove svojih likova grupišu u kategorije. Istaknite da se određeni troškovi mogu grupisati u opštiju kategoriju, npr. odeća, obuća i toaletni pribor mogu se nazvati „lični predmeti“; video igre, filmovi i karte za sportske događaje mogu se smatrati „zabavom“; a knjige, olovke i papir mogu spadati u kategoriju „školski pribor“.
14. Pozovite volontera da pročita kategorije svoje grupe, a zatim pitajte ostale grupe da li su imali drugačije kategorije.
15. Zabilježite ove kategorije troškova i sačuvajte ih za buduće aktivnosti. Takođe bi trebalo da objasnite učesnicima da će im ove kategorije troškova pomoći u sledećoj aktivnosti.

RAZMIŠLJANJE (15 MINUTA)

1. Podsjetite učesnike da odgovorno trošenje uključuje: Džep, Prioriteti, Ljudi i Planeta.
 - Vaš džep: možete li to sebi priuštiti? (Razmotrite prihode i rashode.)
 - Vaši prioriteti: da li vam je to zaista potrebno/želite? (Šta cijenite u životu?)
 - Vaš odnos sa drugim ljudima: da li su nečija prava ili dobrobit ugrožena ili iskorišćena prilikom proizvodnje predmeta koji kupujete? (Npr. odeća koju su napravili ljudi koji rade za manje od egzistencije i u lošim uslovima.)
 - Vaš odnos sa Planetom: da li je životna sredina oštećena u proizvodnji predmeta koji kupujete? (Npr. upotreba štetnih pesticida i toksičnih hemikalija u uzgoju i izradi pamuka za majice.)

2. Pratite ova pitanja:

- Da li je učesnicima lako (ili teško!) da razmotre sve ove stvari?
 - O čemu smatraju da im je potrebno više informacija?
3. Na kraju, zamolite ih da razmisle o dvije ključne stvari koje će uzeti u obzir prilikom donošenja odluka o trošenju u budućnosti i da ih podjele sa osobom pored sebe.
4. Zapišite te dvije stvari na odvojene ljepljive papiriće i zalijepite ih na flipčart.
5. Na kraju, ohrabrite učesnike da odraslama u svojoj porodici postave sledeća pitanja o troškovima života i navikama trošenja u pripremi za sledeću sesiju: Pravljenje budžeta.
- Koje su tri najvažnije stvari na koje morate da trošite novac svakog meseca/nedelje?
 - Kako se uvjerite da ima dovoljno novca za ove stvari?

Bužetiranje

KREIRANJE BUDŽETA

CILJ: Učenje kako da se napravi budžet možda ne djeluje kao najuzbudljivija stvar na svijetu za mlade ljude, ali je to važan korak u pomaganju da ostvare svoje lične i finansijske ciljeve.

Učesnici su već bili uključeni u aktivnosti koje istražuju pitanja štednje i trošenja. Ova aktivnost se nadovezuje na ovo učenje – objedinjavanje njihovih ličnih ciljeva, prihoda, štednje i potrošnje – kako bi napravili budžet. Razumjeće pojmove „budžet“, „višak“ i „deficit“, napraviti jednostavan budžet, primijeniti ovo učenje u svom životu.

METODOLOGIJA: Razumijevanje pojmova „budžet“, „višak“ i „deficit“, napraviti jednostavan budžet, primijeniti ovo učenje u svom životu.

VRIJEME: 90 minuta

POTREBNI MATERIJAL: Mnogo papira za otpatke, Olovke u boji, Prazna korpa za otpatke, Flipčart stranica sa šablonom porodičnog mjesečnog budžeta, Listovi flipčart papira i markeri, Kartice vrijednosti za grupe - vježba „Napravi budžet“, Tri A4 znaka sa napisanim budžetom, suficitom i manjkom, postavljena na zidove prije aktivnosti, Flipčart stranica sa šablonom grupnog budžeta, Kartice sa potrebama i željama za trošenjem (ako je potrebno)

NAPOMENE ZA PRIPREMU

Pogledajte polja sa savetima fasilitatora

IGRA SA BUDŽETSKIM LOPTAMA (30 MINUTA)

1. Podijelite učesnike u grupe od šest ili sedam. Recite im da ove grupe predstavljaju porodice.
2. Zamolite svaku grupu da napravi 10 loptica tako što će smotati papir za otpatke. Svaka grupa mora pronaći način da obilježi ove loptice (npr. bojenjem ili crtanjem simbola na njima) kako bi ih mogli razlikovati od lopti drugih timova.
3. Sada ih zamolite da napišu određene vrijednosti na lopticama na sledeći način: pet imaju vrijednost od 100 eura, šest imaju vrijednost od 50 eura, četiri imaju vrijednost od 20 eura, a poslednje dvije imaju vrijednost od 10 eura.

SAVET ZA FASILITATORA

Moraćete da prilagodite ovu vježbu kako biste osigurali da se koristi vaša lokalna valuta, a takođe i da iznosi održavaju igru realističnom i relevantnom. Idealno bi bilo da ukupna vrijednost loptica koje jedna grupa/podrođica dobije da baci u kantu bude nešto veća od prosečnog mjesečnog prihoda domaćinstva. Na ovaj način, čak i ako grupa/podrođica ne uspije da ubaci sve svoje loptice u kantu, i dalje će imati iznos otprilike jednak prosječnom mesečnom prihodu domaćinstva. Naravno, one grupe/podrođice kojima naložite da stoje dalje od kante vjerovatno će završiti sa manje

nego prosječan mjesečni prihod. Upravo je to poenta. Želite da učesnici zapamte da nemaju sve porodice isti pristup resursima i da će za neke priprema i poštovanje mjesečnog budžeta biti mnogo teže nego za druge.

4. Postavite praznu korpu za otpatke u sredinu sobe.

5. Sada zamolite svaku grupu da izabere jednog učesnika koji će biti glava njihove „porodice“.

Ta osoba vodi diskusiju o sledećim pitanjima:

- Koje su četiri najvažnije stvari na koje naša porodica troši novac svake nedelje i svakog mjeseca?
- Kako možemo osigurati da ćemo imati dovoljno novca da pokrijemo sve ove troškove?

6. Brzo saslušajte odgovore svakog glave porodice. Ako grupe nijesu pomenule riječ „budžet“, pokrenite kratku diskusiju koristeći ova pitanja koja vas podstiču:

- Šta je budžet?
- Koje ideje vam padaju na pamet kada čujete ovu riječ?
- Čemu služi budžet?
- Ko mora da radi na budžetu?

7. Objasnite da će učesnici sada igrati igru koja će im pomoći da naprave realan budžet. Igra će im pomoći da odgovorno upravljaju svojim novcem.

8. Pokažite grupama gdje treba da stanu (najmanje tri metra od korpe za otpatke, ali vodite računa da neke grupe/podrođice stoje dalje).

9. Jedna po jedna grupa neka svaki njen član baca kuglice sa novcem, pokušavajući da ih ubaci u korpu za otpatke.

10. Ako kuglica sa novcem padne u korpu za otpatke, ta grupa bilježi njenu vrijednost.

11. Kada svaka grupa završi sa bacanjem, trebalo bi da imaju spisak različitih vrijednosti kuglica sa novcem koje su uspjeli da ubace u korpu za otpatke.

12. Sada dajte svakoj grupi list papira za flipčart i zamolite ih da prepisu šablon mjesečnog budžeta naše porodice prikazan na flipčartu.

13. Pod „Prihod“, moraju da unesu vrijednost svake pojedinačne kuglice novca koju su ubacili u korpu i da navedu realan izvor objašnjenja kako su članovi njihovih porodica mogli da dođu od tog novca (npr. radni sati, prodati proizvodi ili usluge, pokloni itd.).

14. Zatim, podsjetite svaku grupu/podrođicu da njihov budžet uključuje četiri široke kategorije troškova: kiriju i sve ostale mjesečne račune (struja, gas, telefon, grijanje, porezi), hranu, školu, zabavu i štednju. To bi trebalo da budu stvari na koje njihove porodice obično troše svoj mesečni prihod. Zamolite ih da zapišu iznos svojih prihoda koji žele da potroše za svaku kategoriju.

15. Zatim, uvjerite se da svaka grupa oduzme ukupne troškove od svojih prihoda.

16. Zamolite svaku grupu da predstavi svoj budžet. Dok prezentuju, pitajte ih:

- Da li su vaši troškovi bili veći, manji ili jednaki vašim prihodima?
- Šta ćete morati da uradite ako vaš budžet pokaže negativan saldo? (Odgovor: Smanjite troškove ili pronađite način da zaradite više)
- Koje od ovih stavki budžeta su najvažnije?
- Zašto mislite da je svaka grupa/podrođica zamoljena da stoji na različitoj udaljenosti od korpe?
- Šta se dešava kada vam nedostaje novca koji vam je potreban? (Odgovor: Ovo se naziva deficit)

MJESEČNI BUDŽET NAŠE PORODICE

MJESEČNI BUDŽET NAŠE PORODICE	
PRIHOD	IZNOS
UKUPNI PRIHOD	
RASHODI	
KIRIJA + ostali mjesečni računi za komunalne usluge + porezi	
HRANA	
ŠKOLA I ZABAVA	
UŠTEDE	
UKUPNI RASKODI	
BALANS (PRIHODI-RASHODI)	

GRUPE KREIRAJU BUDŽET (20 MINUTA)

SAVJET ZA FASILITATORA

Za ovu vježbu, potrebne su vam kartice vrijednosti koje jednostavno prikazuju vrijednost ili iznos novca izražen u lokalnoj valuti. Napravite kartice prije aktivnosti. Ako je moguće, koristite različite oblike ili boje da biste razlikovali kartice prihoda i rashoda. U suprotnom, označite ih sa „P“ ili R“. Uvjerite se da je ukupan iznos kartica prihoda približan po vrijednosti ukupnom iznosu kartica rashoda. Osvrnite se na rad koji su učesnici uradili u poslednjoj sesiji za vežbu „Zamišljeni prijatelj“. Pokušajte da pripremite svoje kartice tako da ukupan prihod i ukupni rashod budu približno isti kao oni koje su predložili učesnici u toj vežbi. Zatim stavite pripremljene kartice u kutiju.

1. Objasnite da ćete napraviti budžet za zamišljenog prijatelja, kao što je onaj koji su učesnici napravili u prethodnoj sesiji.
2. Brzo pregledajte termin „budžet“.
3. Pokažite učesnicima prazan šablon grupnog budžeta (ispod). Objasnite odjeljke budžeta koji se odnose na prihode i rashode. Obavestite učesnike da će popuniti ovaj šablon iz perspektive bilo kog zamišljenog prijatelja svojih godina.
4. Izaberite jedan od listova zamišljenog prijatelja iz prethodne aktivnosti i objasnite da će učesnici raditi kao grupa kako bi pripremili budžet za ovu osobu.
5. Pokažite izvore prihoda zamišljenog prijatelja i zamolite jednog dobrovoljca da ih zapiše u šablon budžeta.
6. Sada zamolite drugog dobrovoljca da pročita stavke rashoda zamišljenog prijatelja i da ih zapiše u šablon budžeta.
7. Zatim, zamolite ostale volontere, jednog po jednog, da uzmu karticu vrijednosti iz kutije. Objasnite da broj na kartici označava iznos novca zarađenog ili potrošenog na stavku (u zavisnosti od toga da li je u pitanju boja/oblik prihoda ili rashoda) i da moraju da odluče gdje će je staviti na šablon budžeta. Ako učesnici izvuku karticu prihoda, moraju je staviti u kolonu iznosa nasuprot bilo koje stavke prihoda. Ako izvuku karticu rashoda, moraju je staviti u kolonu iznosa nasuprot stavke rashoda po svom izboru.
8. Kada se svim stavkama u budžetu daju iznosi, zamolite učesnike da vam pomognu da saberete prihode i rashode. Pitajte:
 - a. Koji dio budžeta ima najveću vrijednost: prihodi ili rashodi?
 - b. Šta još vidite u ovom budžetu?
9. Ukažite na poslednji red šablona budžeta. Objasnite da je ovaj poslednji red jedan od najvažnijih u obrascu budžeta. Broj upisan ovdje može biti pozitivan ili negativan, u zavisnosti od toga da li ima dovoljno prihoda da pokrije troškove. Ako je broj pozitivan, onda zamišljeni prijatelj ima više prihoda nego rashoda. Ako je negativan, to znači da su rashodi zamišljenog prijatelja veći od njegovih prihoda. Obavijestite učesnike da će naučiti termine za svaku situaciju.
10. Ukažite na šablon budžeta i pitajte učesnike:
 - a. Koja je još jedna reč, na bilo kom jeziku, koju biste mogli da koristite da opišete „višak“? (Napišite sve lokalne fraze ili sleng izraze koje mladi koriste da bi govorili o suficitu pored ove riječi.) Definicija je data ispod šablona budžeta ako je potrebno.
 - b. Koja je druga riječ, na bilo kom jeziku, koju biste mogli da koristite da opišete „deficit“? (Napišite sve lokalne fraze ili sleng izraze koje mladi koriste da bi govorili o deficitu pored ove riječi.) Definicija je data ispod ako je potrebno.
 - c. U slučaju budžeta koji smo upravo napravili, kako može doći do suficita? (To bi značilo da ostane novca nakon plaćanja svih troškova.)
 - d. Kako može doći do deficita? (Ako nema dovoljno prihoda da se plate svi troškovi, stvara se deficit.)
 - e. Kako da izračunamo broj koji ide u ovu liniju budžeta? (Pokažite na linije suficita i deficita, respektivno. Objasnite da moramo oduzeti ukupne rashode od ukupnog prihoda. Pozitivan broj je suficit, a negativan broj je deficit.)
11. Prikažite proračun, oduzimajući ukupne rashode od ukupnog prihoda, na budžetskom flipčartu koji ste koristili kao primer. Pitajte učesnike sledeće:

- Da li ovaj budžet pokazuje suficit ili manjak?
 - Zašto je važno voditi evidenciju o svojim prihodima i rashodima?
12. Ukratko, rekavši učesnicima da vođenje evidencije o njihovim prihodima i rashodima pomaže da znaju gdje im novac ide. Ako imaju višak ili dodatni novac, mogu ga uštedeti za buduće potrebe. Ako im budžet kaže da imaju manjak ili da nemaju dovoljno novca da plate svoje troškove, znaju da smanje neke od njih ili da pronađu način da zarade više.

KREIRANJE LIČNOG BUDŽETA (20 MINUTA)

1. Podsjetite učesnike na aktivnost Potrebe i želje za trošenjem koju su radili u prethodnoj aktivnosti u kojoj su razmišljali o neophodnoj i poželjnoj potrošnji.
2. Podijelite kartice Potrebe i želje za trošenjem, ako će to biti koristan podsjetnik na potencijalne stavke na koje mladi ljudi troše novac. Pregledajte ih zajedno ako imate samo jedan set ili pripremite više setova unaprijed i zamolite grupe da ih brzo pregledaju.
3. Objasnite da će učesnici kreirati lični budžet na osnovu svojih stvarnih (ili očekivanih) prihoda i navika potrošnje za mjesec dana.
4. Zamolite ih da nacrtaju prazan šablon u svojim sveskama i da nacrtaju prazan šablon na tabli kao primjer.
5. Ako je potrebno, pregledajte termine „budžet“, „višak“ i „manjak“ iz gore navedenih definicija. Ponovo usmjerite pažnju učesnika na šablon grupnog budžeta (vidjeti dolje, isto kao i za prethodnu aktivnost) na flipčartu. Brzo ponovo objasnite odjeljke budžeta koji se odnose na prihode i rashode ako smatrate da je to potrebno.
6. Objasnite učesnicima da kada kreiraju svoj lični budžet, treba da prilagode naslove troškova kako bi odgovarali njihovim navikama potrošnje.
7. Ukažite na izvore prihoda i zamolite učesnike za realan mjesečni iznos kao primjer.
8. Zatim, ukažite na kategorije troškova i zamolite za jedan ili dva realna primjera.
9. Objasnite da kada se svim stavkama u budžetu daju iznosi, učesnici prvo treba da saberu izvore prihoda, a zatim treba da saberu sve troškove.
10. Označite ukupne iznose i pitajte:
 - Koji dio budžeta ima najveću vrijednost?
 - Šta još vidite u ovom budžetu?
11. Ukažite na poslednji red budžetskog formulara. Objasnite da je ovaj poslednji red jedan od najvažnijih na budžetskom formularu. Broj upisan ovdje može biti pozitivan ili negativan, u zavisnosti od toga da li se naziva deficit, što znači da su troškovi učesnika veći od njihovih prihoda.
12. Kada završite primjer, zamolite učesnike da rade pojedinačno ili u parovima kako bi izradili sopstvene budžete.
13. Uvjerite se da oni kojima je potrebna podrška dobiju pomoć.
14. Neka učesnici zadrže budžete koje su napravili jer će ih koristiti u narednim aktivnostima.

RAZMIŠLJANJE (20 MINUTA)

Podsjetite učesnike da će kreiranjem budžeta imati bolju kontrolu nad svojim novcem i da će znati koliko mogu da uštede za stavke identifikovane u prethodnim sesijama.

2. Zamolite učesnike da vode pisanu evidenciju o svojim prihodima – svemu što kupuju i svemu na šta troše novac – tokom jednog mjeseca kako bi vidjeli kako održavaju ravnotežu između prihoda i rashoda.
3. Istaknite da mogu da koriste budžetski okvir koji su koristili u aktivnosti da bi pratili sopstvene prihode i rashode.
4. Pokažite na tri znaka na zidovima po prostoriji i uradite brzu aktivnost „Glasajte nogama“ da biste pitali učesnike da li misle da će na kraju meseca imati:
 - Manjak
 - Suficit
 - Idealan balans
5. Ovo vam takođe daje priliku da se uvjerite da učesnici razumiju uslove. Podstaknite ih da sprovedu aktivnost u narednom mjesecu kako bi vidjeli da li su bili u pravu.

PITANJE ZA SLEDEĆU AKTIVNOST

1. Podstaknite učesnike da postavite porodici i prijateljima sledeće pitanje o troškovima života i navikama potrošnje, kao pripremu za sledeću aktivnost o opcijama štednje.
 - Gdje je najbolje mjesto za čuvanje novca koji želite da uštedite i zašto?

ŠABLON BUDŽETA ZA KREIRANJE GRUPNOG/LIČNOG BUDŽETA

BUDŽET	
BUDŽETSKE LINIJE	NEDELJA 1: IZNOS
Prihod	
UKUPNI PRIHOD	
Troškovi	
Lični	
Zabava	
Obrazovanje	
Prevoz	
Porodica	
UKUPNI PRIHODI	
UKUPNI VIŠAK/DEFICIT (Balans)	

DEFINICIJA BUDŽETA

Budžet je rezime procenjenih prihoda i kako će se oni potrošiti tokom određenog vremenskog perioda.

DEFINICIJA VIŠKA I MANJKA

Višak je iznos novca ili količina robe koja preostaje kada se zadovolji upotreba ili potreba.

Deficit je manjak u količini novca ili druge robe koja je potrebna.

Digitalne finansije i rizici

UVOD U DIGITALNE FINANSIJE

1. Podijelite grupu u tri grupe. Možete napisati sledeće riječi na flipčartu: a) Namirnice, b) Štednja, c) Mobilni. Pročitajte reči naglas razredu.
2. Svaki učesnik će pročitati jednu riječ hronološkim redom dok svi ne dobiju priliku. Sada, zamolite učesnike koji su pročitali riječ „namirnice“ da formiraju grupu 1, koji su pročitali riječ „štednja“ da formiraju grupu 2 i na kraju, koji su pročitali „mobilni“ da formiraju grupu 3.
3. Pročitajte naglas pitanje 1 i pustite učesnike da razgovaraju o odgovorima u svojim grupama. Odvojite pet minuta za diskusiju i dozvolite volonterima da podele svoje odgovore. Ponovite isto za pitanje 2 i pitanje 3. Možete koristiti flipčart da zapišete ključne reči iz odgovora koje slušate.

Pitanje 1	Koje finansijske transakcije vi ili vaši roditelji obavljate nedeljno/mjesečno? Primjer: Plaćanje kirije, plaćanje namirnica. Finansijska transakcija: Transakcija se odnosi na razmjenu. Finansijska transakcija uključuje razmjenu robe, usluga ili imovine za plaćanje između kupca i prodavca.
Pitanje 2	Koje transakcije vi ili vaši roditelji obavljate preko banke? Kakvo je iskustvo? Primjer: Uplata novca. Vrijeme čekanja je bilo dugo. (Možda ćete identifikovati učesnike koji nikada nisu posjetili banke ili njihove porodice nemaju pristup bankovnom računu)
Pitanje 3	Da li ste vi ili vaši roditelji ili neko koga poznajete koristili mobilni telefon ili računar za obavljanje novčanih transakcija preko interneta? Podijelite svoje iskustvo. Primjer: Plaćanje računa za struju preko interneta.
Pitanje 4	Koliko vas ili članova vaše porodice posjeduje mobilni telefon? Na primjer, moja majka i otac imaju svoje lične telefone.

4. Do sada bi trebalo da ste već stekli neko razumijevanje iskustva učesnika sa bankama i digitalnim finansijama. Imajte ovo na umu dok prolazite kroz sesiju, crpeći iz njihovog iskustva, a možete i da planirate iskustva posjete banci.
5. Uvedite riječ digitalne finansijske usluge tako što ćete je napisati na flipčartu ili čitati naglas.
6. Zamolite grupe da odvoje dva minuta i smisle 3 rečenice o istom. Možete dati sledeće naznake: šta uključuju, ko ih koristi, njihove prednosti itd. Podstaknite volontere da podijele odgovore.
7. Sada pročitajte naglas definiciju: Digitalne finansijske usluge se fokusiraju na korišćenje digitalnih kanala poput mobilnog telefona, kartica, računara itd. za pristup finansijskim uslugama za štednju novca, kredite, osiguranja itd.
8. Obavijestite ih da tradicionalni pružaoci finansijskih usluga, kao što su banke, zahtijevaju od ljudi da fizički posjete i obave transakcije poput štednje, kredita (uzmite primjere iz onoga što su učenici podijelili u prethodnoj aktivnosti). Ovo zahtijeva vrijeme i novac, ali sa uvođenjem digitalnih finansijskih usluga, ljudi mogu lako da obavljaju finansijske transakcije putem digitalnog uređaja sjedeći kod kuće ili dok putuju.

9. Obavijestite učesnike da ćemo sada detaljno razumjeti prednosti i rizike, kao i različite dostupne digitalne finansijske usluge.

DIGITALNE FINANSIJSKE USLUGE: VRSTE, KORISTI I RIZICI (50 minuta)

Upoznavanje sa vrstama digitalnih finansijskih usluga

1. Recite učesnicima da će ukratko razumjeti različite digitalne finansijske usluge. Svaka od finansijskih usluga biće detaljno obrađena u narednim poglavljima. Možete navesti nekoliko primjera iz vašeg regiona kako biste im pomogli da vizuelizuju šta sledi. Primjer: U 2020. godini, tokom pandemije Kovida, Indija je zabilježila 1,3 milijarde onlajn plaćanja mjesečno. U Africi, mobilni novac i P2P transferi se najčešće koriste kao DFS.
2. Sada podijelite učesnike u grupe od po pet. Možete ih podijeliti po abecednom redu na osnovu prozivke.
3. Recite im da će dobiti indeks karticu koja opisuje digitalnu uslugu. U svojoj grupi će izabrati zapisničara, koji će bilježiti i čitati naglas indeks karticu. (Dodatak A)
4. Uputite grupe da će imati tri minuta da razgovaraju o kartici unutar grupe nakon što je zapisničar pročitao karticu. Nakon toga, članovima grupe će biti dat još jedan minut da podijele svoja saznanja sa zapisničarem. Svaki učesnik može da govori jednom kako bi svi članovi grupe imali priliku da govore. Podstaknite učesnike da kreiraju sopstvene bilješke na koje se mogu pozivati dok dijele svoja saznanja. Učesnici mogu da napišu 3-5 rečenica ili da nacrtaju svoja saznanja sa kartice.
5. Uputite zapisničara da pročita karticu na brojanje do 3. Dajte grupama komandu zaustavljanja posle tri minuta, a za diskusiju dajte komandu zaustavljanja posle jednog minuta.
6. Nakon završetka prve runde, zapisničari mogu rotirati kartice i imenovati novog zapisničara za drugu rundu. Učesnici će ponoviti diskusiju i vođenje bilješki za nove kartice. Ponavljajte runde dok svaka grupa ne pokrije 5 kartica koje opisuju mobilno bankarstvo, elektronsko budžetiranje, osiguranje, grupno finansiranje i kreditiranje. (Dodatak A)
7. Zamolite svaku grupu da formuliše dva pitanja na osnovu svog razumijevanja digitalnih finansijskih usluga. Sakupite sva primljena pitanja u činiju.
8. Pozovite nekoliko dobrovoljaca da izaberu pitanje iz činije i odgovore ili možete postaviti pitanje grupi i pozvati dobrovoljce iz nekoliko grupa da podele odgovore.

RAZUMIJEVANJE PREDNOSTI I RIZIKA POVEZANIH SA DIGITALNIM FINANSIJSKIM USLUGAMA

Dio 1: Razumijevanje prednosti

1. Recite učesnicima da će sada razumjeti prednosti i rizike povezane sa digitalnim finansijskim uslugama putem igre uloga.
2. Podijelite grupu u grupe od po 5/6 učesnika. Na osnovu prisustva, možete imati grupu sa manjim ili većim brojem učesnika. Postavite četiri kartice različitih boja ispred i zamolite učesnika da izabere po jednu karticu u boji. Uputite ih da naprave liniju na osnovu rastućeg redosleda njihove visine. Kada komandujete „kreni“, mogu početi da hodaju i biraju kartice. Učesnici sa karticama iste boje formiraju grupu.
3. Kada se grupe formiraju, pozovite dva volontera, bez obzira na grupe, da pročitaju grupi scenario za igru uloga 1. (Dodatak B)
4. Dajte učesnicima pet minuta da identifikuju koristi od DFS-a iz igre uloga.
5. Tražite odgovore od volontera i napišite ključne reči na flipčartu/tabli.
6. Sada pozovite sledeća dva volontera da pročitaju scenarije za igru uloga 2. Neka učesnici zaključe o koristima.
7. Dobjite odgovore i napišite ključne reči na flipčartu. Možete sumirati koristi i dozvoliti učesnicima da ih zapišu u svoje sveske (ako vreme dozvoljava). Možete koristiti sledeću tabelu kao referencu:

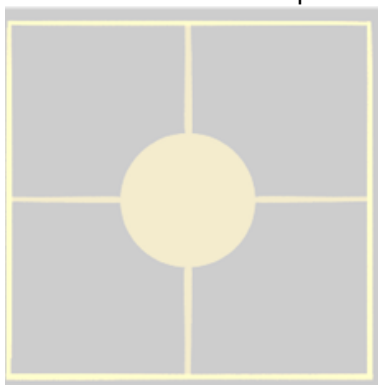

Prednosti povezane sa digitalnim finansijskim uslugama	
Ušteda vremena	Ne morate da pješačite i koristite prevoz da biste pristupili uslugama. To se može uraditi kod kuće, na poslu, brzo je i u realnom vremenu.
Bezbjednost	Čuvanje novca kod kuće čini ga podložnim krađi. Međutim, čuvanje digitalnog novca je bezbjednije jer se ne može lako uništiti. Najjednostavnije rečeno, lopov više ne može da vam ukrade novac ako ga ne koristite. Druge inovacije pomažu da budete bezbjedni kada koristite onlajn bankarstvo. Većina finansijskih institucija koristi najnovije, najsavremenije tehnologije kako bi garantovala maksimalnu bezbednost klijentima. Metod dvofaktorske autentifikacije je široko korišćen. Kada koristite lozinku za prijavu na svoj nalog, jednokratna lozinka vam se šalje putem SMS poruke na vaš mobilni telefon. Na ovaj način, čak i ako neko ima vašu lozinku, ne može da pristupi vašem nalogu ili da obavlja transakcije. Svaka lozinka se može koristiti samo jednom i dobićete novi kod svaki put kada se prijavite ili izvršite plaćanje.
Vanredne situacije	Novac se može brzo slati i primiti u nepredviđenim situacijama. Tokom pandemije Kovida-19, mnogi ljudi su koristili digitalne finansijske usluge kako bi pomogli svojim bližnjima.
Pristup novim finansijskim uslugama	Moguće je pristupiti osiguranjima, kreditima i raznim drugim uslugama koje mogu pomoći pojedincima da investiraju i rastu. Na primjer, u Indiji je PayTM počeo kao platforma za onlajn dopunjavanje pretplaćenih mobilnih telefona, ali sada pruža usluge kupovine avionskih karata, kupovine zlata, kupovine putem interneta itd. U Kambodži je Wing Bank kreirala Wing Money aplikaciju koja pruža usluge kao što su transfer novca, usluge obračuna zarada, mikroštednja itd.
Jeftino	Za pružaoce finansijskih usluga, troškovi nuđenja digitalnih računa mogu biti 80%-90% niži nego u tradicionalnim fizičkim filijalama. Pojedinci koji koriste mobilne telefone za prenos sredstava sa jednog računa na drugi ili za plaćanje računa u većini slučajeva više nisu obavezni da plaćaju bankarske naknade koje su nekada bile neizbježne. Digitalne finansije su jeftinije, iako i dalje mogu imati naknade, jer kompanije koje pružaju usluge i dalje moraju da napreduju i uslužuju klijente, jer se time eliminišu mnogi troškovi povezani sa tradicionalnijim pružiocima finansijskih usluga – kao što su plaćanje zaposlenih i zakupnina.
Finansijska inkluzija	U Meksiku postoje dokazi da su digitalni računi otvoreni putem programa socijalnih transfera povećali učestalost prijema doznaka. U Kolumbiji, 91 procenat domaćinstava kojima se digitalno plaća putem onlajn programa dobilo je bankovni račun povezan sa karticom. Mobilni telefon omogućava vlasniku da prima doznake, plate, državne subvencije – za kupovinu u prodavnicama ili plaćanje računa i školarine. Korišćenje mobilnog telefona umjesto gotovine značajno štedi vrijeme i troškove putovanja, smanjuje rizik od krađe i povećava praktičnost. Takođe omogućava pristup širem spektru finansijskih usluga koje se mogu pružiti digitalno, kao što su štedni računi ili krediti.

Dio 2: Potencijalni rizici

1. Podelite učesnike u male grupe od po 4 osobe. Zamolite ih da sjednu u krug. Dodijelite im brojeve od 1 do 4.
2. Zamolite ih da nacrtaju šablon podmetača ili da daju po jedan šablon podmetača svakoj grupi. Šablon možete nacrtati na flipčartu.

3. Give them two minutes for the same. Dajte po jedan poster rizika (Dodatak C) svakoj grupi. Uputite svakog učesnika da pročita rizik povezan sa brojem koji im je dodijeljen. Na primjer, učesnik 1 čita rizik 1, učesnik 2 čita rizik 2 i tako dalje. Dajte im dva minuta za isto.
4. Kada pročitaju, recite učesnicima da moraju da popune kolone povezane sa njihovim brojevima, na primjer, učesnik 1 popunjava kolonu 1, učesnik 2 popunjava kolonu 2 i tako dalje. Učesnici se mogu ohrabriti da izraze svoja saznanja ključnim riječima, rečenicama ili čak slikama. Dajte im još dva minuta za isto.
5. Nakon toga, zamolite učesnike da podijele svoja saznanja u grupi.
6. Takođe, obavijestite grupe da mogu da koriste krug da unesu nedoumice/pitanja na koja nisu mogli da odgovore kao grupa.
7. Nakon aktivnosti, pozovite grupe da podijele pitanja/nedoumice sa većom grupom (razredom). Možete odlučiti koja grupa ide prva. Možda postoje neke grupe koje nemaju nedoumice, što je apsolutno u redu. Možete napisati postavljena pitanja na flipčartu.
8. Ukratko opišite rizike korišćenja DFS-a koristeći sledeći šablon.

Rizici povezani sa digitalnim finansijskim uslugama (DFS)	
Sajber napadi	DFS je podložan sajber napadima koji mogu korisniku zabraniti pristup nalogu i novcu.
Digitalna prevara	Može se kreirati lažni nalog za grupno finansiranje. Investitori i pokrovitelji mogu uložiti svoj novac bez provjere prošlosti.
Privatnost	DFS prikuplja, čuva, obrađuje i razmjenjuje podatke sa zainteresovanim stranama. Ovo izlaže korisnike riziku od neovlašćenog otkrivanja.
Isključenje	To može stvoriti digitalni jaz između onih koji imaju pristup mobilnim i internet tarifama i onih koji ih nemaju. Žene i siromašni su u opasnosti.

Dodatak A

INDEKS KARTICE: DIGITALNE FINANSIJSKE USLUGE

Indeks kartica 1: Mobilno bankarstvo

Mobilno bankarstvo je usluga koju banke pružaju svojim klijentima, a koja im omogućava da obavljaju transakcije, npr. plaćanja, kao i nefinansijske transakcije, npr. provjeru stanja na računu onlajn putem digitalnog uređaja 24/7, 365 dana u nedelji.

Co-funded by
the European Union

Indeksna kartica 2: E-budžetiranje

Koristeći digitalni uređaj, ljudi mogu da improvizuju svoje navike u vezi sa budžetiranjem. On funkcioniše kao alat za nadzor. Pruža prednosti kao što su transparentnost, odgovarajući proračuni i izvještavanje, lakoća analize itd.

Indeksna kartica 3: Osiguranje

Ljudi sada imaju mogućnost da kupe osiguranje za automobile, zdravstveno osiguranje i osiguranje kuće onlajn na osnovu svojih potreba. Štaviše, imaju opcije da dizajniraju sopstvena mikroosiguranja. Primjer: U Gani, pretplatnici Tigo Mobila imaju pristup Tigoovom osiguranju za porodicu putem frimijum modela koji pruža osnovni nivo osiguranja besplatno, a korisnici mogu da izaberu da plate veću premiju za visoko pokriće.

Indeksna kartica 4: P2P pozajmljivanje

Putem onlajn platformi, pojedinci mogu da pozajmljuju novac drugim pojedincima bez učešća bankarskog posrednika. Kamatna stopa koja se naplaćuje na kredite je niža u poređenju sa tradicionalnim bankama.

Indeksna kartica 5: Grupno finansiranje

Ono podrazumijeva ulaganje malih iznosa od strane više pojedinaca u poslovni poduhvat ili za neki cilj. Oni koji podržavaju posao mogu imati pravo na nagrade ili kapital na osnovu modela. Na primjer, Sia je podržala prenosivi masažer „Relax“ preko www.indiegogo.com i odlučila se za nagradu koja je bila popust za rane prijave i besplatna dostava. S druge strane, Šepard je uložio svoj novac u preduzeće koje mu je ponudilo udio/akciju u poslu.

SAJBER BEZBJEDNOST

CILJ: Digitalne inovacije pružaju mogućnosti za učenje, povezivanje, kupovinu i tako dalje. Ljudi koriste internet u razne svrhe kao što su komunikacija, izražavanje, usluge onlajn bankarstva i zabava itd. Sada kada su učesnici svjesni digitalnih finansijskih usluga, ova sesija će im pomoći da budu svjesni izazova iz stvarnog svijeta sa kojima se suočavaju putem korišćenja interneta. Pored toga, pomoći će im da razumiju kako mogu da zaštite sebe i svoju porodicu od sajber napada i prevara dok pristupaju vebu. Podići će svoju svijest o potencijalnim rizicima, pretnjama i napadima na mreži; 2. Načini i sredstva za zaštitu od sajber napada i prijetnji.

METODOLOGIJA: vizuelizacija, grupa „grudanje snega“, trenutna grupa, čitanje-diskusija-sumiranje-provjera
VREME: 95-100 minuta

MATERIJAL: Olovka i papir, flipčart, kartica sa pretnjama, kartice sa prevencijom
INFORMACIJE ZA FASILITATORA

U današnjem dinamičnom svijetu, tehnologija je postala sastavni dio našeg života. Koristimo internet za posao, obrazovanje, kao i za druženje. Štaviše, sada vidimo porast usluga onlajn bankarstva koje zahtijevaju od korisnika da kreiraju naloge, koriste lozinke i dijele informacije. Stoga su bezbjednost i privatnost podataka suština finansijskih aplikacija i veb stranica. Stoga je sve važnije pružiti učesnicima osnovne informacije o sajber bezbjednosti. Ovo će ih opremiti šta treba i šta ne treba raditi i učiniti ih opreznim prilikom pristupanja DFS-u.

POTENCIJALNE SAJBER PRIJETNJE I MEHANIZMI PREVENCIJE

Dio 1: Potencijalne sajber prijetnje (30 minuta)

1. Objasnite učesnicima da će u ovom dijelu sesije biti obrađena dva aspekta. Prvo, identifikovaćemo različite vrste prijetnji, a drugo, utvrdićemo kako možemo ublažiti te prijetnje tako što ćemo biti svjesni.
2. Podijelite grupu u grupe od po 5 učesnika. Numerišite svaku od grupa sa 1, 2 i tako dalje. Dajte karticu prijetnje 1 neparnim grupama kao što su 1, 3, 5 i karticu pretnje 2 parnim grupama kao što su 2, 4 i 6. (Dodatak A: Kartice pretnji).
3. Zamolite grupe da pročitaju kartice prijetnji i povežu ih sa različitim digitalnim finansijskim uslugama za koje znaju. Primjer: Neovlašćeni pristup nalogu prilikom plaćanja putem mobilnih novčanika.
4. Podstaknite ih da identifikuju kojim digitalnim prijetnjama su oni i njihove porodice ili ljudi koji koriste digitalne finansijske usluge skloni i zašto. Na primjer, učesnik koji koristi mobilno bankarstvo/onlajn plaćanje može biti izložen krađi identiteta. Ljudi koji koriste mobilno bankarstvo su u opasnosti od neovlašćenog pristupa.

5. Sada dajte grupama instrukcije da će nastaviti sa spajanjem grupa kako bi stvorile veće grupe, tj. spojiti grupu 1 i grupu 2, grupu 3 i grupu 4 i tako dalje. Prije spajanja, zamolite grupe da imenuju dva prezentera iz grupe 1 i grupe 2 koji će ukratko prenijeti saznanja sa kartica prijetnji novoformiranoj većoj grupi. Nakon što prezenteri završe prezentacije, grupa može dalje da diskutuje o karticama pretnji kako bi ojačala svoje, kao i grupno, razumevanje o sajber prijetnjama. Za to dodijelite 5 minuta.
6. Nakon toga, pročitajte naglas izjave sa „Kartice sažetka“ i obavijestite grupe da identifikuju da li je izjava tačna ili netačna. Dodijelite jedan minut grupama da razgovaraju i odgovore u svojim sveskama. Grupe mogu da zadrže svoj odgovor kao tajnu.

Kartica sažetka	
1. Možete podijeliti svoj PIN sa prijateljima.	NETAČNO
2. Liza ne može da dijeli svoje lične podatke na internetu.	TAČNO
3. Moramo otvoriti sve priloge e-pošte jer mogu biti nagrada ili dobitak na lutriji.	NETAČNO

7. Ponovite isto za kartice Posledica.

Kartice posledica	
1. Ako prevarant dobije neovlašćeni pristup vašem bankovnom računu, umjesto da ga ukrade, dodaće novac na njega i usrećiti vas.	NETAČNO
2. Naš telefon/računar će biti oštećen ako preuzmemo zlonamerni softver. To može dovesti do krađe identiteta, a prevarant može izvršiti zlonamernu aktivnost u naše ime.	TAČNO
3. Poznavanje sajber bezbjednosti nije potrebno jer živimo u bezbjednom svijetu bez sajber prijetnji.	NETAČNO

8. Na kraju, zamolite grupe da procijene svoje rezultate. Dajte 1 poen za svaki tačan odgovor koji možete podijeliti sa grupom. Grupa može da identifikuje evaluatora unutar grupe koji će procijeniti rezultat.
9. Na osnovu vremena, možete zamoliti nekoliko učenika da identifikuju tvrdnje i objasne ih grupi ili pozvati volontere da podijele svoje nedoumice koje možete razjasniti.

Dio 2

SPREČAVANJE SAJBER PRETNJI (25 MINUTA)

1. Podijelite sa učesnicima da će vam ovaj dio dati savjete i prijedloge kako da se zaštitite od potencijalnih prijetnji o kojima je gore bilo riječi.
2. Uputite učesnike da će, brojeći do 1, imati 10 sekundi da kreiraju novu grupu ili da se pridruže grupi koja se sastoji od 6 članova. Ne postoje utvrđena pravila za kreiranje grupe. Dobijene grupe će se nazivati instant grupe.
3. Objasnite učesnicima da je ovo vremenski ograničena aktivnost gdje imaju 10 sekundi da odluče, pregovaraju i saraduju kako bi formirali ili bili dio instant grupe. Dakle, moraju biti pažljivi.
4. Dodijelite svakom učesniku unutar grupe broj od 1 do 6. Obavijestite učesnike da će razgovarati o tome kako mogu da zaštite sebe i svoju porodicu od sajber pretnji.
5. Sada, dajte svakoj grupi jednu Karticu prevencije (Dodatak B). Zamolite grupe da pročitaju i razgovaraju o kartici prevencije unutar svoje grupe 4 minuta. Nakon diskusije u maloj grupi, učesnik 1 preuzima ulogu analitičara, a učesnik 2 preuzima ulogu kontrolora tačnosti. Uloga analitičara je da rezimira naučeno grupi u roku od jednog minuta, a kontrolor tačnosti pažljivo sluša analitičara i ispravlja pogrešne izjave, kao i dodaje sve što je izostavljeno. Možete pratiti grupe dok diskutuju i pomoći ako je potrebno.
6. Rotirajte kartice prevencije nakon 7 minuta i uvjerite se da su sve grupe pročitale 4 kartice prevencije. Svaka kartica sadrži važne detalje, pa je važno da svaki učesnik prođe kroz sve njih. Dok se kartice rotiraju, uloge učesnika unutar grupa će se takođe mijenjati. Za rundu

- 2, učesnik 3 preuzima ulogu analitičara, a učesnik 4 postaje kontrolor tačnosti i tako dalje.
7. Pitajte učesnike da li se sada osećaju samopouzđano jer znaju načine da zaštite sebe i svoje porodice od prevara i obmana. Zamolite ih da naprave oblak riječi ključnih koncepata koje su naučili tokom sesije. Oblak riječi je skup/grupa riječi prikazanih u različitim veličinama. Možete ilustrovati oblak riječi na flipčartu/tabli.

RAZMIŠLJANJE

1. Pročitajte grupi Slučaj 1. Zamolite učesnike da odmah formiraju grupu od 3 učesnika i diskutuju. Podstaknite učesnike da naprave bilješke na koje se može pozivati tokom diskusije. Možete pozvati učesnika čije ime počinje sa a/c/d (samo za referencu) da odgovori.

Scenario 1: Kemal je spasen

Kemal je bio razočaran uslugama banke XYZ. Podijelio je svoje mišljenje na društvenim mrežama. Ubrzo je dobio e-mail od prevaranta koji se predstavljao kao predstavnik XYZ-a.

Nakon nekoliko razmjena email-ova, prevarant je zamolio Kemala da prebaci novac na njegov novi račun. Kemal je postao sumnjičav i sjetio se da ne treba prebacivati novac na novi račun bez popunjavanja relevantne dokumentacije. Brzo je blokirao prevaranta i postao bezbjedan.

- Identifikujte prijetnju kojoj je Kemal bio izložen i njene posledice.
- Možete li savjetovati Kemala kako da se zaštiti u budućnosti? Navedite tri savjeta po vašem izboru.

2. Neka učesnici budu u istim grupama. Sada možete pročitati slučaj 2 razredu i diskutovati o pitanjima. Podstaknite učesnike da vode bilješke. Pozovite volontere da odgovore u grupi. Dakle, moraju biti pažljivi.

Scenario 2: Pametna Juliana

Julijana, petnaestogodišnjakinja, voli da kupuje. Preuzela je aplikaciju za kupovinu kako bi uštedela na putovanjima i ostvarila popuste plaćanjem onlajn putem elektronskog novčanika. Odjednom, počinje da dobija reklame, poruke i nepoznate stranice su počele da se otvaraju u internet pretraživaču. Sjeća se lekcije koju je naučila o sajber napadima i njihovoj prevenciji i obavještava svoje roditelje. Njeni roditelji brišu aplikaciju i pohvaljuju Julianinu pribranost i razmišljanje.

- Da li bi ova situacija mogla da postane opasna? Ako da, zašto?
- Da li postoji nešto što su Julijana i njeni roditelji mogli da urade da bi bili bezbedniji? (Savjet: koristite zaštitni zid, provjerite recenzije aplikacije, broj preuzimanja).

Dodatak A

KARTINCE SA PRIJETNJAMA

Kartica sa prijetnjama 1

Krađa identiteta	Nezakonito je korišćenje nečijih ličnih podataka za krađu novca/kredita. Pojedinci mogu biti prevareni da podijele poverljive informacije poput PIN-a. Prevarant može da napravi lažnu aplikaciju koja, ako je korisnik preuzme, traži informacije i zloupotrebljava ih.
Zlonamjerni softver	Može oštetiti mobilni uređaj i prouzrokovati štetu vlasniku, a da vlasnik toga nije ni svjestan. Na primjer, virus, trojanski konj itd. Mogu ući u uređaj putem preuzimanja sa interneta, Bluetooth komunikacije itd.

Kartica sa prijetnjama 2

Neovlašćen pristup	Ovaj pristup se dobija zaobilaznjem autentifikacionih kredencijala. Ekran osjetljivi na dodir koji se danas koriste lako se umašćuju. Otisci i tragovi na ekranu mogu se iskoristiti za dešifrovanje lozinki. Kada je lozinka poznata, napadač može da izvrši finansijske transakcije.
Prevara putem lažnih poruka (Phishing)	Ova tehnika koristi e-mail ili SMS i podstiče pojedince da otkriju lične informacije poput broja računa, korisničkog imena, lozinki itd. Phishing poruke izgledaju identično kao poruke koje šalje prava banka, trgovac ili telekom provajder.

Dodatak 2

KARTICE PREVENCIJE

Kartica prevencije 1: Zaštita identiteta

1. Instalirajte antivirusni softver na svoj računar/laptop.
2. Razgovarajte sa roditeljima/odraslima/povjerljivom osobom prije nego što duhelite lične podatke na mreži.
3. Zastanite i razmislite prije nego što otvorite imejlove od stranaca.
4. Napravite jake lozinke sa osam ili više znakova. Koristite slova, simbole i brojeve. Ne dijelite lozinku ni sa kim.

Kartica prevencije 2: Zaštita od virusa

1. Budite oprezni dok otvarate priloge u imejlu.
2. Izbrišite sumnjive imejlove. Ako ih slučajno otvorite, nemojte klikatati na linkove koji se dijele u sumnjivim imejlovima.
3. Označite neželjene imejlove kao spam.
4. Koristite zaštitni zid (fajervol) i uključite ga. Zaštitni zid blokira saobraćaj između vaše mreže i interneta i sprečava neovlašćeni pristup.

Kartica prevencije 3: Zaštita od fišinga

1. Izbegavajte javno dijeljenje imejl adrese/broja mobilnog telefona.
2. Ne odgovarajte na nepoznate SMS poruke koje zahtijevaju od vas ili vaše porodice da pružite finansijske informacije. Skinite slušalicu ili ne odgovarajte na telefonske pozive sa nepoznatih brojeva.
3. Instalirajte softver za elektronsku bezbjednost kako biste ograničili neovlašćeni pristup.

Preventivna kartica 4: Bezbjednost mobilnih telefona

1. Nikada ne ostavljajte telefon bez nadzora.
2. Držite telefon zaključan dok ga ne koristite. Bolje je koristiti lozinke kako biste izbjegli neželjeni pristup.
3. Zastanite i razmislite prije nego što preuzmete aplikacije.
4. Isključite uređaj sa interneta/Wi-Fi mreže kada pristup webu nije potreban.

Priprema plana projekta

IZRADA PLANA PROJEKTA

CILJ: Do sada su učesnici naučili kako da koriste SWOT test kao pomoć u planiranju. Sada je vrijeme da nauče kako da postave SMART ciljeve i počnu da organizuju svoje ideje u format projekta. Učesnici će naučiti da dobro napisan projekat ne samo da će im pomoći da razjasne sopstveno razmišljanje i planiranje, već će im pružiti dokument koji se može koristiti prilikom promocije projekta, traženja sredstava ili prijavljivanja za grantove, razumjeće šest komponenti plana projekta, koristiće SMART postavljanje ciljeva da bi počeli da prave sopstveni plan projekta, popunjavajući odeljke Uvod i Ciljevi, periodično revidirajući i modifikujući svoje planove projekata kako bi osigurali da su njihovi projekti na pravom putu i napreduju.

METODOLOGIJA K KWL tabela, grupni rad sa slagalicom i grupna aktivnost, SMART tabela

MATERIJAL: KWL tabela, flipčart list sa šest komponenti projektnog plana i njihovim definicijama napisanim na njemu, kartica za šest stručnjaka, flipčart listovi sa primerima SMART ciljeva, flipčart listovi i olovke za svaku projektnu grupu, flipčart i marker.

PRIPREMA

Radićete na KWL tabeli tokom početne sesije. Trebalo bi da ovo zapamtite iz vaše

- radionice za obuku. Preporučujemo vam da pogledate animaciju za osveženje znanja prije aktivnosti na platformi na: <http://www.education.afl.atoun.org/>
- U sesiji učenja, flipčart treba da bude prikazan tako da nazivi šest komponenti u prvoj koloni budu vidljivi, ali definicije u drugoj koloni budu prekrivene.

POČETAK

KWL TABELA (15 MINUTA)

1. Okupite grupu blizu KWL tabele.

ŠTA ZNAMO O POSLOVNIM PLANOVIMA?	ŠTA ŽELIMO DA ZNAMO O POSLOVNIM PLANOVIMA?	ŠTA SMO NAUČILI O POSLOVNIM PLANOVIMA?

2. Zamolite grupu da podijeli ono što već znaju o planovima projekata i zapišite svoje odgovore u prvoj koloni. Podsjetite ih da je ovo brejnstorming, a ne test, i da treba da se osećaju slobodno da predlože sve što misle da znaju o toj temi.
3. Zatim, ih pitajte šta žele da nauče o planovima projekata. Zapišite njihove odgovore u drugoj koloni. Ponovo ih ohrabrite da brzo razmisle o pitanjima.
4. Objasnite učesnicima da ćete ih zamoliti da popune treću kolonu (naučeno) na kraju aktivnosti. Završite tako što ćete ponuditi kratko objašnjenje kako funkcioniše plan projekta, kao što je prikazano ispod.
5. Pokažite učesnicima flipčart sa planom projekta (kao što je pripremljeno ispod), vodeći računa da su definicije u drugoj koloni pokrivene. Objasnite da plan projekta daje jasno objašnjenje šta projekat radi. On govori čitaocu šta se očekuje da će projekat generisati u smislu rezultata, a takođe objašnjava ulogu koju će različiti ljudi igrati u njemu.
6. Pročitajte svaku od šest komponenti u prvoj koloni, pitajući učesnike šta misle da one znače. Ne objašnjavajte ih još.

ŠEST KOMPONENTI PROJEKTOG PLANA FLIPČART Držite drugu kolonu pokrivenom dok ne počnete sa aktivnosti Učenje!

UVOD	Ovaj odjeljak daje naziv projekta, njegovu lokaciju, opis njegovih aktivnosti i rezultata, kao i slogan o tome šta projekat radi.
CILJEVI I ZADACI	Ovo je pregled onoga što projekat želi da postigne, kako kratkoročno tako i dugoročno. Ciljevi projekta moraju biti opisani na mjerljiv način.
LJUDI	Ovaj odjeljak pruža informacije o ključnim ljudima koji vode projekat, njihovim kvalifikacijama, vještinama i iskustvu.
POTREBE I TRENUTNO STANJE	Ovaj odjeljak prikazuje prazninu u potrebama onih koji su pogođeni i trenutnu situaciju koju projekat namjerava da popuni, detalje o sprovedenom istraživanju – kako znamo potrebe i broj onih kojima ćemo pomoći. Takođe opisuje potencijalne korisnike projekta (npr. njihove godine, pol, lokaciju). Plan bi trebalo da sadrži i informacije o tome šta ovaj proizvod čini jedinstvenim.
IMPLEMENTACIJA	Ovo bi trebalo da pokaže kako će se rezultati postići; potrebni materijali, vrijeme i vještine; i očekivani redosled aktivnosti, detalje tehnika promocije, komunikacije i vidljivosti koje će se koristiti
FINANSIJE	Ovaj odjeljak opisuje izvor i iznos novca potreban za realizaciju projekta, kao i predviđanja o mogućim izvorima novca.

UČENJE O PLANU PROJEKTA (30 MINUTA)

1. Podijelite učesnike u grupe od po šest i svakoj grupi dajte po jednu karticu stručnjaka (vidjeti dolje). Obavijestite ih da imaju pet minuta da rade zajedno kako bi naučili/zapamtili informacije na svojim karticama i da ćete im zatim vi uzeti kartice.
2. Nakon pet minuta, pokupite kartice. Zamolite učesnike da obiđu prostoriju i upoznaju ljude koji nisu bili u njihovoj grupi i koji ne znaju informacije koje su bile na njihovoj kartici stručnjaka. Trebalo bi da se pobrinu da pronađu po jednu osobu iz svake od ostalih pet grupa, kako bi saznali o svakom odjeljku plana projekta. Takođe bi trebalo da „nauče“ te ljude informacijama koje su bile na njihovoj sopstvenoj kartici stručnjaka.
3. Dajte učesnicima deset minuta da se druže, podučavaju i uče jedni od drugih, pre nego što okupite grupu. Zamolite volontere da daju definiciju svakog od naslova na planu projekta.
4. Kada završe, otkrijte definicije na vašem flipčartu i pregledajte svaku od šest komponenti.

KARTICE STRUČNJAKA

UVOD

Ovaj odjeljak daje naziv projekta, njegovu lokaciju, opis njegovih aktivnosti i rezultata, kao i slogan o tome šta projekat radi.

CILJEVI I ZADACI

Ovo je pregled onoga što projekat želi da postigne, kako kratkoročno tako i dugoročno. Ciljevi projekta moraju biti opisani na mjerljiv način.

LJUDI

Ovaj odjeljak pruža informacije o ključnim ljudima koji vode projekat, njihovim kvalifikacijama, vještinama i iskustvu.

NEEDS AND CURRENT SITUATION

Ovaj odjeljak prikazuje prazninu u potrebama onih koji su pogođeni i trenutnu situaciju koju projekat namjerava da popuni, detalje o sprovedenom istraživanju – kako znamo potrebe i broj onih kojima ćemo pomoći. Takođe opisuje potencijalne korisnike projekta (npr. njihove godine, pol, lokaciju). Plan bi trebalo da sadrži i informacije o tome šta ovaj proizvod čini jedinstvenim.

IMPLEMENTACIJA

Ovo bi trebalo da pokaže kako će se rezultati postići; potrebni materijali, vrijeme i vještine; i očekivani redosled aktivnosti, detalje tehnika promocije, komunikacije i vidljivosti koje će se koristiti

FINANSIJE

Ovaj odjeljak opisuje izvor i iznos novca potreban za realizaciju projekta, kao i predviđanja o mogućim izvorima novca.

PAMETNI CILJEVI ZA PLAN PROJEKTA

Evo kako možete da se uvjerite da su ciljevi i zadaci vašeg plana projekta PAMETNI (SMART).

SPECIFIČAN	Cilj treba da bude specifičan, jasan, dobro definisan i fokusiran. Time se svima stavlja do znanja šta se tačno očekuje, zašto je važno, ko je uključen i gdje će se odvijati.
MJERLJIV	Ciljevi treba da imaju mjerljiv napredak kako bismo mogli vidjeti promjenu dok se dešava. Ovaj dio treba da odgovori na pitanja kao što su: Koliko? Koliko mnogo? Kako ćemo znati da smo ostvarili svoj cilj?
OSTVARIV	Tvoj cilj treba da bude izazovan, ali i dalje u okviru tvojih mogućnosti da ga postigneš i u okviru trajanja projekta.
RELEVANTAN	Da li su ciljevi vrijedni truda i da li će zadovoljiti potrebe onih za koje to radimo, kao i ciljeve/prioritete poziva za projektne prijedloge na koji se prijavljujemo?
VREMENSKI OGRANIČEN	Ciljevi treba da budu osmišljeni tako da imaju ciljni datum za ostvarenje.

RAZMIŠLJANJE (15 MINUTA)

1. Neka svaka grupa predstavi odjeljke koje su završili u svojim planovima projekta.
2. Na kraju, vratite se na KWL tabelu i usmjerite pažnju učesnika na treću kolonu. Pitajte ih: „Šta smo naučili o planovima projekta?“ Zapišite njihove odgovore u kolonu. Proširićete objašnjenje kako biste stvorili grupni konsenzus o tome koje će biti njihove najvažnije uloge i odgovornosti.

